

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**REPREZENTACE IDEOLOGIE V MEZIVÁLEČNÝCH PROSOVĚTSKÝCH
PERIODIKÁCH (NOVÉ RUSKO, ZEMĚ SOVĚTŮ, PRAHA-MOSKVA)**

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Autor práce: Bc. Lenka Schmidtová

Studijní obor: Učitelství pro střední školy (Český jazyk a literatura, Dějepis)

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích 29. července 2021

.....
Lenka Schmidtová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu prof. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D., za vstřícnost, cenné rady a všechnen čas, který mi během tvorby této diplomové práce věnoval.

Anotace

Diplomová práce se věnuje prosovětsky orientovaným časopisům *Nové Rusko* (1925–1929), *Země sovětů* (1931–1936) a *Praha-Moskva* (1936–1938), vycházejícím v meziválečné době a usilujícím o kulturní i hospodářské sblížení se SSSR. Práce stručně seznamuje s historickým kontextem doby včetně politického vývoje během sledovaného období. Hlavním tématem práce je obsahová analýza vybraných periodik s důrazem na vliv ideologie ve výběru i výkladu jednotlivých témat a současně představení jejich vůdčích osobností.

Klíčová slova

Časopis *Nové Rusko*; časopis *Země sovětů*; časopis *Praha-Moskva*; Zdeněk Nejedlý; Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR; Sovětský svaz; československo-sovětské vztahy

Annotation

This diploma thesis discusses pro-Soviet oriented magazines *New Russia* (1925–1929), *The Land of Soviets* (1931–1936) and *Prague-Moscow* (1936–1938), coming out in the mid-war era and pursuing cultural and agricultural convergence with the USSR. This work concisely presents the historical context, including political development, during the supervised era. The main topic of this thesis is an analysis of contents of the selected magazines with an emphasis on the impact of ideology in regard to selection and interpretation of individual topics and, simultaneously, a presentation their leading figures.

Keywords

Magazine *New Russia*; Magazine *The Land of Soviets*; Magazine *Prague-Moscow*; Zdeněk Nejedlý; The Association for Agricultural and Cultural convergence with the USSR; The Soviet Union; Czechoslovakian-soviet relations

Obsah

ÚVOD	7
1. Dobový kontext	9
1.1 Dvacátá léta v Rusku	9
1.2 Dvacátá léta v Československu a československo-sovětské vztahy	13
1.3 Spolky propagující československo-sovětské přátelství ve dvacátých letech	15
1.3.1 Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem	16
2. Časopis <i>Nové Rusko</i>	20
2.1 Polemiky	23
2.2 Speciální čísla	25
2.2.1 Divadelní číslo	26
2.2.2 Revoluční číslo	27
2.2.3 Ukrajinské a Běloruské číslo	32
2.2.4 Studentské číslo	37
3. Časopis <i>Země sovětů</i>	39
3.1 Snahy o uznání SSSR československou vládou	41
3.2 Navázání diplomatických styků mezi ČSR a SSSR	47
3.3 Cesta Edvarda Beneše do Moskvy	49
4. Časopis <i>Praha-Moskva</i>	54
4.1 Moskevské procesy	55
4.2 Významná jubilea	62
4.3 Reflexe Gidovy knihy <i>Návrat ze Sovětského svazu</i>	66
4.4 Mnichovská dohoda	70
ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
SEZNAM PŘÍLOH	79

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce jsou prosovětsky orientované časopisy vydávané *Společností pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR* v průběhu let 1925 až 1938. Jedná se o periodika *Nové Rusko*, *Země sovětů* a *Praha-Moskva*, za nimiž stál po celou dobu vycházení předseda *Společnosti* Zdeněk Nejedlý. Časopisy na sebe i přes změnu názvu a drobné obměny redakčního okruhu ideově navazovaly a snažily se naplňovat svůj vytyčený program, tedy přinášet aktuální informace ze sovětského Ruska a prohlubovat vztahy mezi československou a sovětskou veřejností.

Pro lepší uchopení tématu bude první kapitola věnována historickému kontextu sledovaného období, konkrétně dvacátým létům dvacátého století, ve kterých se rodily podmínky pro vznik *Společnosti* a s ní i první z periodik *Nové Rusko*. Vzhledem k tomu, že stěžejním zájmem práce jsou československo-sovětské vztahy, jsou i dobové souvislosti nahlíženy optikou obou států. Ve stručnosti je tak shrnut bouřlivý vývoj Ruska zmítaného revolucemi a občanskou válkou, která skončila vítězstvím bolševiků a jejich definitivním nastolením moci nad ruským územím, až po vznik Sovětského svazu a jeho etablování do mezinárodní politiky. Na druhé straně je přiblížen i zrod nového státu Čechů a Slováků vzešlého z rozpadlého Rakouska-Uherska po první světové válce. Již v této době se začínají rozvíjet vztahy mezi oběma státy, vznikají spolky na podporu československo-sovětského přátelství a jednou z nejvýznamnějších organizací zaměřených tímto směrem je právě *Společnost*, jež se stane vydavatelem zkoumaných periodik. Pro tuto část práce byla stěžejním zdrojem odborná literatura věnující se dějinám mezinárodních vztahů, jejíž kompletní seznam je spolu s veškerou použitou literaturou připojen ke konci předkládané práce.

Následující kapitoly jsou pak rozděleny dle jednotlivých časopisů, přičemž každému z nich je věnováno obdobné množství prostoru. Z obsahově rozsáhlých čísel jednotlivých ročníků byla vybrána zajímavá či často se opakující témata, na kterých lze dobře doložit vliv ideologie při jejich výkladu. Samotná práce s jednotlivými periodiky probíhala ve dvou etapách. Po shromáždění kompletních ročníků z části dostupných Jihočeskou vědeckou knihovnou v Českých Budějovicích a Národní knihovnou České republiky v Praze následovala důkladná obsahová analýza. Primárním zdrojem pro celou práci byly samotné časopisy *Nové Rusko*, *Země sovětů* a *Praha-Moskva*, jež byly současně doplňovány o poznatky ze současných odborných publikací, které pomáhaly

s dokreslením historických souvislostí a ozřejmováním témat často podbarvených ideologií.

V případě časopisu *Nové Rusko* byly tak ke hlubší analýze vybrány speciální čísla věnující se sovětskému divadlu, ruské Říjnové revoluci, národnostní otázce Sovětského svazu a sovětskému rozvoji vzdělávání. V *Zemi sovětů* bylo nejčastěji akcentovaným tématem uznání Sovětského svazu de iure československou vládou, po kterém časopis dlouhodobě volal a ke kterému nakonec i vlivem tehdejší mezinárodní politické situace skutečně v roce 1934 došlo. Poslední ze zkoumaných časopisů *Praha-Moskva* vychází již v napjatém období druhé poloviny třicátých let a reflektuje tak například moskevské procesy, vydání reportáže André Gida *Návrat ze Sovětského svazu* v roce 1936, významná jubilea jako třeba výročí dvaceti let od ruské Říjnové revoluce, ale také podpis Mnichovské dohody v září 1938.

Primární snahou předkládané diplomové práce je poukázat ve vybraných tématech na to, jakým způsobem vnímali doboví levicoví intelektuálové Sovětský svaz a jak tento vztah ovlivňoval postoj, který zaujímal k nejrůznějším otázkám oné doby. Práce je doplněna také o seznam příloh zobrazující grafickou podobu zkoumaných periodik.

1. Dobový kontext

1.1 Dvacátá léta v Rusku

K prudkému vzepětí zájmu o Rusko došlo po Říjnové revoluci 1917, kdy se moci v Rusku chopili bolševici¹. V zemi už od podzimu 1916 narůstala hluboká sociální krize projevující se řadou stávek a demonstrací proti hladu a válce. Krize postupně přerostla v povstání a revoluci, jejímž výsledkem bylo ustanovení prozatímní vlády a abdikace cara Mikuláše II. Ovšem ani po této Únorové revoluci se situace v Rusku nedokázala stabilizovat, zásadním problémem, s nímž se musela prozatímní vláda vypořádat, bylo pokračování ve válce. Přestože konflikt byl u většiny ruského obyvatelstva nepopulární, vláda se rozhodla dostát svým závazkům vůči Dohodě² a v létě 1917 zahájila tzv. Kerenského vojenskou ofenzivu. Přes dílčí úspěchy, o které se zasloužily i československé legie v bitvě u Zborova, skončila ofenziva porážkou.³ Tento krok tak přispěl k ještě větší radikalizaci obyvatelstva, proti prozatímní vládě vystupovali zejména ruští radikální socialisté – bolševici, kteří vytvářeli paralelní mocenské struktury (sověty). Právě bolševici v čele se svým vůdcem Vladimírem Iljičem Leninem patřili k rozhodným odpůrcům války a účasti Ruska v ní. Přetrvávající katastrofální ekonomická situace, válečné vyčerpání a nechuť k dalšímu vedení války v širokých masách nakonec umožnila bolševikům převzetí moci. Těm se za pomoci svých stoupenců podařilo 7. listopadu 1917⁴ dobýt Zimní palác a prozatímní vládu v něm sídlící pozatýkat. Nová vláda byla tak ustanovena s převahou bolševiků a v čele s Leninem.⁵

K prvním krokům bolševiků po uchopení moci patřilo vyvedení Ruska ze světové války. Již osmého listopadu byl schválen Leninův návrh deklarace vyzývající k ukončení válečného konfliktu tzv. Dekret o míru.⁶ Tohoto cíle bylo dosaženo v březnu 1918

¹ Původně označení pro radikální křídlo ruské sociální demokracie na počátku dvacátého století. Pojem je odvozen od ruského slova „bolšoj“ - „velký“, čímž odkazuje na převahu revolučně naladěných bolševiků nad menševiky, kteří byli umírněnější frakcí ruské sociální demokracie a chtěli sociální změny prosazovat formou politické opozice, nikoliv revolucí.

² Jako Dohoda (nebo také Trojdohoda) je označováno spojení Francie, Ruska a Velké Británie zaměřené proti expanzivním tendencím Trojspolku (alianci Německa, Rakouska-Uherska a Itálie), které vznikalo v letech 1893 až 1907.

³ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny mezinárodních vztahů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 201.

⁴ Podle juliánského kalendáře, který v Rusku tehdy platil se tak stalo 25. října, proto se celá událost označuje jako Velká říjnová revoluce.

⁵ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny mezinárodních vztahů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 202.

⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 36.

uzavřením brestlitevského separátního míru. Tímto sice došlo k bolševiky slibovanému vystoupení Ruska z války, ale za cenu značných územních ústupků. Muselo se smířit se ztrátou Polska, Pobaltí, Finska a přijmout územní ústupky v Zakavkazsku ve prospěch Turecka. Brestlitevský mír nicméně bolševické vládě, i přes nevýhodné podmínky mírové smlouvy, umožnil soustředit se na vnitřní problémy země, získali tak několik měsíců k definitivnímu upevnění své moci a přeměně Ruska v stát jedné strany.⁷

Bolševici z počátku ovládali jen část ruského území a zejména v oblastech Ukrajiny a Sibíře se proti nim formovala opoziční hnutí, a to jak z řad umírněné levice, tak i z řad bývalých představitelů carského režimu. Situace nevyhnutelně vedla k občanské válce mezi bolševickou Rudou armádou, na jejímž zformování se výrazně podílel Leninův spolupracovník a další z předních představitelů bolševismu Lev Davidovič Trockij, a tzv. bělogvardějci – opozičními jednotkami složenými převážně z příznivců carismu.⁸ Občanská válka natrvalo ovlivnila vývoj v sovětském Rusku, a to především svou nezměrnou krutostí na obou stranách („bílý“ a „rudý“ teror). Za oběť radikálním bolševikům padl i car Mikuláš II., který byl i se svou nejbližší rodinou v červenci 1918 zastřelen. V průběhu občanské války zahynulo zhruba patnáct milionů lidí, někteří na následky bojů, ale většina na epidemie a hladomor.⁹ Intervence západních mocností proti bolševikům nebyla po zničující světové válce reálná, těžko mohli přesvědčit vlastní veřejné mínění o nutnosti dalších bojů kdesi ve vzdálené zemi. Pomoc se tedy většinou omezila pouze na finanční či materiální podporu bělogvardějcům.¹⁰

Snahy o porážku bolševismu ale komplikovaly vzájemné konflikty mezi jednotlivými proudy ruské protibolševické opozice. Rozhádání bělogvardějští vůdci neměli dostatečnou důvěru a svou politikou se příliš nelišili od praktik carského režimu. Na rozdíl od bolševiků, kteří slibovali mír a přerozdělení půdy, nedokázali představitelé opozice rolníkům nic nabídnout. Právě nedostatek podpory obyvatelstva v obsazených oblastech byl možná rozhodující příčinou jejich neúspěchu. Opozice se nedokázala sjednotit a spolupracovat. Boje tak roku 1920 skončily vítězstvím bolševiků a jejich definitivním nastolením moci nad ruským územím.

⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 38.

⁸ DVOŘÁK, Jan a kol. Moderní dějiny pro střední školy. Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století, Brno 2014, s. 34.

⁹ MALIA, Martin E. Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991. Praha: Argo, 2004, s. 148.

¹⁰ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 41.

Uchopení vlády v Rusku však znamenalo pro Lenina a jeho spolupracovníky pouze první krok na cestě ke světové revoluci. V duchu myšlenek německého filozofa a ekonoma Karla Marxe věřili, že k nastolení beztřídní komunistické společnosti je zapotřebí revoluce v rozvinutých průmyslových zemích, odkud se pak bude šířit dál. Evropské socialistické strany se v roce 1918 přikláněly k názoru, že kapitalismus a imperiální soupeření byly základními příčinami války a má-li se lidstvo další podobné válce vyhnout, musí tyto příčiny odstranit. Zdálo se jim, že starý svět je odsouzen k záhubě a že pouze socialismus může vytvořit svět nový.¹¹ Roku 1919 bylo toto poslání o dalším šíření revoluce institucionálně vyjádřeno založením Komunistické internacionály (Kominterny).¹² Ta od svého založení hrála důležitou roli v sovětské zahraniční politice a do léta 1920 rozšířila svůj vliv do všech evropských hlavních měst.¹³ Bolševická snaha o „vývoz revoluce“ se záhy po skončení první světové války střetla s polskými územními požadavky v oblasti Litvy a Ukrajiny. Přes prvotní polské úspěchy přešla polská armáda pod tlakem bolševické přesily do defenzivy a mohutný postup Rudé armády vyvolal jisté zděšení a obavy z rozšíření komunismu do zbytku Evropy. Bolševický postup byl zastaven až v srpnu 1920 v bitvě u Varšavy, kde polské vojsko maršála Józefa Piłsudského uštědřilo bolševikům drtivou porážku.¹⁴

Řada evropských intelektuálů vnímala bolševickou revoluci v Rusku jako počátek budování nového světa. Násilí, které ve velké míře revoluci i bolševickou vládu doprovázelo, pak příznivci bolševismu buď úplně ignorovali nebo je chápali jako „nutné zlo“, které je potřebné k nastolení nové spravedlivé společnosti bez chudých a bez ekonomické a politické závislosti.¹⁵ Představitelé nově se rodícího Československa Tomáš Garrigue Masaryk a Edvard Beneš měli však k ruské bolševické revoluci stanovisko zásadně negativní. Sovětská politika diktatury proletariátu byla neslučitelná s jejich demokratickým programem.¹⁶

Občanská válka Rusko zdecimovala, hospodářství bylo v troskách a ekonomickou katastrofu doprovázel v některých oblastech i mohutný hladomor. Stávky a lokální

¹¹ FIGES, Orlando. Lidská tragédie. Ruská revoluce 1891-1924. Praha: Beta-Dobrovský, 2000, s. 763.

¹² MALIA, Martin E. Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991. Praha: Argo, 2004, s. 280.

¹³ FIGES, Orlando. Lidská tragédie. Ruská revoluce 1891-1924. Praha: Beta-Dobrovský, 2000, s. 652.

¹⁴ DVOŘÁK, Jan a kol. Moderní dějiny pro střední školy. Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století, Brno 2014, s. 34.

¹⁵ Tamtéž, s. 35.

¹⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue; BENEŠ, Edvard; OLIVOVÁ, Věra. Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997, s. 42.

vzpourey přivedly vůdce komunistické strany k závěru, že je třeba hospodářskou politiku válečného komunismu nahradit tzv. novou ekonomickou politikou (NEP), která připouštěla limitované soukromé podnikání.¹⁷ Leninova politika NEPu nacházela ve světě velkou odezvu, dávala totiž kapitalistickým podnikatelům šanci k pronikání na rozsáhlé ruské trhy, přičemž jejich zájem o Rusko byl stupňován i tím, že ekonomika těchto států procházela hlubokou poválečnou krizí.¹⁸ Tímto krokem se tedy z diplomatické izolace vymanila i zahraniční politika, kdy opravdovým průlomem byla sovětská účast na ekonomické konferenci v Janově na jaře 1922. Zde došlo především ke sblížení stanovisek s Německem, jehož výsledkem byla rapallská dohoda. Nepochybným důsledkem této dohody se později stalo navázání diplomatických styků i s Velkou Británií, Itálií, Francií a řadou dalších států. Sovětská vláda tím byla uznána coby legitimní představitel ruského národa. 30. prosince 1922 pak došlo k vyhlášení deklarace o vytvoření Sovětského svazu, formálně jako federativního společenství čtyř ustavujících republik: Ruské federace, Ukrajiny, Běloruska a Zakavkazské federace. Federativní statut SSSR byl však do značné míry pouze formální záležitostí.¹⁹

Ve straně také došlo k nástupnickým bojům po smrti Vladimira Iljiče Lenina, který v lednu 1924 podlehl několikanásobné mozkové mrtvici. Jako jeho nejpravděpodobnější nástupce se z počátku jevil Lev Davidovič Trockij, proti kterému se ale spojil zbytek stranického vedení a ze sporu vítězně vzešel jako nový bolševický vůdce Josif Vissarionovič Stalin. Země se koncem dvacátých let vydala cestou násilné kolektivizace a industrializace, což znamenalo ukončení politiky NEPu.

¹⁷ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 43.

¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue; BENEŠ, Edvard; OLIVOVÁ, Věra. Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997, s. 38.

¹⁹ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 44.

1.2 Dvacátá léta v Československu a československo-sovětské vztahy

Na druhé straně Československo bylo ve dvacátých letech na samém počátku své existence. Vzniklo jako jeden z nástupnických států po rozpadu Rakouska-Uherska, který zapříčinila porážka v první světové válce. Čeští vlastenci využili válečného konfliktu k prosazení svých autonomních zájmů a zapojili se do protirakouského odboje. V rámci francouzské armády působila již od roku 1914 československá dobrovolnická rota Nazdar! a přibližně ve stejné době vznikla i v rámci ruské armády československá jednotka Česká družina, do které mohli vstupovat i čeští a slovenští zajatci.²⁰

Během roku 1915 se ve Francii ustavilo exilové vedení v čele s univerzitním profesorem Tomášem Garriguem Masarykem a o rok později byla zřízena Československá národní rada jako oficiální orgán československého zahraničního odboje. Kromě Masaryka patřili k jejím význačným iniciátorům i Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik. Ve vlasti zatím působila odbojová organizace Maffie předávající zprávy zahraničnímu odboji.²¹ Z počátku měl domácí odboj ilegální charakter, ale vlivem pokračujícího oslabování monarchie se již od roku 1917 čeští představitelé otevřeně hlásili ke svým státoprávním a autonomním požadavkům. Například Manifest českých spisovatelů z května 1917, za kterým stál divadelní režisér Jaroslav Kvapil, vybízel politiky k upuštění od dosavadní loajality k Rakousku. Prohlubující se krize Rakouska-Uherska umožnila i intenzivnější diplomatickou činnost zahraničního odboje, která nakonec slavila úspěch. Dohodové mocnosti během roku 1918 postupně uznaly jeho nároky k vytvoření Československé republiky na demokratickém principu.²²

K svolání československé samostatnosti nakonec došlo v Praze 28. října 1918 v den, kdy byla zveřejněna Andrassyho nóta, kterou žádalo Rakousko-Uhersko o mír. Mnohonárodnostní monarchie neunesla tlak slovanských národních hnutí prosazujících právo na sebeurčení, navíc vnitřní rozklad monarchie v závěru války postupoval tak rychle, že už neměla ani politické ani vojenské síly k udržení dosavadního státního útvaru.²³ Prezidentem nové republiky se stal Tomáš Garrigue Masaryk a do čela nově jmenované vlády usedl Karel Kramář.

²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929). Praha: Libri, 2000, s. 24.

²¹ DVORÁK, Jan a kol. Moderní dějiny pro střední školy. Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století, Brno 2014, s. 24.

²² Tamtéž, s. 29.

²³ MORA VCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 29.

Vztahy nového československého státu a sovětského Ruska se začaly oficiálně vytvářet až v květnu 1920, kdy československá vláda souhlasila se zahájením jednání s vládou sovětskou. Zpočátku se jednalo především o vzájemnou výměnu válečných zajatců, přičemž se ale československá vláda snažila současně zabránit šíření bolševické propagandy do republiky. Čeští a slovenští zajatci, kterých bylo asi čtyřicet tisíc, byli v Rusku vystaveni intenzivní bolševické propagandě, někteří dokonce do republiky přiváželi propagační materiál i finanční prostředky pro podporu komunistického hnutí. Z těchto důvodů pro ně byly zřizovány zvláštní přijímací tábory, ve kterých byli měsíc drženi ve zdravotní a politické karanténě.²⁴ Masaryk i Beneš byli odpůrci bolševismu a snažili se bránit proti jeho šíření do Československa. Oba věřili v pád sovětské vlády a následnou rekonstrukci Ruska na demokratickém principu, z těchto důvodů se také republika stala novým domovem pro tisíce Rusů prchajících před bolševickou revolucí.²⁵ Československo nebylo ochotno uznat legálnost sovětské vlády a usilovalo o vytvoření jednotné protisovětské fronty se západními velmocemi. Pokus o realizaci společné politiky velmocí vůči Rusku, který prosazovali Masaryk s Benešem, však ztroskotal s janovskou konferencí. Po ní bylo jasné, že československé varování upadlo v zapomnění – smlouvou s Německem prolomilo sovětské Rusko svoji izolaci. Po Německu následovalo uznání i od Anglie, Francie a řady dalších evropských států. Československá vláda byla nicméně v uznání Sovětského svazu de iure jednou z posledních v Evropě, stalo se tak až v červnu 1934.²⁶

Sovětská vláda zrozená z bolševické revoluce byla definitivně uznána za legitimní, posílilo se její vnitřní i mezinárodní postavení a již nic nebránilo tomu, aby začala upevňovat a rozšiřovat svou diktátorskou moc.²⁷

²⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue; BENEŠ, Edvard; OLIVOVÁ, Věra. Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997, s. 43.

²⁵ Tamtéž, s. 45.

²⁶ VERBÍK, Antonín; FRANĚK, Otakar; ŠEVČÍK, Antonín. Dokumenty přátelství: z minulosti československo-sovětského přátelství na jižní Moravě. Brno: Blok, 1978, s. 12.

²⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue; BENEŠ, Edvard; OLIVOVÁ, Věra. Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997, s. 69.

1.3 Spolky propagující československo-sovětské přátelství ve dvacátých letech

Rozvíjení vztahů mezi mladým Československem a sovětským Ruskem se začalo již ve dvacátých letech projevovat vznikem nejrůznějších občanských sdružení, spolků a institucí. V prosinci 1919 u nás vznikl *Klub přátel Sovětského Ruska*, jehož organizátorem byl pedagogický sbor tehdejší Dělnické akademie.²⁸ V něm se sdružovali zejména sociálnědemokratičtí učitelé inklinující k levici, kteří většinou později přešli ke KSČ.²⁹

Vzniku komunistické strany u nás jako sekce Komunistické internacionály předcházela rozkol v sociálně demokratické straně dělnické, která patřila k nejvýznamnějším levicovým stranám v Československu a současně druhé nejsilnější politické straně vůbec. V průběhu roku 1920 došlo ve straně k vyhocení sporů mezi vedoucím státotvorným proudem a marxisticko-leninskou levicí, která se hlásila ke Komunistické internacionále.³⁰ Radikální levice požadovala nejen přechod strany do opozice, ale také revoluční zvraty podle vzoru ruských bolševiků. Ideové neshody vyvrcholily bojem o sídlo strany Lidový dům v Praze, který v září ovládla levice. Demokratické křídlo strany však rozhodnutím soudu a po zásahu četnictva získalo v prosinci Lidový dům zpět. Levicová frakce pak v reakci na obsazení budovy vyhlásila generální stávkou, která sice nezasáhla celou republiku, ale místy se změnila v násilný boj. Stávkou se nakonec podařilo potlačit, přestože během nepokojů přišlo o život čtrnáct dělníků.³¹

Porážka levice v generální stávce urychlila proces vzniku samostatné Komunistické strany Československa, jejíž ustavující sjezd se konal v květnu 1921. Prvním předsedou strany se stal Václav Šturc, místopředsedou pak dlouholetý představitel sociální demokracie Bohumír Šmeral. Po svém rozdělení byla sociální demokracie značně oslabena, zatímco KSČ získala ve volbách roku 1925 druhé místo a stala se jednou z nejmasovějších stran svého druhu.³² V průběhu dvacátých let pak procházela KSČ

²⁸ VERBÍK, Antonín; FRANĚK, Otakar; ŠEVČÍK, Antonín. Dokumenty přátelství: z minulosti československo-sovětského přátelství na jižní Moravě. Brno: Blok, 1978, s. 9.

²⁹ KŘEŠTAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 86.

³⁰ ŽALOUDEK, Karel. Encyklopedie politiky. Praha: Libri, 1999, s. 60.

³¹ DVORÁK, Jan a kol. Moderní dějiny pro střední školy. Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století, Brno 2014, s. 44.

³² KLÍMEK, Antonín. Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 13., 1918–1929. Praha: Paseka, 2000, s. 226.

bouřlivým vývojem, v němž se postupně střídali vedoucí představitelé, teprve v roce 1929 se podařilo skupině kolem Klementa Gottwalda získat na únorovém pátém sjezdu strany rozhodující dlouhodobý vliv. Již bezprostředně po sjezdu vystoupilo proti jeho závěrům dvacet šest poslanců a senátorů KSČ a skupina sedmi komunistických spisovatelů³³, kteří byli následně ze strany vyloučeni. Vedení strany však pokračovalo v bolševizaci a podřizování KSČ směrnicím Kominterny.³⁴

V souvislosti s rozsáhlým hladomorem, který ve dvacátých letech Rusko tvrdě zasáhl, začaly vznikat také spolky na pomoc hladovějícím. Jedním z takových bylo *Ústředí československé dobrovolné pomoci hladovějícím v Rusku a na Ukrajině*, ustanovené v srpnu 1922. V jeho čele stála zástupkyně Československého červeného kříže Alice Masaryková, dcera prezidenta Masaryka.³⁵ Mezi další spolky zabývající se humanitární pomocí obyvatelům Ruska patřily například *Dělnický pomocný výbor pro proletářské Rusko*, *Československý ústřední pracovní sbor pro hospodářskou pomoc Rusku* a další.³⁶

Dalším spolkem z počátku dvacátých let byla *Česko-ruská jednota*, která si za svůj hlavní cíl stanovila nepředpojaté poznání Ruska. Přestože ideu spolku podporovala i řada významných osobností české kultury, jeho aktivita v průběhu dvacátých let slábla.³⁷

1.3.1 Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem

Nejvýznamnější organizací, která měla do budoucna sehrát důležitou roli při ovlivňování československo-sovětských vztahů, se stala *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*. Vůdčí osobností snah o její založení se stal univerzitní profesor Zdeněk Nejedlý, který získal již před první světovou válkou značné renomé především jako muzikolog. Od konce první světové války se ale stále víc světu umění vzdaloval

³³ Jednalo se o tzv. Manifest sedmi. Signatáři byli Ivan Olbracht, Helena Malířová, Stanislav Kostka Neumann, Josef Hora, Jaroslav Seifert, Marie Majerová a Vladislav Vančura.

³⁴ ŽALOUDEK, Karel. Encyklopedie politiky. Praha: Libri, 1999, s. 193.

³⁵ KŘEŠTAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 86.

³⁶ LOMÍČEK, Jan. Vnější a vnitřní faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu. 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Štaif, Jiří, s. 37.

³⁷ KŘEŠTAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 88.

a přikláněl se k politice. Právě na počátku dvacátých let začíná jeho spolupráce s komunisty, která trvala po celý zbytek jeho života.³⁸

Nejedlý usiloval o poznání Sovětského svazu a shlukoval kolem sebe inteligenci obdobného smýšlení, ty, kteří měli zájem poznávat SSSR a rozvíjet s ním kulturní i jiné styky.³⁹ V říjnu 1924 se z iniciativy Zdeňka Nejedlého, Bohumila Vrbenského a Jaroslava Kratochvíla konala v Praze veřejná informativní schůze za účasti předních politických, kulturních a hospodářských představitelů. Podporu jim poskytoval také sovětský zastupitelský úřad v Praze. Účastníci se na schůzi rozhodli k založení *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem* a ihned zde zvolili přípravný výbor za předsednictví Zdeňka Nejedlého.⁴⁰ Ten pak 17. listopadu uveřejňuje v *Pondělních novinách* článek „*O nové Rusko*“, kde veřejnost seznamuje s programem přípravného výboru *Společnosti*. Vytýčuje si zde tři úkoly, které chce co nejdříve uskutečnit. Prvním z nich je přednášková činnost. Prostřednictvím přednášek, které mají být veřejně přístupné, bude veřejnost systematicky informována o nejdůležitějších jevech Ruska, o jeho ústavě, sociálním zákonodárství, školství, umění a vojenství. *Společnost* také připravovala založení časopisu, což si Nejedlý představoval takto: „*Poněvadž „Společnost“ počítá na širší kruh svého působení, přikročí co nejdříve k založení časopisu, který bude vedle článků přinášeti i zprávy o událostech v Rusku za poslední vždy dobu. Přitom však část časopisu věnována bude i informací o českých věcech pro Rusko a tato partie bude psána rusky, aby našla širší ohlas v samém Rusku, kde zájem o naši „Společnost“ již se také jeví. Týž účel propagační bude míti konečně i část insertní, a nepochybujeme, že naše průmyslové a obchodní kruhy této příležitosti náležitě využijí.*“⁴¹ Posledním bodem, který měl být v nejbližší době uskutečněn, byla výstava ruské knihy, jež měla seznámit inteligenci s rozvojem literatury v SSSR po Říjnové revoluci. Přípravný výbor otiskl provolání, které podepsalo přes padesát známých československých veřejných, kulturních a uměleckých činitelů, umělců, spisovatelů a vědců. Mezi signatáři byli komunističtí intelektuálové, ale i zástupci nejrůznějších

³⁸ KOSATÍK, Pavel. Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života. Praha: Mladá fronta, 2010, s. 186.

³⁹ SEDLÁČEK, Jiří. Pro zemi milovanou: z bojů o československo-sovětské přátelství. Praha: Svět sovětů, 1960, s. 25.

⁴⁰ AMORT, Čestmír. Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917-1939. Praha: Academia, 1975, s. 190.

⁴¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. Boje o nové Rusko. III. aut. vyd. V Praze: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 200.

politických názorů a politické příslušnosti.⁴²

V lednu následujícího roku přípravný výbor skutečně zahájil cyklus přednášek o SSSR, čímž *Společnost* vystoupila na veřejnost ještě před oficiálním povolením činnosti. Úvodní přednášku na téma „*České rusofilství*“ přednesl Zdeněk Nejedlý, na kterého postupně navázali další. V únoru také vyšlo první číslo časopisu *Nové Rusko*, který se stal vůbec prvním časopisem v Československu věnující se výhradně seznamování se se Sovětským svazem.⁴³ Úředně se *Společnost* ustavila v březnu 1925, kdy byl na plenární schůzi zvolen řádný výbor, opět za předsednictví Zdeňka Nejedlého. Účelem spolku bylo dle přijatých stanov následující: a) *informovati členy spolku i veřejnost o hospodářském, sociálním, právním, vědeckém, technickém, kulturním a uměleckém stavu dnešního Ruska*; a za b) *informovati ruskou veřejnost o hospodářském, právním, sociálním, vědeckém, technickém, kulturním a uměleckém životě v Československé republice*.⁴⁴

První velkou akcí *Společnosti* byla výstava sovětské knihy v květnu 1925. Mezi další aktivity *Společnosti* patřilo založení velké knihovny a čítárny sovětských knih a časopisů v Praze a také pořádání studijních delegací přímo do SSSR. Již v srpnu 1925 tam odcestoval Zdeněk Nejedlý u příležitosti oslav dvousetletého výročí založení Akademie věd SSSR v Leningradě.⁴⁵ V říjnu jej následovala devítičlenná delegace, mezi níž byli například Josef Hora, Jaroslav Seifert, Karel Teige, profesor Bohumil Mathesius, režisér Jindřich Honzl a další. Tato kulturní delegace byla vyslána k oslavám osmého výročí Říjnové revoluce a během svého měsíčního pobytu navštívila celou řadu vědeckých a uměleckých institucí i průmyslových podniků. Po svém návratu pak účastníci pořádali besedy a přednášky o svých zážitcích ze sovětského Ruska, přičemž celkové shrnutí přinesla společná publikace s příspěvky jednotlivých účastníků, která vyšla počátkem roku 1926 pod názvem *SSSR – úvahy, kritiky, poznámky*.⁴⁶

Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, později přejmenována na *Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR*, se bezpochyby zasloužila o úspěšný rozvoj vzájemných československo-sovětských vztahů, ať už

⁴² AMORT, Čestmír. Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917-1939. Praha: Academia, 1975, s. 191.

⁴³ SEDLÁČEK, Jiří. Pro zemi milovanou: z bojů o československo-sovětské přátelství. Praha: Svět sovětů, 1960, s. 28.

⁴⁴ *Nové Rusko*: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, březen 1925, r. 1, č. 2, s. 60.

⁴⁵ AMORT, Čestmír. Přehled dějin československo-sovětských vztahů v údobí 1917-1939. Praha: Academia, 1975, s. 192.

⁴⁶ Tamtéž, s. 193-194.

v oblasti kultury, vědy nebo umění. Ve výboru *Společnosti* i redakčním kruhu časopisu *Nové Rusko* byli ve dvacátých letech vedle početně převažujících nestraníků zastoupeni především členové sociálnědemokratické a komunistické strany.⁴⁷ *Společnost* se však nikdy nestala masovou organizací, ve dvacátých letech nepřesáhl počet členů více než pět set a ani ve vrcholných fázích aktivity v letech třicátých se tomuto údaji příliš nevzdálil. Jádro členské základny zůstávalo v Praze, přesto se *Společnost* etablovala jako vlivná organizace, jež významně ovlivnila postoje veřejnosti vůči Sovětskému svazu.⁴⁸

Na počátku třicátých let byla činnost *Společnosti* přerušena, což patrně souviselo s vnitřní krizí KSČ, jejímiž aktéry či komentátory někteří členové byli.⁴⁹ Po jejím obnovení v roce 1931 dochází k vydávání nového periodika, tentokrát *Země sovětů*. Dalším je následně revue *Praha-Moskva*, která vycházela v letech 1936–1939.⁵⁰

Po celou dobu existence si *Společnost* udržovala charakter nadstranické organizace, jejíž politické spektrum se dokonce do roku 1936 rozšiřovalo.⁵¹ Vedle „nadstranické“ *Společnosti* existovala další významná skupina, která však byla víceméně satelitní organizací KSČ, jednalo se o *Svaz přátel SSSR*. Zatímco *Společnost* se orientovala především na inteligenci, *Svaz přátel SSSR* usiloval o co nejmasovější organizaci s důrazem na proletariát. Díky společnému předmětu zájmu se ale činnost obou spolků mnohdy shodovala, oba byly také shodně v období tzv. druhé republiky⁵² zakázány. Jejich provázanost definitivně vyplynula po druhé světové válce, kdy došlo k obnovení obou organizací a jejich následnému sloučení ve *Svaz československo-sovětského přátelství*.

⁴⁷ KŘEŠŤAN, Jiří. Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění. Praha: Paseka, 2012, s. 192.

⁴⁸ KŘEŠŤAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 90.

⁴⁹ Tamtéž, s. 94.

⁵⁰ LOMÍČEK, Jan. Se Sovětským svazem na věčné časy? Proměny vnímání SSSR v Československu v průběhu „krátkého“ dvacátého století. In: Sborník Národního muzea v Praze, č. 1-2, 2015, s. 7.

⁵¹ KŘEŠŤAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 93.

⁵² Jako druhá republika se označuje období od 1. října 1938 do 15. března 1939, tedy období od mnichovské dohody, kdy Československo ztratilo své pohraničí, až do německé okupace Čech a Moravy.

2. Časopis *Nové Rusko*

Nové Rusko, časopis *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, začal vycházet 15. února 1925. Časopis vycházel pravidelně každý měsíc, celkově šlo o čtyři ročníky, přičemž čtvrtý ročník je doveden pouze do pátého čísla z prosince 1929. Cena jednoho čísla byla dvě koruny a padesát haléřů, redakce však nabízela i roční či půlroční předplatná za výhodnější částky. Pro členy *Společnosti* bylo předplatné časopisu automaticky zahrnuto v členském příspěvku, který činil šedesát korun, pro studenty a dělníky pak o deset korun méně.⁵³

V čele prvního ročníku stáli Zdeněk Nejedlý a Emil Lustig, který měl jako hospodářský manažer a předseda Velkonákupní společnosti družstev na starost především hospodářskou část. V druhém ročníku se do čela redakce dostává Ladislav Görlich, kterého již o rok později nahradil Vladimír Procházka. Ten časopis redigoval až do posledního čísla. *Nové Rusko* poté, zřejmě v souvislosti s přerušením celé *Společnosti*, přestalo vycházet a teprve více než po roce jej nahradil časopis *Země sovětů*. Jedním z bezprostředních důvodů ukončení tisku byla zřejmě i tísnivá finanční situace. Snahou *Společnosti* bylo působit prostřednictvím časopisu na širší okruh odběratelů než byla jeho členská základna. Například v roce 1926 se celkový náklad *Nového Ruska* pohyboval zhruba kolem patnácti set, což je asi třikrát více než byl počet členů.⁵⁴

Časopis měl také svou ruskou část určenou sovětskému čtenáři. Intenzivně se věnoval problematice výstavby socialismu v SSSR, jeho národnostní otázce a také boji za jeho uznání Československem *de iure*. Nechyběla ani častá propagace sovětské kultury, přičemž na svých stránkách často uveřejňoval i krátké ukázky sovětské poezie a prózy.

První ročník časopisu se veřejnosti představil svým úvodním číslem v únoru 1925. Název časopisu „*Nové Rusko*“ i s dovětkem „*Časopis společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*“ byl na titulní straně tučně zvýrazněn, ovšem nejen v české podobě, ale i rusky v azbuce. Záhloví nás také informuje o hlavních postavách redakčního okruhu – tedy Zdeňku Nejedlém a Emilu Lustigovi.

⁵³ *Nové Rusko*: časopis *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, březen 1925, r. 1, č. 2, s. 60.

⁵⁴ ŠEDIVÝ, Ivan. K propagační činnosti *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem* ve dvacátých letech: (Časopis *Nové Rusko* a přednášková činnost). In: Sborník k dějinám 19. a 20. století Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV Sv. 11, (1989), s. 69.

Časopis byl založen v souvislosti se vznikem *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, což také koresponduje s úplně prvním příspěvkem čísla. Jedná se o prohlášení zakladatelů *Společnosti*, kteří zde přibližují své motivace k jejímu založení. Za hlavní cíl nového periodika stanovují předávání informací o situaci v Rusku, a jak sami autoři slibují, zdrojem těchto informací budou ty nejnovější a nejspolehlivější prameny. Svůj úkol považují za velmi důležitý a potřebný, přičemž připomínají dlouholetou tradici v česko-ruských vztazích, které byly zpřetrhány a na jejichž tradici by autoři rádi navázali. K samotné revoluci v Rusku se pochopitelně staví kladně, země je nyní obrozená, zcela nová a ve všech směrech předběhla starý svět: „[...] dnešní Rusko je opravdu nové, nejen naproti starému Rusku, ale i naproti ostatním státům dosavadním. Ale proto také pokládáme přímo za povinnost dnešních lidí znáti toto nové Rusko”⁵⁵, neodpustí si ani kritiku směrem k inteligenci, která podle nich není v otázce Ruska dostatečně informována: „Pokládáme to přímo za věc cti naší intelligence, aby o věci tak závažné a velké nemyslila tak beze všech znalostí, jako namnoze činila dosud, neboť prvním znakem intelligence zajisté jest nejen schopnost, ale i radost z poznávání, jakož i vědomí, že jedině poznání může teprve následovati i úsudek. Zrovna o dnešním Rusku však má naše intelligence celkem velmi malé vědomosti, ano vlastně žádné, ale za to množství předsudků, klepů, pomluv, intelligentního člověka přímo nedůstojných.”⁵⁶ Tímto se tedy nový časopis představuje svým čtenářům a zavazuje se přinášet každý měsíc aktuální poznatky ze světa ruského hospodářství, obchodu, průmyslu, ale i kultury, umění a vědy.

První příspěvky nového časopisu kopírovaly cyklus přednášek *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, které probíhaly již od ledna v posluchárně filozofické fakulty v Praze. Pravidelné shrnutí přednáškové činnosti a celkového fungování *Společnosti* pak časopis přinášel i nadále. Jiří Štolc zde ve své rubrice shrnoval proběhlé i plánované přednášky, výstavy a celkové výhody, které členství ve *Společnosti* přinášelo. Od listopadu 1927 navíc fungovalo i samostatné pracoviště v Brně, jehož jednatelem byl spisovatel Bedřich Václavěk a o necelé tři měsíce později se ustavila i *Společnost* bratislavská, v té působil například později režimem popravený Vlado Clementis.⁵⁷ Přednášková činnost *Společnosti* vzbuzovala zájem široké

⁵⁵ Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, in: Nové Rusko. Časopis pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, únor 1925., r. 1, č. 1, s. 1.

⁵⁶ Tamtéž, s. 1.

⁵⁷ Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, březen 1928, r. 3, č. 4-5, s. 172.

veřejnosti a byla neobyčejně bohatá, Ivan Šedivý dokumentuje až sto čtyřicet čtyři přednášek uspořádaných během let 1925–1929.⁵⁸

Po formální stránce si časopis po celé čtyři roky udržoval poměrně konzistentní podobu. Jediným okruhem jeho zájmu byly československo-sovětské vztahy a samotný Sovětský svaz. Příspěvatelé na stránkách *Nového Ruska* často rozebírali otázky sovětského hospodářství, k čemuž sloužila samostatná hospodářská část. Mezi autory těchto článků patřil například již zmiňovaný Emil Lustig nebo Miloš Vaněk. Pravidelnou rubrikou byl také oddíl nazvaný *Z literárního Ruska*, posléze přejmenovaný na *Kulturní zprávy*, kde se objevovaly příspěvky ze sovětského kulturního života. Obecně se v *Novém Rusku* nalézaly články převážně informativního charakteru, typické jsou faktografické údaje, rozsáhlé statistiky, číselné tabulky a podobně. V tomto ohledu časopis uspokojivě naplňoval svůj stanovený záměr a na základě přesných údajů detailně informoval československé čtenáře o všech stránkách života v sovětském Rusku, počínaje podrobným popisem zákonodárství, mzdové politiky, hospodářských výsledků, zahraničních obchodů, školství, zdravotnictví až po přehled nejrůznějších kulturních událostí.

Kromě zmiňovaných tabulek se statistickými údaji se v měsíčníku několikrát objevily i fotografie. Opět přinášejí svědectví o sovětském životě, jsou zde zveřejněny záběry ze sovětských divadelních scén, ukázky ruské architektury, zařízení moskevské státní tiskárny, fotografie z výstav, ale pochopitelně i portréty různých sovětských osobností. Nalezneme zde snímky spisovatelů Lva Tolstého nebo Maxima Gorkého, které doplňují ukázky z jejich tvorby. Ve speciálním ukrajinském čísle je také zpodobněn ukrajinský spisovatel Mychajlo Kociubynskýj, kterého u příležitosti patnáctého výročí úmrtí svým článkem připomínal Vincenc Charvát. V dalším ze speciálních čísel, věnovaném desetiletému výročí ruské revoluce, je fotografií výjimečně hned několik – dobové snímky z revolučních událostí roku 1917 a pochopitelně také vůdčí osobnost celé revoluce Vladimir Iljič Lenin. Z českého prostředí se v *Novém Rusku* objevuje pouze jediný snímek, a to fotografie sochaře Jana Štursy, který v květnu 1925 zemřel a na nějž ve svém příspěvku z červnového čísla dojemně vzpomínal jeho žák a taktéž sochař Otakar Švec. Švec je v současnosti známý především jako autor monumentálního

⁵⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. K propagační činnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem ve dvacátých letech: (Časopis *Nové Rusko* a přednášková činnost). In: Sborník k dějinám 19. a 20. století Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV Sv. 11, (1989), s. 74.

pomníku J. V. Stalina, na kterém paradoxně spolupracoval se Štursovým synovcem architektem Jiřím Štursou, pochopitelně však až téměř po třiceti letech od napsání tohoto nekrologu.

Příjetí *Nového Ruska* ze strany dobového tisku nebylo příliš vlídné, jak ve své studii dokládá Ivan Šedivý. Tisk politické pravice jej v podstatě ignoroval a jistou reakci vyvolal pouze u sociálně demokraticky orientované *Nové svobody* a v legionářském *Přerodu*, kde ho kriticky hodnotí historik Jaroslav Papoušek.⁵⁹ V týdeníku *Nová svoboda* je časopisu vytýkáno, že nepodává nestranné informace a nepředstavuje nic nového, jelikož většina redakčního okruhu je již dobře známa z kulturně politického časopisu *Var* vydávaného rovněž Zdeňkem Nejedlým. Jedinými relativně oceňovanými články jsou příspěvky Vladimíra Procházky a Emila Lustiga, „*kteří ukazují, jak jinak se problém ruský formuluje, vychází-li se z konkrétních dat a faktů.*“⁶⁰ Procházka zde obšírně přibližuje, jakým způsobem je v sovětském Rusku ustanoveno vlastnické právo a Lustig se tradičně věnuje otázce hospodářství.

2.1 Polemiky

V čele druhého ročníku stanul v dubnu 1926 Ladislav Görlich. Nejedlého spolupracovník, člen komunistické strany, který měl jako pracovník stranické frakce ve *Společnosti* prosazovat linii KSČ. V úvodní stati nového ročníku energicky vyzývá k nové práci na sblížení se SSSR, kterého chce dosáhnout přinášením nových informací o dění v sovětském Rusku. Současně však slibuje objektivní hodnocení, žádný naivní obdiv, ale kritické studium ruských poměrů. Chce i nadále pokračovat v linii započaté Zdeňkem Nejedlým a prostřednictvím čtenářů *Nového Ruska* i členů *Společnosti* pracovat na kulturním a hospodářském sblížení mezi oběma státy. Görlich se ovšem v čele redakce příliš dlouho neudržel. Ve sporu Stalina s Trockým a dalšími opozičníky se otevřeně postavil proti Stalinovi, v Trockém spatřoval pravého Leninova nástupce.⁶¹ V červnu 1927 bylo na zasedání sekretariátu KSČ rozhodnuto, že Görlich má své postoje vyjadřované na stránkách *Nového Ruska* a stranicí protistalinské opozici vysvětlit.

⁵⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. K propagační činnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem ve dvacátých letech: (Časopis *Nové Rusko* a přednášková činnost). In: Sborník k dějinám 19. a 20. století Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV Sv. 11, (1989), s. 72.

⁶⁰ *Nová svoboda*: pokrokový týdeník, 26.2.1925, r. 2, č. 8, s. 136.

⁶¹ KŘEŠŤAN, Jiří. Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění. Praha: Paseka, 2012, s. 192.

Ten však ze svých stanovisek neustoupil a celá roztržka vyvrcholila v roce 1928 Görlichovým vyloučením ze strany.⁶² Redigování *Nového Ruska* se sám vzdal po vydání prvního dvojčísla třetího ročníku. V listopadu 1927 se tak na stránkách časopisu objevuje drobné sdělení, kde svůj odchod z pozice hlavního redaktora vysvětluje následovně: „[...] vzdávám se redaktorství z vážných důvodů, čímž se nijak nemění můj poměr k SSSR, a k ruské revoluci. Budu-li míti možnost, budu i nadále přispívatelem *Nového Ruska*. Čtenáře prosím, aby i nadále věnovali listu přízeň a pozornost, jaké se mu dostalo po dobu obou ročníků, které jsem redigoval.“⁶³

Görlichova inklinace k Trockému se projevovala již v průběhu prvního ročníku, ve kterém také patřil mezi pravidelné přispěvatele. V červnovém dvojčíslu z roku 1925 se například kriticky obrací k samotné *Komunistické revui*, orgánu Komunistické strany v Československu. Na jejích stránkách byla uveřejněna stať Pavla Reimanna hodnotící negativně Trockého knihu o ruské literatuře a revoluci. Görlich se Trockého proti Reimannovým výtkám horlivě zastává a k samotnému autorovi má několik ostrých poznámek: „Vyvracet Reimannovy soudy, znamená ukázat, že Reimann neumí čísti, nebo že čtenému nerozumí. A rozumí-li, pak to znamená, že knihy Trockého nečetl, že četl jen něco o ní a že v záchvatu frakčního zápalu řeže do Trockého tak slepě, až vlastní Reimannova soudnost a kritičnost ocitá se na hromadě.“⁶⁴ Na doplňujících citacích z díla Trockého a Lenina navíc dokládá, že jejich pohled na proletářskou kulturu byl totožný. Zde se tedy zcela patrně projevují Görlichovy postoje a sympatie k Trockému, když Reimanna otevřeně obviňuje z nedostatku marxistického myšlení a politicko-frakčního zaujetí. V závěru se navíc obrací přímo na redakci *Komunistické revui*, aby podobné poznámky přijímala s větší kritičností.

Do jistého konfliktu se *Nové Rusko* dostalo také s *Akademií*, orgánem socialistické mládeže. Ta v únoru 1926 zveřejnila dopis podepsaný jistým Fr. Sršněm, který zde udává své důvody pro uznání Ruska. Tyto důvody však nejsou nijak vzletné, jak je předkládalo *Nové Rusko*, naopak se jejich argumentům spíše vysmívá a ironizuje je: „[...] *Nové Rusko* dokazuje, jak budeme dělat výtečné obchody s Ruskem a jak povznese náš blahobyť.

⁶² KŘEŠŤAN, Jiří. KSC, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 92.

⁶³ *Nové Rusko*: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, listopad 1927, r. 3, č. 1-2, s. 66.

⁶⁴ GÖRLICH, Ladislav. O Trockého knihu „Literatura a revoluce“, in: *Nové Rusko*: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, červen 1925, r. 1, č. 5-6, s. 157.

*Jakmile uznáme sovětskou vládu, zajistíme si prý na věky bezpečnost, neboť SSSR bude nad námi držet svou mocnou ruku, takže žádný nepřítel se na nás neodváží (nemusíme vydržovat drahou armádu, stačí, když ji bude mít sovětská vláda).“⁶⁵ Na druhé straně zase dokumentuje důvody poslance Karla Kramáře, který uznání Ruska odmítá z morálních důvodů, ruská vláda dle něj pošlapává nejzákladnější občanská a demokratická práva. Pan Sršeň sám sebe v těchto názorových rozporech připodobňuje k nerozhodnému Buridanovu oslovi ze známé bajky.⁶⁶ Nakonec se však přiklání právě ke Kramářovi a argumenty *Nového Ruska* odmítá. Se znalostí věcí budoucích je až úsměvné, jak trefně se zde vyjadřuje: „[...] a pokud se toho zabezpečení naší milované republiky týče, zdá se mně, že kdyby o nás rozhodovala Moskva, byli bychom brzy hotovi...“ S uznáním Ruska ale přece jen souhlasí, ovšem ze zcela pragmatických důvodů, uznáním SSSR totiž nemá Československo co získat, ale ani co ztratit. Za morálně správné totiž nepovažuje už ani uznávání Itálie a Maďarska. V Itálii v té době vládne fašistická diktatura Benita Mussoliniho a v čele Maďarska zase stojí regent Miklós Horthy, oba pozdější spojenci nacistického Německa. S touto logickou argumentací se ale samozřejmě redakce *Nového Ruska* odmítla smířit, pana Sršně obvinila z nedostatečných informací a směrem k *Akademii* si neodpustila rýpavou poznámku: „*Nebylo by lépe, aby socialistická revue byla vybiravější a neodbývala problém SSSR bajkou o oslu?*“⁶⁷*

2.2 Speciální čísla

V průběhu téměř pěti let, během kterých *Nové Rusko* pravidelně vycházelo, udržovala redakce shodnou grafickou úpravu i intervaly vycházení. Časopis byl svým čtenářům k dispozici jednou měsíčně kromě několika případů, kdy vyšla rozsáhlejší vydání v podobě dvojčísla, konkrétně se tak stalo celkem šestkrát. V následující části bude však pozornost věnována jiné abnormalitě, a to speciálním číslům, která měla jednotnou obsahovou tematiku a byla tak svou podobou jistou zvláštností vybočující z řady pravidelných měsíčních vydání.

⁶⁵ SRŠEŇ, Fr. Proč jsem pro uznání Ruska, in: *Akademie: orgán socialistické mládeže*, 15.2. 1926, r. 29, č. 10, s. 312-314.

⁶⁶ Osel si nedokáže vybrat ze dvou stejných otýpek sena a umírá hladu. Jedná se o obrazné vyjádření pro lidskou nerozhodnost.

⁶⁷ *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, duben 1926, r. 2, č. 1, s. 25.

2.2.1 Divadelní číslo

První speciální číslo zaměřené obsahově pouze jedním směrem bylo číslo z prosince 1926. Jednalo se tedy již o druhý ročník pod vedením Ladislava Görlicha. Výtisk je odlišný už svou titulní stranou, kde je poprvé namísto stručného obsahu otištěna fotografie. Jedná se o snímek z divadelní hry Fajkova *Učitele Bubuse* v podání moskevského divadelního sboru V. E. Mejercholda. Z toho je patrné, že celé číslo je věnováno divadlu, a to pochopitelně divadlu sovětskému.

Autorem úvodníku byl tentokrát Bohumil Mathesius, literární vědec a pravidelný překladatel veškerých ukázek z ruské básnické tvorby zveřejňovaných na stránkách *Nového Ruska*. Načasování není náhodné, jak shrnuje Mathesius divadelní sezóna 1925–1926 byla v Rusku výjimečně úspěšná. Autoři zde čtenáře seznamují s repertoárem několika moskevských divadelních scén a vyzdvihují právě Mejercholda, ruského divadelního herce a režiséra stojícího od roku 1923 v čele vlastního divadla nesoucí jeho jméno. *Nové Rusko* nadšeně kvituje všechny nové přístupy, které tento avantgardní umělec divadelnímu umění přináší. Obdivují jeho odvážné experimenty i inovativní metody. Nebylo výjimkou, že mnozí nadšení stoupenci revoluce patřili právě k avantgardě. Nový režim, který revoluce přinesla byl vnímán jako příležitost k oprostění od minulosti a vytvoření nové divadelní formy.⁶⁸ Stejně tak to vnímala i redakce *Nového Ruska*. Ruská revoluce dle nich vyvolala přehodnocování a rozvíjení divadelních hodnot, kterého Mejerchold skvěle využil. Zmiňují například jeho hru se světlem a hudbou, ale také nový přístup k práci s herci. Mejerchold vypracoval metodiku a základní postupy biomechanického tréninku herců, který spočíval ve správném používání výrazových prostředků vlastního těla jako sdělného nástroje. Jeho inscenace tak byly obohaceny o cirkusová čísla, balet i gymnastiku.⁶⁹ Z připojených fotografií je také možné vyčíst nový způsob aranžování celé scény, která se už neomezuje na pouhé malované dekorace. Co zde ale Mathesius i další přispěvatelé obdivují, v čem spatřují perspektivu budoucího vývoje, nemělo samozřejmě dlouhého trvání. Sovětský postoj k divadlu se postupně začínal měnit a přijetí socialistického realismu jako jediného možného uměleckého stylu znamenalo konec všech avantgardních divadelních snah. Autoři se pokoušeli na nové požadavky adaptovat, Mejerchold například ve svých pozdějších hrách ze třicátých let

⁶⁸ BROCKETT, Oscar G. Dějiny divadla. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 600.

⁶⁹ GLANC, Tomáš. Lexikon ruských avantgard 20. století. Praha: Libri, 2005, s. 195.

upouští od využívání biomechaniky, přesto je však jeho divadlo v roce 1938 zavřeno.⁷⁰ Jeho poslední veřejné vystoupení je pak o rok později na všeruském sjezdu režisérů, nedlouho po něm je zatčen a tragický osud slavného a opěvovaného umělce je definitivně zpečetěn v únoru 1940, kdy je po mučivých výsleších a vykonstruovaných přiznáních zastřelen.⁷¹

2.2.2 Revoluční číslo

Hned dvakrát si také *Nové Rusko* připomínalo výročí ruské revoluce. Poprvé to byl Ladislav Görlich, kdo v říjnu 1925 svým příspěvkem připomínal osm let od událostí, které vynesly k moci ruské bolševiky. Mnohem větší pozornost byla revoluci ale věnována o dva roky později, v říjnu 1927 uběhlo od revoluce jubilejních deset let, což samozřejmě nemohlo pozornosti *Nového Ruska* uniknout.

Oslavě desetiletého výročí je věnováno úvodní dvojčíslo třetího ročníku a všechny příspěvky zaměřené na toto téma se nesou v podobném duchu, kdy je Říjnová revoluce vykreslena jako zásadní přerod nejen pro Rusko, ale pro celou Evropu. Na titulní straně dvojčísla je příhodně otištěna velká fotografie hlavního strůjce připomínaných událostí Vladimira Iljiče Lenina a do celé tematiky říjnových událostí čtenáře zasvěcují reálné vzpomínky dalšího tehdejšího bolševického vůdce Vladimira Antonova-Ovjesenka, působícího toho času jako vedoucí zastupitelství SSSR v Československu. Mezi další přispěvatele speciálního čísla patří například Miloš Vaněk, který se zde klasicky věnuje hospodářské otázce a všem změnám, které se během deseti uplynulých let v hospodářské struktuře Ruska uskutečnily. Vladimír Procházka zase tematizuje vývoj zákonodárství a sociální politiky od dob carského Ruska až po jeho současnost.

Stěžejní je patrně článek Zdeňka Nejedlého, který se zaobírá bohatou ruskou historií a veškeré zásadní momenty počínaje Rurikem, legendárním zakladatelem ruské panovnické dynastie z devátého století, až po první světovou válku a pád carství, vykládá jako období starého Ruska. Teprve Říjnová revoluce zemi od základu mění a vytváří jiné, nové Rusko. Hlavní význam tohoto nového Ruska je podle Nejedlého nový program, který bolševici přináší: „[...] nejen pro chvíli, ale i pro dalekou budoucnost: vybudovat nový, socialistický, dělnický, proletářský stát jako základ celé i další socialistické

⁷⁰ BROCKETT, Oscar G. Dějiny divadla. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 606.

⁷¹ GLANC, Tomáš. Lexikon ruských avantgard 20. století. Praha: Libri, 2005, s. 196.

*organisace světa.*⁷² A v tento program Nejedlý bezmezně věří, věří v lepší budoucnost celé lidské společnosti, jejíž základy před deseti lety položila právě Říjnová revoluce. Obrozené Rusko také staví do opozice k západnímu světu a Evropě, kterou označuje za bezradnou a oslabenou, zatímco SSSR roste a vzkvétá.

Zajímavý je také vzpomínkový příspěvek odpovědného redaktora *Nového Ruska* Jaroslava Kratochvíla, bývalého účastníka československých legií v Rusku, který měl možnost nahlížet říjnové události z bezprostřední blízkosti. Kratochvíl o svém působení v legiích vydal čtyři roky po válce knihu *Cesta revoluce*, která se právě také v souvislosti s desetiletým výročím dočkala roku 1928 nového vydání. K této knize se v pozdějším čísle ještě vrací Václav Kaplický, taktéž legionář, který hodnotí její význam jako mimořádně veliký. Dle něj definitivně strhla roušku z vlastenecké legendy a odhalila skutečnost. Popisuje zde konflikt legií a sovětů jako tragické nedorozumění, které protibolševická veřejnost mylně vykládá jako největší vlastenecký čin.⁷³

Legionáři byli vojáci dobrovolnické armády, která v první světové válce bojovala na straně Dohody a jejích spojenců proti Centrálním mocnostem, tedy Německu a Rakousku-Uhersku.⁷⁴ Tato armáda se rekrutovala z českých a slovenských krajanů žijících v zahraničí a ze zajatců, bývalých vojáků rakousko-uherské armády, kteří se po zajetí armádami Dohody rozhodli vstoupit do řad legií. Do bojů zasáhli na východní, západní i italské frontě. Československé vojsko bylo nejpočetnější právě v Rusku, kde v roce 1918 čítalo na sedmdesát tisíc mužů.⁷⁵

Po Únorové revoluci, která svrhla ruského cara a po vypuknutí občanské války, která se rozhořela následkem Říjnové revoluce, bylo pro Masaryka a jeho spolupracovníky tím nejdůležitějším úkolem vytvoření co nejpočetnější vojenské jednotky na západní frontě. Sbory se měly přesunout přes Transsibiřskou magistrálu do Vladivostoku, a odtud poté do Francie, kde měly pokračovat v bojích. Nejdůležitější zásadou pak bylo nevměšovat se do vnitřních ruských záležitostí, Masaryk československé vojáky přímo vyzýval k tomu, aby se do poměrů v ruské armádě v žádném případě nevměšovali.⁷⁶ Československý armádní sbor se tedy na jaře 1918 pokoušel přesunout do tichomořského

⁷² NEJEDLÝ, Zdeněk. Rusko a Evropa před revolucí a po revoluci, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, listopad 1927, r. 3, č. 1-2, s. 11.

⁷³ KAPLICKÝ, Václav. *Cesta revoluce*, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, červen 1928, r. 3, č. 7, s. 248.

⁷⁴ PICHLÍK, Karel. *Českoslovenští legionáři: (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 9.

⁷⁵ HLAVÁČKA, Milan. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001, s.167.

⁷⁶ PICHLÍK, Karel. *Českoslovenští legionáři: (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 92.

přistavu Vladivostok, což znamenalo překonat tisíce kilometrů země rozvrácené občanskou válkou, v níž neměla ústřední sovětská vláda dostatek sil k zajištění bezpečného transportu.⁷⁷ Přeprava legionářů se tak postupně komplikovala, zvláště po rychlém převratu, kdy se k moci dostává Lenin a dobře organizované československé jednotky představovaly pro bolševický režim hrozbu. Na trase také čím dál častěji docházelo ke konfliktům mezi československými sbory a německými či rakousko-uherskými zajatci, kteří se také přesouvali na západ a jejichž transportům místní sověty, opírající se mnohdy o Rudé gardy složené z německých a maďarských internacionalistů, dávaly na cestě přednost.⁷⁸

Převratným okamžikem pak byl incident v Čeljabinsku, kudy projížděl vlak s maďarskými, německými a rumunskými zajatci. Z jedoucího vagónu někdo vyhodil kus železa, který zranil jednoho z československých vojáků. Ti okamžitě reagovali, vlak zastavili, našli viníka a na místě ho zlynčovali, za což je čeljabinský sovět nechal zatknout. Ostatní československé jednotky je však vysvobodily, načež přišel rozkaz přímo od Trockého, který všem sovětům přikazoval Čechoslováky odzbrojit. Reakce ovšem byla opačná a následovala celá řada konfliktů, ve kterých legionáři sovětské jednotky porazili. Tím se československý sbor zapojil do ruské občanské války a na straně bělogvardějců bojoval proti bolševickým vojskům.

Kratochvíl, který se do legií přihlásil už v roce 1916, poté co byl zajat na ruské frontě, se po jejich srážce se sovětskou vládou dostal do sporu s vedením. Nesouhlasil se zapojením legií do ruské občanské války, za což byl internován v Irkutsku.⁷⁹ S ostrou kritikou směřovanou na vedení legií pokračuje i ve zmiňované knize *Cesta revoluce*, ve které popisuje své zážitky, polemizuje o významu legií a především vyjadřuje svůj souhlas s Říjnovou revolucí. V tomto duchu je také veden jeho příspěvek ve speciálním revolučním čísle. Vzpomíná zde, jak dobový tisk tehdy ovlivňoval jeho nazírání na revoluci, psalo se o ní v těch nejčernějších barvách, Lenin byl popisován jako zloduch a Kratochvíl pod tíhou těchto zpráv podlehl názoru, že by se bolševické vzpoury měl obávat. Sam přiznává, že se při četbě svých tehdejších zápisků z oněch dní červená a stydí. Takto pak popisuje své procitnutí po prvních osobních střetnutích s revolucí: „*Pak přišla sama k nám na Ukrajinu: do poslední vteřiny obávaná a nenáviděná: „dábelská“ – a ukázala se tak do morku kostí lidskou. Pro všechny třídně nezaujaté a nezaslepené. Na*

⁷⁷ PICHLÍK, Karel. Českoslovenští legionáři: (1914-1920). Praha: Mladá fronta, 1996, s. 170.

⁷⁸ Tamtéž, s. 171.

⁷⁹ MENCLOVÁ, Věra. Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2005, s. 374.

onen pocit, blízky rozpakům a zahanbení, také nezapomenu. Ukázalo se, že onen hysterický křik „našich“ novin byl přehnaně dutým křikem čísi ohrožené kůže.“⁸⁰ Popisuje také, jak revoluce mezi legionáři vzedmula vlnu neurčitých a nesourodých pocitů a zarazila mezi ně klín, který do té doby jednotný dav rozdělil na „seriosní část připravenou uzamknouti se před příbojem této nevědecké pobloudilosti“ a „vyšimutou a popletenou část, jichž se věc dotýkala mnohem těsněji.“ Kratochvíl se pochopitelně řadil mezi druhou zmiňovanou, a i po deseti letech od těchto událostí hrdě vzpomíná na to, jak stál u zrození Nového Ruska.

Jaroslav Kratochvíl do *Nového Ruska* znovu přispívá v listopadu 1928, kdy se tematicky opět vrací k událostem ruské bolševické revoluce. Je příhodné, že se *Nové Rusko* opravdu důkladně věnuje vzpomínkám na revoluci, ale desetileté výročí vzniku československého státu přechází zcela bez povšimnutí. I v tomto ohledu lze spatřovat důsledné naplňování stanoveného programu zaměřující se zcela na záležitosti Ruska. Oslavu desetiletého trvání státu Čechů a Slováků připomíná právě Kratochvíl ovšem opět v souvislosti s revolucí. Jeho příspěvek zároveň kopíruje i přednáškovou činnost *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, která pořádala cyklus přednášek o vlivu ruské revoluce na boj o československou samostatnost.⁸¹ Zde přímo říká, že nebýt veliké ruské revoluce, nebylo by ani československého státu. Otřes, který vyvolalo svržení cara bylo prvotním impulsem, který mohl dát i československému revolučnímu hnutí dosažitelný cíl. Boj legionářů proti bolševikům vidí jako omyl, zbloudění a fatální nedorozumění. Je ale přesvědčen o nepopíratelném myšlenkovém vlivu, který revoluce na československé legie měla: „Právě tehdy, když jsme se s revolucí nejvíce rvali, zanechala ona v našich duších nejhlubší svou stopu. A tato nejhlubší a nejtrvalejší stopa v samých základech tohoto jubilujícího státu je také nejcenějším odkazem jejím pro budoucnost jeho.“⁸²

Bujaré oslavy desátého výročí ruské Říjnové revoluce ještě jednou, v lednovém čísle z roku 1928, připomínají články Zdenka Nejedlého a Josefa Kopty, spisovatele a bývalého legionáře. Tentokrát se jedná o reportážní příspěvky z jejich cesty do Moskvy,

⁸⁰ KRATOCHVÍL, Jaroslav. Jak ruská revoluce vítězila v inteligentním davu, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, listopad 1927, r. 3, č. 1-2, s. 55.

⁸¹ *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, duben 1929, r. 3, č. 10-12, s. 387.

⁸² KRATOCHVÍL, Jaroslav. Rusko a Československo v světové revoluci, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, listopad 1928, r. 3, č. 9, s. 295.

kde se oba účastnili velikých výročních oslav. Nejedlý nadšeně popisuje velkolepost moskevských oslav, přibližuje manifestační průvod, jehož byl svědkem, kongres přátel SSSR, kterého se zúčastnil, s obdivem vykresluje dekorace obklopující město a nezapomíná ani v tomto případě vyzdvihovat velikost Ruska, kterému se „vyčichlé“ oslavy pořádané v Československu nemohou rovnat. Je přesvědčen, že revoluce se zdařila a veškerý ruský lid žije pro myšlenku výstavby socialistického státu. Rusko v jeho očích stoupá v závratném tempu, popisuje rozvoj obchodních i průmyslových závodů a nových staveb, které v Moskvě vznikají, například budova centrálního telegrafního úřadu na Tverské ulici, která byla právě toho roku nově budována. Vzhlíží k Sovětskému svazu s neskrývaným obdivem, považuje ho za vzor výstavby nového řádu, řádu nekapitalistického a nevykořisťujícího. Zamýšlí se také nad jeho vztahem k Československu, přičemž zastává názor, že již není nic, co bychom my mohli Rusku nabídnout, naopak se od něj máme učit.

V případě příspěvku Josefa Kopty se nejedná o nekritickou chválu všeho ruského, ale o strážlivý reportážní popis manifestačního průvodu konaného 7. listopadu, kterého se Kopta spolu s Nejedlým také jako divák zúčastnil. Ve shodě s Nejedlého příspěvkem je fascinován především ohromným množstvím účastníků, popisuje, že průvod trval více než sedm hodin. Konkrétně je zde otištěn jeden z dvaceti Koptových fejetonů pojmenovaný *Co jsme viděli 7. listopadu*, které jen o měsíc později, v únoru 1928, vyšly knižně pod názvem *Cesta do Moskvy*. Kromě Nejedlého v něm zmiňuje ještě Vladislava Vančuru a Václava Tilleho, kteří ho ten den také doprovázeli. Ostatně oba také do speciálního čísla *Nového Ruska* přispěli i svými postřehy. Tille své dojmy z cesty do Sovětského svazu a oslav desátého výročí Velké říjnové socialistické revoluce později také shrnul v knize *Moskva v listopadu*, která vyšla v roce 1929.

V předmluvě knihy *Cesta do Moskvy* se Josef Kopta zaručuje za svou upřímnost při líčení prožitých událostí, chce tak své čtenáře ujistit, že i přes pohostinnost, kterou mu v Moskvě jeho hostitelé prokázali, není jim v tomto ohledu nijak zavázán a své dojmy píše upřímně a nezávisle. Sám soubor fejetonů charakterizuje jako „svědomitou a snad i dosti zasvěcenou reportáž toho, co táhlo před mýma očima i ušima“⁸³. Organizační zajištění zahraničních návštěv v SSSR měla na starost Všesvazová společnost pro styky se zahraničím založená v roce 1925, se kterou *Společnost pro hospodářské a kulturní*

⁸³ KOPTA, Josef. *Cesta do Moskvy*. Praha: Čin, 1928, s. 10.

sblížení s novým Ruskem hojně spolupracovala.⁸⁴ Členové delegací měli k dispozici své průvodce, kteří pro ně zprostředkovávali bohatý program. Za celou výpravu pak zodpovídal zástupce Vsesvazové společnosti pro styky se zahraničím, kterým byl v tomto případě sekretář Ilja Rezina. Kopta zmiňuje, že se na něho obraceli o lístky do divadla nebo o přístup do míst, která nebyla v denním programu. Vsesvazová společnost svým hostům zajistila ubytování, stravování a volné lístky do divadel, muzeí či galerií. Účast v oficiálních výpravách ale znamenala také pečlivou filtraci předkládaných informací, jak ve své studii objasňuje Jan Lomíček, průvodce, který byl členům delegací k dispozici sice zodpovídal za to, aby viděli, co požadují, ale zároveň také za to, aby danou skutečnost viděli tak, jak si sovětské orgány přály. Tím byla udržována kontrola pozitivní reflexe SSSR ze strany návštěvníků.⁸⁵

2.2.3 Ukrajinské a Běloruské číslo

Další speciální čísla byla věnována národnostní otázce ve Svazu sovětských socialistických republik. Nejprve to bylo číslo ukrajinské, o několik měsíců později pak číslo běloruské. Tato mimořádná pozornost zaměřená právě na národnostní otázku byla zřejmě zásluhou Zdeňka Nejedlého, který se již dříve zabíral problematikou tzv. besarabské otázky. V únoru 1926 vyšla v časopise *Var* jeho obsáhlá studie na toto téma, kde obšírně vysvětluje geografické i historické aspekty tohoto mnohonárodnostního historického území.⁸⁶ Besarábie byla zeměpisně výhodnou oblastí ohraničenou řekami Dněstr, Dunaj, Prut a Černým mořem patřící pod carské Rusko, kde hlavním bohatstvím země byla úrodná půda. Po Únorové revoluci, která svrhla carský režim se z Besarábie měla stát jedna z autonomních republik v rámci ostatních republik ruských, v prosinci došlo k vyhlášení Moldavské demokratické republiky jako součásti Ruské federace.⁸⁷ Situace se ale postupně zhoršovala, v důsledku řádění dezertérů z rozpuštěné ruské armády a místních pro-bolševických sil, se moldavská vláda besarabských Rumunů obrátila na sousední Rumunsko s žádostí o pomoc. Se souhlasem Dohody pak rumunská

⁸⁴ DAVID, Jaroslav; DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, Jana. Cestopisy a reportáže ze Sovětského svazu mezi dvěma světovými válkami (1918–1939). Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. 2016, 17(1-2), s. 59.

⁸⁵ LOMÍČEK, Jan. Poznávací zájezdy československých občanů do sovětského Ruska v meziválečném období z pohledu archivních pramenů Ruské federace. Časopis Národního muzea: řada historická. 2014, 183(3-4), s. 80.

⁸⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. Besarabská otázka, in: *Var: pokrokový list pro veřejné otázky*, 15.2. 1926, r. 4, č. 7, s. 193-216.

⁸⁷ TREPTOW, Kurt W. Dějiny Rumunska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 255.

armáda obsadila Kišiněv a v celé Besarábii odzbrojila bolševické oddíly. V únoru došlo k vyhlášení nezávislosti Moldavské republiky na Rusku a po nedlouhém jednání bylo schváleno sjednocení Besarábie s Rumunským královstvím.⁸⁸ Nejedlý i jeho *Nové Rusko* však tuto událost připomínají jako násilnou okupaci: „*Únorová revoluce 1917 v Rusku vyvolala v obyvatelstvu Besarábie naději, že se konečně splní jeho touha po půdě a svobodě, po svobodném životu; tu však přichází rumunská oligarchie, která tyto naděje ničí.*“⁸⁹

Není příliš velkým překvapením, že se *Nové Rusko*, obdivně vzhlížející k Sovětskému svazu, zabývalo právě etnickou otázkou. Ve dvacátých letech se sovětská národnostní politika jevila evropské levicové inteligenci jako ráj. Ve skutečnosti však bylo uplatňování národně-teritoriální autonomie pro neruské národy SSSR předem připravené a pevně řízené Moskvou.⁹⁰ Autonomie neměla vést k vnitřnímu oslabení SSSR, ale právě naopak k jeho upevnění a posílení, skrze ni se budoval silný centralizovaný stát. Ostatně sám Stalin, považovaný za hlavního experta v národnostní problematice, označoval za nejdůležitější princip třídní, který byl vždy nadřazen tomu národnostnímu.⁹¹ V rámci SSSR došlo k vytvoření odstupňovaného systému jednotlivých autonomií. Nejvyšší postavení v rámci autonomie měly svazové republiky, mezi ně patřily také Ukrajinská sovětská socialistická republika a Běloruská sovětská socialistická republika, právě ty, kterým redakce *Nového Ruska* věnovala svá speciální čísla. Největší svazovou republikou pak byla samotná Ruská sovětská federativní socialistická republika (RSFSR). V rámci těchto republik pak existovaly další autonomní administrativní celky založené na národnostním principu – autonomní republiky a autonomní oblasti. V meziválečném období tak například na území RSFSR, která byla národnostně nejvíce různorodá, existovalo sedmnáct autonomních republik a šest autonomních oblastí.⁹² Nutno však dodat, že po vítězství v druhé světové válce byl SSSR čím dál tím více zaměřován s Ruskem, v národnostní otázce je definitivně rezignováno na rovnostářskou politiku a vše je direktivně řízeno přímo z Moskvy.⁹³

⁸⁸ TREPTOW, Kurt W. Dějiny Rumunska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 256.

⁸⁹ Deset let okupace Besarabie Rumunskem, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, březen 1928, r. 3, č. 4-5, s. 145.

⁹⁰ BAHENSKÝ, František. Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, s. 23.

⁹¹ Tamtéž, s. 9.

⁹² Tamtéž, s. 14.

⁹³ Tamtéž, s. 23.

Ukrajinské číslo otevírá příspěvek Zdeňka Nejedlého *Ukrajinská otázka*. V něm popisuje specifika ukrajinského národa, který nelze zaměňovat s národem ruským, přestože je spojují společné dějinné počátky v podobě Kyjevské Rusi. Právě Kyjev, hlavní město Ukrajiny, byl dlouho jádrem ruské kultury. Udává důvody, pro které je třeba Ukrajince považovat za samostatný národ, jako je například jejich jazyk, kultura, ale i vzhled a povahové vlastnosti. Na příkladu Ukrajinců ukazuje, s jakým úspěchem se sovětskému zřízení daří řešit národnostní problematiku, když po letech marných snah dokázalo zajistit Ukrajincům jejich skutečnou samostatnost. Nejedlý také ve správném duchu sovětského smýšlení vnímá samostatnost ve smyslu socialistickém, proletářském, jako prostředek, který sjednocuje všechny národy ve vyšší, beztržní společnosti. Samotnou Ukrajinu pak popisuje jako „*podstatnou součást toho velkého svazu národů, jenž takto buduje nový světový řád – Svazu sovětských socialistických republik – poněvadž cítí, že v něm je nejlepší záruka její existence, a proto také v něm vytrvává věrně a oddaně, jako jeden z předních členů tohoto Svazu, protože si je vědoma, že každé posílení Svazu je v první řadě posílení Ukrajiny.*“⁹⁴ Dále pak popisuje vznik sovětské Ukrajiny, která se zrodila současně se sovětským Ruskem, které dalo ihned po Říjnové revoluci všem ruským i neruským národům na území carské říše právo na sebeurčení. Ve skutečnosti však byly pravomoci těchto sovětských republik mizivé, konkrétně vyhlášení Ukrajinské SSR v roce 1917 bylo taktickým tahem, které mělo ukrajinské obyvatele přesvědčit, že byl ukrajinský stát zachován a zároveň to mělo vysílat signál vůči zahraničí, že bolševické Rusko není okupační mocí nad Ukrajinou, ale že zde zůstala nedotčená právní kontinuita Ukrajinské republiky, pouze se změnou vnitřního režimu.⁹⁵

Konstituování Ukrajiny po skončení první světové války ale přineslo celou řadu konfliktů, což také Nejedlý stručně shrnuje. S rozpadem carské monarchie a ukrajinským úsilím o nezávislost vznikaly na jejím území různé krátce existující státní útvary. Stejného roku, kdy byla v Charkově na sjezdu sovětů prohlášena Ukrajina sovětskou republikou, je v Kyjevě vyhlášena Ukrajinská lidová republika. Následující léta tak byla ve znamení anarchie a občanské války, které se zúčastnila vojska Rudé armády, bělogvardějců, Poláků, Ukrajinců i Dohody, kteří mezi sebou vzájemně soupeřili o jednotlivé části země. V říjnu 1918 například následkem rozpadu Rakouska-Uherska vzniká Západoukrajinská lidová republika ve Lvově. Již následujícího roku ji ale obsadila polská armáda a území

⁹⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. Ukrajinská otázka, in: Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, červen 1928, r. 3, č. 7, s. 220.

⁹⁵ GONĚC, Vladimír. Nejnovější dějiny Ukrajiny. Brno: JOTA, 1997, s. 67.

západní Ukrajiny si nakonec mezi sebe rozdělilo Polsko, Rumunsko a Československo. Z celého konfliktu tak vítězně vzešla sovětská moc, která získala největší část ukrajinského území a z Ukrajinské SSR se stala druhá největší republika ve svazu.⁹⁶ O tuto skutečnost také Nejedlý opírá své přesvědčení o jediné správné podobě samostatnosti, tedy jako součásti Sovětského svazu: „*Desetiletá skutečnost ukázala, že je to opravdu jediná cesta k samostatnosti a k jejímu zajištění. Kdežto totiž všechny ony buržoasní formy samostatných Ukrajín nejen brzo vzaly za své, ale i za svého trvání nedospěly vůbec k jakémukoli budování samostatného státního organismu nebo samostatné ukrajinské kultury, učinila radánská⁹⁷ (= sovětská) Ukrajina za 10 let, z nichž však ještě několik let padlo na přemáhání překážek zvenčí, takový pokrok, že dnes lze plným právem říci, že Ukrajina jest politicky, organizačně i kulturně neodmluvnou skutečností.*“⁹⁸

V dalších člancích speciálního ukrajinského čísla je dále rozebírána hospodářská otázka Ukrajinské SSR, její zahraniční obchod, ale také literatura, výtvarné umění nebo divadlo. Zvláště je zde připomínán ukrajinský spisovatel Mychajlo Kociubynskyj, od jehož smrti uplynulo v daném roce patnáct let. Autorem vzpomínkového příspěvku shrnující spisovatelův život i dílo byl Vincenc Charvát, který byl zároveň i překladatelem některých autorových děl do češtiny.⁹⁹

S ohledem na znalosti budoucích událostí je poměrně mrazivé, když *Nové Rusko*, na základě tabulkových dat o zlepšující se průmyslové a zemědělské výrobě, píše: „*I tato stručná data svědčí o neobyčejném zotavení hospodářství USSR a i při porovnání s jinými zeměmi ukazují nebývalé tempo, což dá očekávat v brzkou ohromný rozvoj ukrajinského národního hospodářství.*“¹⁰⁰ Ve skutečnosti už za necelé čtyři roky Ukrajinu zasáhne zdrcující hladomor, který si vyžádá přes tři miliony obětí a který bude důsledkem Stalinovy první pětiletky, uskutečněné v letech 1928–1932. Tehdy převzal Stalin kontrolu nad vedením strany a prosadil politiku industrializace a kolektivizace.¹⁰¹ Ta spočívala v násilném sdružování hospodářství jednotlivých rolníků v obrovské státní kolchozy, čímž mělo dojít k likvidaci těch majetnějších, označovaných jako kulaci.

⁹⁶ JOHNSTONE, Sarah. Ukrajina. Praha: Svojtka & Co., 2009, s. 29.

⁹⁷ Sovět se v ukrajinštině nazývá rada, odtud radánský = sovětský. (Toto vysvětlení je obsaženo přímo v Novém Rusku, kde redaktoři tohoto termínu hojně využívají.)

⁹⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. Ukrajinská otázka, in: Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, červen 1928, r. 3, č. 7, s. 221.

⁹⁹ Jedná se například o knihy *Z hlubin duše* a *Stíny zapomenutých předků*.

¹⁰⁰ Národní hospodářství ukrajinské SRR, in: Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, červen 1928, r. 3, č. 7, s. 224.

¹⁰¹ SNYDER, Timothy. Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem. Praha: Paseka, 2013, s. 39.

Rolníci se kolektivizaci bránili, ale za jakoukoliv neposlušnost hrozila deportace do pracovních táborů – gulagů. Takto vytvářené kolchozy musely plnit předepsané kvóty produkce obilí, které pak bylo zabavováno. Zemědělství mělo dodávat obilí na export, pro rostoucí města a pro armádu. Násilná kolektivizace měla současně i ideologické důvody, bolševici spojovali ukrajinské rolnictvo s ukrajinským národním hnutím, které mohlo být hrozbou jejich imperiálním zájmům.¹⁰²

Běloruské socialistické sovětské republiky je v *Novém Rusku* věnována ještě větší pozornost než Ukrajinské SSR, redakční okruh kolem Vladimíra Procházky jí věnuje celé dvojčíslo z dubna 1929. Toto speciální dvojčíslo, uzavírající zároveň třetí ročník, je podle redakčního sdělení vůbec prvním zdrojem souhrnných informací o Bělorusech a jejich státu v českém jazyce. Ovšem ještě před tímto speciálem je tematice Běloruska ponechán prostor v souvislosti s oslavami desátého výročí Říjnové revoluce, ze které právě BSSR vzešla. Autor zde mimo jiné reflektuje skutečnost rozděleného Běloruska, kdy jeho západní část připadla po polsko-sovětské válce sousednímu Polsku: „*Západní část Běloruska zůstala mimo socialistické budování pod těžkým jařmem polského imperialismu.*“¹⁰³ Bělorusko je v tomto kontextu popisováno jako hranice mezi novým, socialistickým, sovětským světem a světem starým, buržoazně-kapitalistickým. Je viděno jako samostatný sovětský stát bojující za světovou revoluci proti kapitalistickému Západu. Zrod Běloruské sovětské republiky ale František Bahenský, věnující se tematice národnosti politiky na území bývalého Sovětského svazu, popisuje jako z nouze ctnost, jež měla zásadní obranný význam pro samotnou RSFSR. Běloruská republika totiž vyplnila nárazníkový prostor mezi sovětským Ruskem a Polskem. Mimo to také připomíná skutečnost, že Bělorusové před rokem 1917 vlastně neexistovali a určujícím faktorem pro skupinovou identitu bylo náboženství.¹⁰⁴

To částečně potvrzuje i Zdeněk Nejedlý, jehož příspěvek opět otevírá další speciální, tentokrát běloruské, číslo. I on přiznává, že o existenci běloruského národa žijícího mezi Poláky a Rusy dlouho neměl zdání. Vznik jejich samostatného státu ale považuje za vrchol národnostní politiky SSSR, která umožnila každému národu svůj vlastní kulturní

¹⁰² JOHNSTONE, Sarah. Ukrajina. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co., 2009, s. 30.

¹⁰³ Desáté výročí Říjnové revoluce a Běloruská socialistická sovětská republika, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, leden 1928, r. 3, č. 3, s. 92.

¹⁰⁴ BAHENSKÝ, František. *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, s. 16.

a politický život bez ohledu na velikost.¹⁰⁵ Celé číslo se pak nese v podobném duchu, opěvuje sovětské zřízení za úspěšné řešení národnostní problematiky a na nejrůznějších společenských jevech z každodenního běloruského života se snaží ukázat, jakého pokroku se jim za deset let trvání podařilo dosáhnout. Samozřejmě jsou zde podrobně připomínány okolnosti vzniku Běloruské sovětské socialistické republiky spjaté s Říjnovou revolucí, dále vývoj národního hospodářství, školství, literární činnosti, umění nebo vědy.

2.2.4 Studentské číslo

Poslední speciální číslo a současně také úplně poslední číslo *Nového Ruska* vyšlo v prosinci 1929 pod názvem *Studentské číslo*. V něm se redakce pokoušela o shrnutí stručných informací o fungování sovětského školství a přesvědčení svého čtenářstva o mohutném vzdělávacím úsilí sovětské vlády. Je zde především představen systém dělnických fakult, které připravovaly dělníky a rolníky pro vysokoškolské studium. Motivace pro vznik těchto fakult je vyjádřena následovně: „[...] aby z tohoto proletářského studentstva vzrostl nový proletářsko-komunistický kádr našeho průmyslu, aby z nich vyrostli inženýři, kteří nahradí inženýry buržoasní kasty, která je spjata s třídou kapitalistů, jež si je dala pro sebe vyrobit.“¹⁰⁶

Dělnické fakulty, tzv. rabfaky, existovaly v denní formě při všech vysokých školách a trvaly čtyři roky, během této doby byli studenti osvobozeni od práce v továrnách a dostávali stipendia. Kromě toho je zde popsán i chod další alternativy, a to fakult večerních, kterou mohli dělníci navštěvovat po své obvyklé denní směně. Podmínky pro přijetí zahrnovaly zejména povinnost odpracovaných let v průmyslu, dopravě nebo zemědělství. Ani v tomto případě se neopomíjí vyzdvihování národnostní politiky Svazu, vznikaly totiž i samostatné dělnické národnostní fakulty. Jako jeden z hlavních pozitiv dělnických fakult je předkládán jejich vliv na vyučovací metody, které se vzhledem k požadavkům nových studentů začaly měnit směrem k větší praktičnosti: „*Student přišedší na vysokou školu přímo od řemeslnického nástroje a stroje, nesnáší dlouhých přednášek, nesnáší pasivnosti a verbalismu. On, který přivykl ve své dílně na konkrétní*

¹⁰⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. BSSR, in: Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, duben 1929, r. 3, č. 10-12, s. 333-336.

¹⁰⁶ Dělnické fakulty, in: Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, prosinec 1929, r. 4, č. 5, s. 135.

*materiál, žene se i zde především za konkretisací, k ovládnutí předmětu cestou jeho přímého vyučení se a ne z cizích slov.*¹⁰⁷ *Nové Rusko* obdivně kvituje, jakým způsobem se v Rusku daří přivést dělníky a rolníky k vysokoškolskému vzdělání, kroky sovětské vlády dle jejich slov: „*Podchycují všechny zdravé a skryté síly národa, dávají plnou možnost všem pracujícím, aby svými školenými schopnostmi, za účinné materiální podpory vlády, se činně zařadili mezi budovatele a pracovníky lepšího světového řádu.*“¹⁰⁸

¹⁰⁷ Pracovní metody na vysokých školách v SSSR, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, prosinec 1929, r. 4, č. 5, s. 148.

¹⁰⁸ Úvodem, in: *Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, prosinec 1929, r. 4, č. 5, s. 129.

3. Časopis Země sovětů

Nový časopis *Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem Země sovětů* v mnoha ohledech přesně kopíroval svého předchůdce. Vycházel desetkrát ročně, vždy prvního v měsíci kromě měsíců prázdninových.

První číslo vychází v květnu 1931, to znamená po více než roce a půl od posledního čísla *Nového Ruska*. Přerušení zřejmě souviselo s vnitřní krizí v KSČ na konci dvacátých let, jejímiž aktéry či komentátory byli někteří členové *Společnosti*. Krize vyvrcholila úplným přerušením její činnosti v roce 1930. Již v lednu 1931 se ale začalo jednat o obnovení. Poradu o další činnosti *Společnosti* svolal levicový novinář Ivan Sekanina na 19. ledna.¹⁰⁹ Výbor *Společnosti*, který byl následně zvolený na valné hromadě konané 17. února v pražské kavárně Opera se svým složením příliš nelišil od původního osazenstva, předsedou se stal opět Zdeněk Nejedlý. Největší aktualizací, ke které v rámci *Společnosti* došlo byla úprava názvu – *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem* se od obnovení činnosti nově nazývala *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR*, což byl také podtitul nově vznikajícího časopisu *Země sovětů*.¹¹⁰ K mírné obměně názvu pak dochází ještě jednou v souvislosti s vydáním čtvrtého ročníku časopisu v březnu 1935, kdy se jméno *Společnosti* mírně pozměňuje na *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR*.

Hlavním redaktorem nového časopisu se stal Karel Teige, vůdčí osobnost meziválečné umělecké avantgardy, který v čele časopisu zůstal po celou dobu jeho vycházení, tedy až do roku 1936. Po obsahové stránce se nový měsíčník příliš neliší od svého předchůdce, hlavním cílem je opět informování o nejrůznějších tématech ze života Sovětského svazu a samozřejmě hospodářské i kulturní sblížování mezi ním a Československem. Redakce časopisu v úvodníku mimo jiné deklaruje, že: „*Ani Společnost ani její časopis nenáleží žádné politické straně nebo skupině. Také nebudou pěstovati jakékoliv spory. Chceme a budeme pracovati klidně.*“¹¹¹ Zavazuje se podávat objektivní informace o všech oborech tvorby v SSSR, podávat o něm přesný

¹⁰⁹ KŘEŠTAN, Jiří. KSČ, Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939). In KÁRNÍK, Zdeněk.; KOPEČEK, Michal. (eds.) Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. II., Praha, 2004, s. 95-96.

¹¹⁰ *Země sovětů*: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, květen 1931, r. 1, č. 1, s. 13.

¹¹¹ Program a úkol, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, 1.5. 1931, r. 1, č. 1, s. 2.

a dokumentovaný obraz, sledovat postup výstavby Sovětského svazu, uskutečňování pětiletého plánu, a to všechno s jeho pokroky i obtížemi.

Po stránce formální se *Země sovětů* od *Nového Ruska* liší především mnohem větším počtem fotografií, které doplňují téměř každý příspěvek. Novinkou je také obsáhlejší inzertní část, která upozorňuje zvláště na nové výtisky ruských autorů, ale nabízí prostor i pro reklamu různých obchodníků, bankovních společností nebo cestovních kanceláří pořádající zájezdy do Sovětského svazu. Drobnou odlišností je nyní také cena, která je o padesát haléřů nižší, jedno číslo *Země sovětů* je k dispozici za dvě koruny. Číslování zůstává shodné, v rámci jednoho ročníku se vždy navazuje na předchozí výtisk, s novým ročníkem pak začíná číslování stránek zase od znovu.

Po vzoru *Nového Ruska* se také *Země sovětů* dočkala několika speciálních čísel obsahově zaměřených na jednu tematiku. Ihned během prvního ročníku to bylo číslo věnované pedagogické práci SSSR, na kterém spolupracoval Karel Hanuš, pedagog a redaktor *Učitelských novin*, který ve třicátých letech opakovaně vedl zájezdy pedagogů do Sovětského svazu.¹¹² Další bylo číslo pojednávající o hospodářských stycích mezi ČSR a SSSR, tentokrát za spolupráce Miloše Vaňka, který se hospodářským otázkám věnoval již dlouhodobě. V průběhu dalších ročníku se mohli čtenáři dočkat ještě čísla věnovanému architektuře a stavebnictví v Sovětském svazu a také slavnostního vydání k oslavě patnáctého výročí Sovětského svazu. Obecně se však náplň jednotlivých čísel vždy držela témat souvisejících se sovětským průmyslem či zemědělstvím, v oblasti kulturní pak byla středem zájmu sovětská pedagogika, literatura, architektura, film nebo divadlo.

Úvodník také láká na jména spolupracovníků a redaktorů, jež se podílí na přípravě časopisů a která zaručují úroveň kvalitního obsahu. Redakční rada se v průběhu let různě obměňuje, ale mezi relativně stále přispěvatele patří Václav Běhounek, Jan Gallas, Vladimír Procházka, Zdeněk Nejedlý, Miloš Vaněk, František Kubka, Hubert Ripka, František Kutnar a hlavní redaktor Karel Teige. Snahou *Společnosti* však stále zůstávalo rozšiřovat řady spolupracovníků, kteří by časopis obohacovali o své původní články z různých oborů sovětského života. V doslovu k prvnímu ročníku redakce shání i zkušené překladatele, kteří by dokázali přeložit z ruštiny nebo jiných jazyků články

¹¹² Karel Hanuš. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. [cit. 2021-4-28].

Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/hanus_karel.html

obsahující i odbornou terminologii jednotlivých oborů, přestože si více cení původních příspěvků od českých autorů.

3.1 Snahy o uznání SSSR československou vládou

Nejpalčivější otázkou, kterou *Společnost* na stránkách svého nového časopisu neustále řešila, bylo uznání Sovětského svazu de iure československou vládou.

Navázání skutečných diplomatických vztahů souviselo s celkovou mezinárodní situací z počátku třicátých let. Od ledna 1933 zastával funkci německého říšského kancléře Adolf Hitler, který ihned po jmenování zahájil proces přeměny Německa v totalitní diktaturu. Podle jeho expanzionistického plánu mělo dojít k dobytí střední a východní Evropy a k likvidaci mocenských pozic Francie. K realizaci takového plánu byl zapotřebí rozvoj zbrojního programu, v říjnu proto Německo vystoupilo ze Společnosti národů¹¹³ prosazující mezinárodní odzbrojovací snahy.¹¹⁴ Reakcí na tyto kroky bylo francouzské úsilí o prosazení tzv. Východního paktu, tedy obklíčení Německa obranným prstencem navzájem smluvně spojených států, které by zároveň garantovaly neporušitelnost východních hranic Německa.¹¹⁵ Mělo se jednat o spojenecké smlouvy mezi Československem, Polskem, pobaltskými státy, Finskem, Německem a Sovětským svazem. Garantem Východního paktu pak měla být spojenecká dohoda mezi Francií a Sovětským svazem. Zamýšlený projekt byl vhodnou příležitostí pro Sovětský svaz prosadit se jako důležitá evropská a světová mocnost. V září 1934 byl dokonce přijat jako člen Společnosti národů, což znamenalo plné proniknutí do mezinárodní politiky. Východní pakt také velmi aktivně podporovalo Československo, které díky tomu v červnu 1934 navázalo se SSSR diplomatické styky. V září pak došlo i k osobnímu setkání sovětského ministra zahraničí Maxima Litvinova s jeho československým protějškem Edvardem Benešem. K uskutečnění plánovaného projektu, za kterým stál především francouzský ministr zahraničí Louis Barthou, nakonec však nedošlo. Barthou se stal v říjnu toho roku spolu s jugoslávským králem Alexandrem obětí atentátu a jeho

¹¹³ Společnost národů byla mezinárodní organizace založena po první světové válce v roce 1920. Usilovala o vytvoření celosvětového systému kolektivní bezpečnosti, členské státy měly usilovat o udržení míru, urovnávání sporů mírovými prostředky a zabránění dalších válečných konfliktů.

¹¹⁴ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny mezinárodních vztahů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 242.

¹¹⁵ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 83.

nástupce ve francouzské diplomacii už v podobných snahách nepokračoval. V březnu 1935 však došlo v Německu k obnovení všeobecné branné povinnosti, což alespoň uspíšilo podepsání aliančních smluv. První z nich byla spojenecká smlouva z počátku května mezi Francií a Sovětským svazem, na niž navázala spojenecká smlouva z šestnáctého května mezi Sovětským svazem a Československem. Obě strany se v ní zavazovaly poskytnout si pomoc v případě nevyprovokovaného napadení. Československo-sovětská smlouva navíc účinnost závazků vzájemné pomoci při útoku podmiňovala pomocí i ze strany Francie.¹¹⁶ K naplnění spojeneckých závazků však nedošlo, jen o tři roky později to potvrdila Mnichovská dohoda, která připravila Československo o pohraniční území a kterou podepsal i francouzský zástupce Édouard Daladier.

Postupné navazování vztahů mezi Československem a Sovětským svazem bylo pochopitelně na stránkách *Země sovětů* reflektováno. První zmínky apelující na uznání SSSR a navázání diplomatických vztahů se objevují už v prvním ročníku. V únoru 1932 je například ihned na úvodní straně zveřejněn listopadový apel bývalých československých legionářů působících v Rusku adresovaný všem občanům Československé republiky, zvláště pak politickým, hospodářským a kulturním činitelům. Pod výzvou je podepsáno několik desítek mužů z celého Československa, kteří působili během první světové války na nejrůznějších pozicích v ruských legiích a později patřili mezi členy legionářských korporací, poslance, představitele politických či jiných organizací, členy zastupitelstev, vysokoškolské profesory nebo spisovatele. Svým prohlášením vybízí politické činitele ČSR, aby k Sovětskému svazu přistupovali stejně jako k ostatním zemím, zároveň žádají všechny občany, aby jejich požadavky podporovali, a i nadále hájili. Ohrazují se proti dlouhotrvajícímu stavu neurovnaných poměrů mezi oběma zeměmi, přestože Sovětský svaz toho roku oslavil už čtrnáct let svého trvání: „*Považujeme tento stav za nemožný. Své právo, abychom my, ruští legionáři, bez rozdílu politické a stavovské příslušnosti, ukázali na tuto skutečnost, odvozujeme z toho, že bývalé Rusko, nynější Sovětský svaz, je zemí, v níž jsme prožili část svého života a stáli jí nablízku, právě tak jako ona nám, ať se cesty našich revolucí stýkaly, či rozcházely. Ať každý z nás jakkoli posuzuje zprávy o SSSR, všichni víme, že se tam tvoří nový život hospodářský, sociální a kulturní, který má zároveň pronikavý vliv na celý ostatní svět. Chceme o tomto životě vědět, chceme, aby o něm byli u nás všichni*

¹¹⁶ VESELÝ, Zdeněk. Dějiny mezinárodních vztahů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 253.

*informování věcně, všestranně a včasně. Chceme se učit z kladných stránek života v Sovětském svazu, chceme čerpati poučení i z jeho neúspěchů.*¹¹⁷ Jako jeden z představitelů bývalých legionářů se k tématu více vyjadřuje Jaroslav Kratochvíl, dobře známý již svými příspěvky z *Nového Ruska*, který je pod prohlášením samozřejmě také podepsán. Dokládá, že vztah československých legionářů k SSSR je skutečně výjimečný, čehož si všímá zvláště na přednáškách a besedách, které po zájezdech do SSSR pro legionářskou společnost pořádal. Legionáři lépe chápou skutečnosti související s Ruskem, protože s ním mají spjaté své osobní vzpomínky.

Další výzva pak přichází z řad československých intelektuálů, kteří využívají své příležitosti k vyjádření během oslav patnáctého výročí Sovětského svazu. Tomuto jubileu je věnováno slavnostní dvojčíslo z listopadu 1932. Prohlášení, pod kterým je podepsáno třicet devět osobností československého kulturního života, vzdává hold SSSR jako zemi, které se podařilo vystavět nový hospodářský, sociální a kulturní řád. Zvláště vyzdvihována je realizace prvního pětiletého plánu, která je přímo označována jako nejvýznamnější událost v dějinách lidstva. Sovětský svaz je optikou tohoto prohlášení nekriticky, téměř až utopicky, nazírán jako „[...] svět, kde práce přestala být břemenem a stala se věcí cti, slávy a hrdinství, světa, kde je ukončeno tisícileté vykořisťování člověka člověkem, kde není národnostního útisku, kde je uskutečněna nejdalekosáhlejší měrou rovnoprávnost ženy s mužem, kde jsou vybudovány hlavní základy nového života kulturního.“ V souvislosti s oslavovaným výročím se signatáři zavazují k obraně sovětských kroků před případnými nepřátelskými útoky a především tímto způsobem vyzývají československou vládu: „*Apelujeme také na vládu našeho státu, aby konečně změnila svůj poměr ke SSSR v přátelský vztah a právním uznáním navázala řádné diplomatické styky se sovětskou vládou.*“¹¹⁸ Mezi podepsanými jsou pak takové osobnosti jako básníci Konstantin Biebl, František Halas, malíř Emil Filla, literární kritici F. X. Šalda, Bedřich Václavek, spisovatelé Vítězslav Nezval, Vladislav Vančura, Ivan Olbracht a mnozí další.

O několik měsíců později se na titulní straně časopisu znovu objevuje výzva hlásající: *Změňte konečně poměr ke SSSR! Je to v hospodářském i politickém zájmu Československa!* Jejím autorem je Jan Gallas. Zde především upozorňuje na hrozící

¹¹⁷ Občanům, politickým, hospodářským a kulturním činitelům v čs. republice, in: Země sovětů: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, únor 1932, r. 1, č. 6, s. 82.

¹¹⁸ Českoslovenští intelektuálové sovětskému svazu, in: Země sovětů: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR, listopad 1932, r. 2, č. 2-3, s. 18.

nebezpečí z hitlerovského Německa a z toho plynoucí nutnost navázání užších vztahů se Sovětským svazem. Gallas se obává, že by se Rusko mohlo ještě více přiklonit k Německu, které by v něm tak získalo silného spojence. Jak víme, tyto obavy nebyly vůbec liché. SSSR navázal s Německem diplomatické styky už v roce 1922 smlouvou z Rapallu, na kterou navázala tzv. berlínská smlouva o neutralitě a neútočení z dubna 1926.¹¹⁹ A právě v roce 1933, kdy Gallas svou výzvu uveřejňuje, dochází k jejímu prodloužení. Stalin si ovšem v tomto ohledu nechává všechny možnosti otevřené, a tak kromě prodloužení německo-sovětské smlouvy, uzavírá ještě na podzim 1932 pakty o neútočení i s Francií, Polskem a pobaltskými státy.¹²⁰ Tato spojenectví se stávají hlavními argumenty, o které se Jan Gallas opírá. Francii a Polsko dává československé vládě za vzor, jako země, které konečně pochopily, jak je důležité budovat se SSSR přátelské vztahy, nejen po stránce hospodářské, ale především té politické. Hlavní motivací pro navázání spojenectví má být právě odloučení Sovětského svazu od Německa, jehož výbojné plány ohrožují versailleský mírový systém, zatímco SSSR podle jeho slov „nemá žádného zvláštního a přímého zájmu na změně versailleských smluv, o kterou jde hitlerovskému Německu především.“¹²¹ Jak velmi se Jan Gallas mýlil nám o šest let později dokáže uzavření paktu Ribbentrop-Molotov, ve kterém si Stalin s Hitlerem rozdělí sféry vlivu v Polsku a východní Evropě a také pochopitelně poruší zmíněnou sovětsko-polskou smlouvu. Ve výzvách cílících na politické představitelé ČSR však Gallas neustává a hned v následujícím čísle je jeho příspěvek *uznejte SSSR de iure a uzavřete s ním obchodní smlouvu!* opět otištěn přímo na titulní straně. Zde plynule navazuje na svůj předešlý článek a obsahově nepřináší nic nového. Opět se jedná o výčet zemí, které postupně uznávají SSSR, zatímco poměr Československa zůstává stále stejný.

Vůbec největší úsilí, které redakce *Země sovětů* vynaložila k prosazení uznání SSSR se projevilo v závěrečném dvojčísle druhého ročníku. Pod úvodním článkem je opět podepsán Jan Gallas, tentokrát se jedná o přepis jeho příspěvku z veřejné schůze pořádané *Společností pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR* spolu s Česko-ruským

¹¹⁹ MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 67.

¹²⁰ Tamtéž, s. 83.

¹²¹ GALLAS, Jan. Změňte konečně poměr ke SSSR! Je to v hospodářském i politickém zájmu Československa! in: *Země sovětů: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR*, srpen 1933, r. 2, č. 7, s. 99.

obchodním ústavem, která se konala v listopadu 1933 a byla věnována právě tématu uznání SSSR de iure.

Termín konání této manifestační schůze pro navázání řádných diplomatických styků se Sovětským svazem nebyl náhodný, uskutečnila se záměrně 17. listopadu, v den, kdy Sovětský svaz uznaly Spojené státy americké. Schůze se kromě hlavních představitelů *Společnosti* zúčastnili také různí zástupci české politické scény. S projevem zde například vystoupil senátor a ústřední tajemník Československé sociálně demokratické strany dělnické Vojtěch Dundr, později odsouzený v procesu s Miladou Horákovou k patnácti letům vězení, kde také po sedmi letech zemřel. Jako mluvčí sociálních demokratů označuje otázku uznání Sovětského svazu za otázku zdravého politického rozumu a hospodářského rozhledu. V roli zástupce Československé strany národně socialistické vystoupil Alois Jenšovský, který rovněž prohlašuje: „*Jsme pro okamžité uznání sovětského Ruska de iure a pro navázání řádné obchodní smlouvy s ním.*“

Za komunistickou stranu Československa promluvil poslanec Václav Kopecký, pozdější ministr informací a ministr kultury. Nezapomíná zdůraznit, že jeho strana sovětskou moc uznává od první chvíle, tedy už od 7. listopadu 1917 a po právním uznání SSSR volá více než deset let. Sovětský svaz vykresluje jako nejkrásnější zemi na světě, zemi, kde není vykořisťování člověka člověkem a kde přírodní bohatství i veškeré výrobní prostředky náleží dělnické třídě. Vyjmenovává výhody socialismu nad kapitalismem, které shrnuje následovně: „*Kapitalismus chléb a práci bere, socialismus chléb a práci dává. Sovětský svaz je při socialistické povaze svého hospodářství jediným státem na světě, který je schopen řádné mezinárodní směny národních statků a zboží, zatím co kapitalismus je v rozkladu a trpí všeobecným rozvratem vzájemné důvěry. Zatím co jeden kapitalistický stát druhému nedodává, poněvadž se bojí, že by za zboží nedostal peníze, stává se Sovětský svaz nejsolidnějším, a proto velmi vyhledávaným zákazníkem – je schopen platit, jeho slovo má důvěru. Z kapitalistických států se neví o zákaznicích, co s nimi bude zítra, pozítří, při stavu hospodářského a finančního rozvratu. Sovětský zahraniční obchod je součástí plánovitého hospodářství, jež se rozvíjí na pevných základech a při němž se ví, co bude zítra, co bude za rok, co bude za pět let, za deset.*“¹²² Na těchto argumentech staví i přesvědčení o důvodech úprav poměrů k Sovětskému svazu ze strany kapitalistických států, stojí za nimi pouhý zájem o obchodní styky a vidina

¹²² Pro navázání řádných diplomatických styků a pro uzavření obchodní smlouvy ČSR s SSSR; Václav Kopecký, in: *Země sovětů: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR*, leden 1934, r. 2, č. 9-10, s. 149.

zisku. Tím se také velmi odlišují od postojů, které zastávají komunisté, kteří otázku právního uznání SSSR spojují s láskou a vírou ve stát, kde vládou dělníci a kde se buduje socialismus. Uznání v jejich pojetí má Sovětskému svazu prospět, a to nejen v bezpečnosti a míru, ale také v socialistické výstavbě. Československý postoj pak považuje vyloženě za směšný, zatímco všechny význačné státy již pochopily, že se musí se Sovětským svazem počítat jako s mocným činitelem světové politiky, Československo i po patnácti letech odmítá sovětskou velmoc uzнат. Z tohoto stavu pochopitelně viní československou buržoazii, zejména pak národní demokraty Antonína Hajna a Karla Kramáře, kteří se uznání dlouhodobě bránili.

Závěrečnou řeč pronesl předseda *Společnosti* Zdeněk Nejedlý, i ta je na stránkách časopisu doslovně otištěna spolu s rezolucí, kterou všichni shromáždění jednomyslně přijali. Opět zde vyzývají československou vládu k urychlené úpravě poměrů k SSSR, a to nejen v otázce obchodně-politické, ale požadují také vybudování přímých leteckých spojů mezi Prahou a Moskvou, vybudování telefonického spojení s hlavními sovětskými městy a tak dále.

Země Sovětů svým čtenářům zprostředkovala přepis všech přednesených projevů, které v rámci schůze zazněly, ať už z úst zmiňovaných politických reprezentantů nebo zástupců pořádající *Společnosti* – Jana Gallase, Miloše Vaňka a Zdeňka Nejedlého. Zvláště zajímavá je anketa, která byla také k této příležitosti uspořádána a v které se *Společnost* obrací na nejrůznější osobnosti československého veřejného života, z okruhu politického, hospodářského i kulturního, aby se se čtenáři podělily o svůj názor k diskutované problematice. *Společnost* samozřejmě zdůrazňuje, že ona sama už řadu let volá po nutnosti a důležitosti navázání diplomatických styků, přičemž tak činí jako zcela nepolitické sdružení, nezávislé na politických stranách, přesvědčené, že je to především v zájmu samotné republiky. V rámci ankety byly dotazovaným položeny celkem tři otázky: Zda jsou pro navázání řádných diplomatických styků se SSSR, z jakých důvodů, a co si případně od tohoto navázání slibují; zda jsou pro uzavření řádné obchodní smlouvy se SSSR a opět z jakých důvodů a co si od uzavření slibují; a poslední – jsou-li proti obchodním nebo diplomatickým stykům se SSSR, případně z jakých důvodů. *Společnost* také deklaruje, že se s anketními otázkami nezaměřovala pouze na stejně smýšlející osobnosti, ale cíleně vyhledávala i osobnosti, u kterých se dalo na základě jejich dosavadních projevů očekávat negativní stanovisko.

Nevíme přesně, kolik osobností *Společnost* celkově oslovila a jakých odpovědí se jí dostalo, výsledkem ankety uveřejněné na stránkách *Země Sovětů* však nakonec bylo

prohlášení čtyřiceti pěti rozličných osobností, které se všechny postavily za myšlenku nutného a neodkladného navázání diplomatických i obchodních styků mezi oběma zeměmi. A osobnosti jsou to opravdu z nejrůznějších oblastí veřejného života, ať už poslanci z různých politických stran (sociální demokrat Vojta Beneš, národní socialista Josef David, agrárník Jan Dubický a mnozí další), předseda senátu František Soukup, senátorka Františka Plamínková, vedoucí Kanceláře prezidenta republiky T. G. Masaryka Josef Schieszl, profesor Karlovy univerzity Josef Drachovský, herci Karel Dostal, Václav Vydra, spisovatelé Karel Čapek, Marie Majerová, Ivan Olbracht, Jaroslav Kratochvíl, továrníci, redaktori i ředitelé významných podniků. Všichni se vesměs shodují, že změna poměrů vůči SSSR přinese Československu především hospodářské výhody. Karel Čapek, který se nijak netajil zdrženlivým postojem k sovětskému režimu, pak přináší i další logický argument: „*Ovšem, že jsem pro uznání SSSR de jure a pro navázání normálních styků s ním. Je třeba vůbec ještě uvádět důvody? Vždyť jsme samozřejmě uchovali takové styky s jinými státy, jejichž režimy, zrozené revolucí, jsou našim politickým a demokratickým ideám neméně vzdáleny než režim sovětského Ruska. Tedy, jaká pak zásadní otázka?*“¹²³

3.2 Navázání diplomatických styků mezi ČSR a SSSR

V červnu 1934 se mohla *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR* konečně radovat. Záměr, o který usilovala již od počátku své činnosti začal nabývat reálných obrysů – 9. června došlo k navázání diplomatických styků mezi ČSR a SSSR.

Země Sovětů tuto událost pochopitelně reflektuje, informuje o ní hned v červencovém čísle a protože jí, jak sama zdůrazňuje, přikládá *veliký, v pravdě historický význam*, rozhodne se jí celé číslo věnovat. Celá textová část je tedy složena z článků, které se zabývají normalizací vzájemných styků mezi Československem a Sovětským svazem. Stěžejním je samozřejmě příspěvek Zdeňka Nejedlého nazvaný výstižně *Konečně!* Jedná se o nostalgické vzpomínání na počátky *Společnosti*, u jejíhož zrodu Nejedlý stál a pro kterou bylo uznání Sovětského svazu hlavním cílem. Celý proces postupně se měnících postojů k Rusku člení do několika etap, počínaje ruskou revolucí v roce 1917, přes období *uvědomovacích prací*, jak sám pojmenovává dobu vznikající *Společnosti*, až po *sklizeň*

¹²³ Anketa o navázání diplomatických styků a uzavření obchodní smlouvy Československa se Sovětským svazem; Karel Čapek, in: *Země sovětů: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR*, leden 1934, r. 2, č. 9-10, s. 137.

ovoce – uznání SSSR, a tím naplnění několikaletého úsilí. Zdůrazňuje však, že se celá událost nesmí přeceňovat. Důvody pro uznání SSSR byly totiž ryze politické, tudíž *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení* ve své práci rozhodně neustává. Nejednání jde kromě politického sblížení i o sblížení vnitřní: „*To proto také bude naším úkolem v budoucnosti. Ne konec, ne počátek, ale počátek, ještě větší a ještě intenzivnější práce.*“¹²⁴ Nejednání se také koncem června spolu s ostatními zástupci *Společnosti* (Janem Gallasem, Vladimírem Procházkou, Bohumilem Přikrylem, Milošem Vaňkem a Václavem Verunáčem) setkal s tehdejšími ministrem zahraničí Edvardem Benešem, kterému přednesli řadu podnětů ohledně praktické organizace kulturních i hospodářských styků se SSSR.

Mezi další zajímavé přispěvatele patří také Bohdan Pavlů, československý vyslanec v Moskvě, který už dříve působil jako vyslanec v Bulharsku a Dánsku.¹²⁵ Jeho sovětským protějškem v Československu se stal Sergej Alexandrovskij. Kromě Bohdana Pavlů se ve speciálním čísle k normalizaci diplomatických styků SSSR a ČSR vyjadřuje dále poslanec Národního shromáždění za sociální demokraty Lev Winter, jeho stranický kolega Jaromír Nečas, univerzitní profesor Václav Verunáč a výjimečně také zástupce slovenské strany, tajemník Ústředního sdružení slovenského průmyslu, Miloš Gašparec. Ti všichni se pochopitelně shodují v nepopíratelných výhodách, které navázání diplomatických styků se Sovětským svazem přinese.

I v průběhu posledního ročníku *Země Sovětů* neustává snaha redakčního okruhu informovat o sblížení mezi oběma zeměmi. Navázání diplomatických styků a uznání SSSR de iure bylo docíleno, brzy na to bylo zahájeno i jednání o uzavření obchodní smlouvy a vzájemná spolupráce měla být stvrzena návštěvou ministra Edvarda Beneše v Sovětském svazu.

Se zahájením čtvrtého ročníku *Země sovětů* navíc oslavila *Společnost* deset let od svého vzniku, což nemohl její představitel Zdeněk Nejedlý nechat bez povšimnutí. Ve svém příspěvku nazvaném optimisticky *Do nové práce* rekapituluje uplynulé desetiletí. Vzpomíná na rok 1925, kdy se zúčastnil oslav u příležitosti dvoustletého výročí založení Akademie věd SSSR v Leningradě, což byla úplně první slavnost, při které zahraniční učenci navštívili SSSR. Založení *Společnosti* mělo zprostředkovat poznání a pochopení

¹²⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. Konečně! in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, červenec 1934, r. 3, č. 4, s. 54.

¹²⁵ KLIMEK, Antonín; KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 101.

SSSR, které Nejedlému u československých učenců chybělo. Popisuje složité počátky, neznalost a neinformovanost lidí o dění v sovětském Rusku, absenci povědomí o Leninově díle, o marxismu a vůbec minimální vůli k poznávání SSSR. Hlavním posláním, se kterým *Společnost* zakládal bylo informovat, poučovat a prostředkovat, tím se také zřikává jakéhokoli podezření ze stranické agitace, ze které byli mnohdy osočováni. Po deseti letech už je situace úplně odlišná, na mezinárodní úrovni konečně došlo ke sblížení Československa a Sovětského svazu, ale tím úsilí *Společnosti* nekončí. Nejedlý je přesvědčen, že poučování o SSSR je i nadále nezbytné, přestože s úlevou uznává, že nyní je již jejich práce o poznání snazší, stejně jako získávání nových spolupracovníků. Původní motivace zůstává stále stejná, tedy podávat věcné a kritické informace o životě SSSR občanům československým a v SSSR naopak šířit povědomí o Československu. Se všeobecnou změnou veřejného mínění ve vztahu k Rusku však Nejedlý varuje před druhým extrémem, kterého si ve společnosti všimá, a to ztráty vlastní iniciace a přílišného spoléhání na Sovětský svaz. Zatímco před deseti lety pociťoval od široké veřejnosti silný nepřátelský poměr ke všemu ruskému, nyní varuje: „*Šíří se víra, že všechno rozřeší SSSR. Kde kdo tam proto jezdí, neb aspoň čeká, co odtamtud přijde. Až na úkor naší vlastní iniciativnosti, již je přece stejně třeba, neboť i když SSSR sebe více dokáže, nakonec my zde také teprve vlastní prací dosáhneme cíle. Politicky, kulturně i hospodářsky.*“¹²⁶

3.3 Cesta Edvarda Beneše do Moskvy

Období od března 1935 do února 1936, kdy posledních osm čísel časopisu vycházelo, bylo bohaté na nové interakce mezi československým a sovětským prostředím, což se v obsahu periodika pochopitelně odrazilo.

Ihned v prvním čísle se k prohloubení vztahu mezi SSSR a ČSR vyjadřuje vyslanec SSSR v Československu Sergej Alexandrovskij. Ten pořádal pravidelná nedělní setkání, při kterých své československé hosty seznamoval se sovětskými literárními novinkami a filmy, informoval je o mezinárodní situaci a úspěších při budování Sovětského svazu. Z jeho iniciativy také do Československa přijížděly divadla, hudební soubory nebo známé osobnosti.¹²⁷ Právě o těchto návštěvách ze Sovětského svazu ve svém článku referuje

¹²⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. Do nové práce, in: Země sovětů: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, březen 1935, r. 4, č. 1, s. 3.

¹²⁷ KŘEŠTAN, Jiří. Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění. Praha: Paseka, 2012, s. 245.

a dokládá jimi úspěšný vývoj přátelského sblížení obou států, které se příznivě vyvíjí od červnového navázání oficiálních diplomatických styků. Spolupráce navíc fungovala i opačným směrem, zájezd československých spisovatelů se zúčastnil prvního sjezdu sovětských spisovatelů v SSSR, českoslovenští divadelníci navštívili sovětský divadelní festival a proběhly i další vzájemné akce. Intenzita těchto oslavných článků o úspěšném prohlubování vzájemných vztahů ještě zesílila s uzavřením obchodní smlouvy v březnu 1935.

Celý proces vzájemného sblížení pak vyvrcholil podpisem smlouvy o vzájemné pomoci mezi republikou Československou a Svazem sovětských socialistických republik, ke kterému došlo 16. května 1935, dva týdny poté, co byla uzavřena spojenecká smlouva francouzsko-sovětská. Celé znění spojenecké smlouvy o šesti článcích přináší *Země sovětů* na titulní straně červnového čísla. Dohodu svými podpisy stvrdili československý ministr Edvard Beneš a sovětský vyslanec Sergej Alexandrovskij. Obě strany se zavazovaly poskytnout si v případě nevyprovokovaného útoku ze strany některého evropského státu okamžitou pomoc a podporu. Tyto závazky byly totožné se smlouvou sovětsko-francouzskou a účinnost obou přímo propojoval II. článek tzv. Podpisového protokolu, který ustanovoval, že: „*závazky o vzájemné pomoci budou mezi nimi účinné jen pokud budou naplněné podmínky předvídané touto smlouvou a pokud bude oběti útoku poskytnuta pomoc ze strany Francie.*“¹²⁸ Jindřich Dejmek se domnívá, že toto omezení, dané do smlouvy na žádost československé diplomacie, bylo vyvoláno především obavou, aby nemohlo být Československo zavlečeno do izolovaného konfliktu Sovětského svazu s některou velmocí bez svých spojenců, případně, aby nemohla být československo-sovětská aliance zneužita v případě rusko-polského, či rusko-rumunského konfliktu.¹²⁹

O uzavření obou spojeneckých dohod pak hojně informoval i sovětský tisk. *Země sovětů* na svých stránkách zveřejnila některé ukázky ze sovětských deníků *Pravda*, *Izvestija*, *Krasnaja zvezda* i jediného francouzského týdeníku v SSSR *Le Journal de Moscou*. Všechny popisují sjednání československo-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci jako velkou politickou událost, která je dalším upevněním míru a důležitým stupněm k vzájemnému sblížení obou zemí. Sovětská *Pravda* například svým čtenářům

¹²⁸ DEJMEK, Jindřich. Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 96.

¹²⁹ Tamtéž, s. 96.

přinesla rozhovor se samotným Edvardem Benešem, z jehož odpovědí vyplývá, že Sovětský svaz považuje za garanta míru a uzavření spojenecké smlouvy pak za veliký úspěch: „*Jedním z nezměnitelných principů mé práce byla vždy nutnost aktivního vtažení Sovětského svazu do koloběhu evropské politiky. Je nemožno bez Sovětského svazu zajistiti na zeměkouli mír.*“¹³⁰

Právě Edvard Beneš sehrál důležitou roli v dalším vývoji. Jeho oficiální návštěva Sovětského svazu uskutečněna počátkem června, nedlouho po podpisu vzájemné smlouvy, měla být vrcholným aktem smluvní spolupráce a potvrzením nového kurzu. V Moskvě jednal s předsedou rady lidových komisařů Vjačeslavem Molotovem, lidovým komisařem zahraničních věcí Maximem Litvinovem, ale i se samotným generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu Josifem Stalinem. Z této schůzky uskutečněné 9. června, hned druhý den po Benešově příjezdu do Moskvy, je v *Země sovětů* otištěna fotografie zachycující všechny přítomné. Kromě již zmiňovaných vysoce postavených představitelů sovětské politiky se schůzky účastnil také sovětský vyslanec Alexandrovskij, jeho československý protějšek Bohdan Pavlů a ministerský rada, osobní sekretář Edvarda Beneše, Vladimír Kučera.¹³¹ Podle připojeného oficiálního sdělení se tyto rozhovory konaly *v ovzduší upřímnosti a úplného vzájemného porozumění, při kterém si účastníci vyslovili vzájemné uspokojení nad stavem nynějších styků mezi SSSR a ČSR.*¹³²

Cesta byla bezpochyby pečlivě režírovaná sovětskými orgány a Benešovi se dostalo nevídaného zájmu.¹³³ Ihned po svém příjezdu byl na bělorusko-baltickém nádraží v Moskvě slavnostně vítán tleskajícím davem, očekával ho zde osobně Maxim Litvinov, jeho zástupce Nikolaj Krestinskij a členové moskevského diplomatického sboru.¹³⁴ Sovětský tisk o něm v den příjezdu uveřejnil životopisné informace doplněné jeho portréty a sovětský publicista Karl Radek o Benešovi v deníku *Izvestija* referuje

¹³⁰ Sovětský tisk o smlouvě SSSR s Francií a Československem, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, červen 1935, r. 4, č. 3, s. 77.

¹³¹ Vladimír Kučera. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. [cit. 2021-6-14].

Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_a_rchiv_mzv/kdo_byl_kdo/kucera_vladimir.html

¹³² Historický dokument, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, červen 1935, r. 4, č. 3, s. 126.

¹³³ DEJMEK, Jindřich. Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 97.

¹³⁴ *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, červenec 1935, r. 4, č. 4, s. 127.

v souvislosti s československo-sovětským sblížením takto: „*Dr. Beneš hrál v tomto sblížení Československé republiky a Sovětského svazu vůdčí úlohu a vynaložil také všechno úsilí na sblížení ostatních zemí se SSSR. Proto může být dr. Beneš přesvědčen, že mu sovětská veřejnost připraví srdečné přijetí. Československo-sovětské sblížení spočívá na pevných základech společného zájmu o udržení míru. Zdůrazňuje-li dr. Beneš, že Československo netouží po expansi ani na politickém, ani na hospodářském poli, pak můžeme ze své strany prohlásiti, že ani Sovětský svaz netouží v žádném ohledu po výbojích. Naopak, snaží se o zachování míru a přijímá s povděkem, že může jíti po této cestě společně s Československem.*“¹³⁵

Kromě prohlídky Moskvy, během které navštívil Stalinovu továrnu na nákladní automobily a také nedávno dokončenou část metra, čekal na československého ministra zahraničí i zájezd do Leningradu, Kyjeva a Charkova. V Leningradu se ve státním divadle zúčastnil představení dramatu *Petr I.* od Alexeje Tolstého, na Ukrajině byl proveden jedním z kolchozů nedaleko Kyjeva a v Charkově ho čekala prohlídka továrny na výrobu traktorů, tanků a lokomotiv, která na něj jistě musela zapůsobit svou mohutností.¹³⁶ Beneš se tedy z návštěvy Sovětského svazu vracel plný optimismu a nadšení. Věřil, že jeho výprava definitivně upevnila vzájemný vztah mezi ČSR a SSSR a že obě země budou i nadále pokračovat v započaté politické i kulturní spolupráci.

O čtyři měsíce později, přesněji 6. října 1935, pronesl Edvard Beneš uvítací řeč k delegaci sovětských novinářů a spisovatelů v Praze, ve které na zájezd do Sovětského svazu vzpomínal takto: „*Když jsem v červnu letošního roku vykonal po první návštěvu Sovětského svazu, byl jsem vpravdě dojat přijetím, jakého se mně dostalo se strany vlády, úřadů, tisku, kruhů literárních, uměleckých a vědeckých. Co se mne však nejpronikavěji dotklo a co ve mně zanechalo nejhlubší a nejtrvalejší dojmy, to byly především spontánní projevy prostého lidu. Projevy tyto způsobily, že jsem se cítil v Sovětském svazu plně jako doma a daly mně a nejen mně, nýbrž i naši československé veřejnosti, která to vše sledovala a dobře viděla, pevné přesvědčení, že přátelství a shoda zájmů a mírových cílů mezi našimi národy a státy má pevné a trvalé kořeny, protože odpovídá přesvědčení a citům širokých lidových vrstev sovětských národů. Myslím, že stejného přesvědčení*

¹³⁵ Ministr Eduard Beneš ve SSSR, in: Země sovětů: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, červen 1935, r. 4, č. 3, s. 101.

¹³⁶ DEJMEK, Jindřich. Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Praha: Karolinum, 2006, s. 610.

*nabyli také naši vojáci, umělci, sportovci a všichni, kdož měli příležitost navštívit jako představitelé Československa Sovětský svaz.*¹³⁷

Podobně nadšené reakce plné optimismu a víry v další vzájemnou pomoc a spolupráci jsou pro závěrečný ročník *Země sovětů* zcela typické. Uzavření československo-sovětského paktu bylo celou redakcí vnímáno jako veliké vítězství a podstatný krok na cestě k zachování míru. Nezpochybnitelná důvěra v Sovětský svaz se s ohledem na budoucí vývoj událostí zdá samozřejmě velice naivní, zvláště pak přesvědčení o tom, že nemá žádné expanzivní snahy, má plné porozumění pro potřeby menších národů a jeho jediným cílem je udržování míru, jak jej například opakovaně vykresluje Hubert Ripka.¹³⁸ V podobném duchu se ale vzájemné spojení popisovalo i v sovětském tisku, v deníku *Izvestija* píše jeden z účastníků zmiňovaného zájezdu sovětských žurnalistů do Československa: „*Oba tyto státy vášnivě a neochvějně hájí mír, vážně bojují proti jakémukoliv porušení míru. Oba si vysoce váží své nezávislosti a svobody. Oba vysoko oceňují pokrok – technický i kulturní, dosažený vlastními silami a přátelstvím s jinými státy. Lid obou států miluje literaturu, umění a vědu, živé lidské myšlení a živý lidský cit. Podává přátelskou ruku všem, kdož si váží jeho práv a svobody, ale bude se usilovně bit se všemi, kdož by se jich chtěli dotknouti. Ve společnosti těchto vlastností leží základ nynějšího stálého přátelství mezi SSSR a Československem. Ať žije a kvete srdečné československo-sovětské přátelství!*“¹³⁹

Sovětský tisk věnoval pozornost i československé volbě prezidenta, v prosince 1935 totiž na prezidentský úřad ze zdravotních důvodů abdikoval pětáosmdesátiletý Tomáš Garrigue Masaryk a druhým prezidentem Československé republiky byl zvolen Edvard Beneš. Jeho spolupráce se Sovětským svazem samozřejmě nemůže být při takové příležitosti opomíjena: „*Zásluhou Eduarda Beneše jako ministra zahraničních věcí je to, že dovedl z postavení Československa ve středu Evropy učinit dynamický faktor míru, díky svému aktivnímu boji za uchování míru a zvláště díky své plodné spolupráci s nejmocnější zemí, bojující za mír, totiž s naším velikým státem.*“¹⁴⁰

¹³⁷ BENEŠ, Edvard. Politická a kulturní spolupráce ČSR a SSSR, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, říjen 1935, r. 4, č. 6, s. 182-183.

¹³⁸ např. RIPKA, Hubert. Význam československo-sovětského paktu, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, srpen 1935, r. 4, č. 5, s. 145-150.

¹³⁹ Náš zájezd do Československa, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, listopad-prosinec 1935, r. 4, č. 7, s. 277.

¹⁴⁰ Sovětský tisk k prezidentské volbě v Československu: Masaryk a Beneš, in: *Země sovětů*: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, leden-únor 1936, r. 4, č. 8, s. 287.

4. Časopis Praha-Moskva

Po ukončení čtvrtého ročníku *Země sovětů* se *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* rozhodla reorganizovat svou časopiseckou činnost a založit novou revui s názvem *Praha-Moskva*, s podtitulem *Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*.

Nový časopis měl stejně jako jeho předchůdci *Nové Rusko* a *Země sovětů* pokračovat v linii vytyčené *Společností* a nadále prohlubovat a rozšiřovat kulturní i hospodářskou součinnost mezi Československem a Svazem sovětských socialistických republik. Stěžejním impulsem k založení nového periodika byla úprava poměrů mezi oběma zeměmi, což vyplývá i z motta, které si redakce časopisu zvolila do své nové práce. Jedná se o úryvek z oficiálního sdělení shrnující obsah rozhovorů, které vedl Edvard Beneš, toho času již prezident republiky, s Vjačeslavem Molotovem, Maximem Litvinovem a Josifem Stalinem na oficiální návštěvě Moskvy v červnu 1935: „*Zvláštní pozornost byla věnována tomu, že je žádoucí soustavné sblížení obou zemí v oboru vědy, literatury, umění a upevnění intelektuálních pout mezi národy Sovětského svazu a Československé republiky. Smlouvy, které byly uzavřeny mezi oběma vládami, tvoří základ k úspěšnému vývoji vzájemných hospodářských styků. Za basi součinnosti obou zemí byla uznána jejich upřímná snaha po upevnění míru.*“¹⁴¹ Redakce se přirozeně k těmto slovům hlásí, protože jak sama dokládá, přesně o totéž usiluje *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* již od počátků své činnosti. *Praha-Moskva* se tak má stát orgánem a ideovým propagátorem kulturní a hospodářské spolupráce ČSR a SSSR, což je přesně i podtitul, který ke svému názvu získává.

Provázanost s předcházejícími časopisy je tu opět zcela zřejmá a stejně tak redakcí vytyčené obsahové cíle nijak nevybočují ze zaběhnuté linie. I *Praha-Moskva* má být tedy periodikem, které bude své československé čtenáře pravidelně, podrobně a spolehlivě informovat o kulturním, hospodářském i politickém životě Sovětského svazu. Redakce slibuje spolupráci s osobnostmi z řad československých i sovětských odborníků, aby mohla přinášet články o nejrůznějších tématech sovětského života. Ani tentokrát však nezapomíná na sovětské čtenáře, a i pro ně připravuje vydání několika zvláštních publikací v ruském jazyce, které by je naopak seznamovaly s poměry v Československu. Představení nového periodika, které poprvé vychází v dubnu 1936, tedy jen dva měsíce po posledním čísle *Země sovětů*, pak redakce zakončuje následujícím prohlášením:

¹⁴¹ Praha-Moskva, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, duben 1936, r. 1, č. 1, s. 28.

„*Revue Praha-Moskva je oficiálním orgánem naší Společnosti a bude po obsahové i redakční stránce řízena naší Společností. Bude tedy ve shodě s povahou a programem Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, listem zcela nezávislým na kterékoliv politické straně, listem, který nemá jiného závazku a jiné povinnosti mimo úkol, jež si vytýčil: přispět svou zcela nezávislou iniciativou k rozvoji kulturní a hospodářské spolupráce ČSR a SSSR.*“¹⁴²

Novou revuí řídil předseda *Společnosti* Zdeněk Nejedlý, mezi členy redakčního okruhu opět patřila známá jména jako Jan Gallas, Václav Běhounek, Vladimír Procházka, Hubert Ripka, František Kubka a další. Stejně jako v případě předchozího časopisu *Země sovětů* byl odpovědným redaktorem Karel Teige, který však tuto funkci zastával pouze první rok. Od druhého ročníku ho v čele redakce nahradil Vlastimil Borek, který byl v období 1937–1939 současně i tajemníkem *Společnosti* a s řízením nejrůznějších časopisů měl bohaté zkušenosti.¹⁴³ Jednotlivá čísla nové revue si mohli zájemci pořídit za tři koruny.

Pro potřeby této diplomové práce byly prostudovány první tři ročníky časopisu *Praha-Moskva*, které vycházely pravidelně v měsíčních intervalech od roku 1936 až do roku 1938. Po Mnichovu se vláda druhé republiky snažila omezovat organizace přátelství se SSSR, což postihlo i *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* a její ústřední tisk, který byl cenzurován. Poslední číslo *Praha-Moskva* se objevilo ještě v březnu 1939, konkrétně se jednalo o speciální číslo věnované ukrajinskému básníkovi Tarasi Ševčenkovi, od jehož narození toho roku uběhlo jubilejních 125 let. Ihned po 15. březnu byla ale činnost *Společnosti* zastavena a s ní i vydávání revue *Praha-Moskva*.¹⁴⁴ Po druhé světové válce byl časopis znovu obnoven a s různými úpravami podnázvu vycházel až do roku 1989.¹⁴⁵

4.1 Moskevské procesy

Jedním ze stěžejních témat, kterému prosovětsky orientovaná *Praha-Moskva* pochopitelně musela věnovat pozornost byly moskevské procesy v roce 1936. Toto téma

¹⁴² Praha-Moskva, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, duben 1936, r. 1, č. 1, s. 28.

¹⁴³ Biografický slovník českých zemí 6, Praha 2007, s. 57.

¹⁴⁴ VERBÍK, Antonín; FRANĚK, Otakar; ŠEVČÍK, Antonín. Dokumenty přátelství: z minulosti československo-sovětského přátelství na jižní Moravě. Brno: Blok, 1978, s. 13.

¹⁴⁵ Databáze Národní knihovny ČR [online]. [cit. 2021-6-21]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000086396&local_base=SKC

je navíc o to zajímavější, že přímo ovlivnilo chod časopisu a z funkce odpovědného redaktora po pěti letech sesadilo Karla Teigehe.

Mezi srpnem 1936 a březnem 1938 se v Moskvě konaly čtyři politické procesy. Jednalo se o vykonstruované procesy se Stalinovými oponenty ve vedení komunistické strany SSSR, založené na absurdních přiznáních obžalovaných, vynucených psychickým nátlakem a mučením. V prvních dvou procesech byli odsouzeni příslušníci trockistické¹⁴⁶ a tzv. nové opozice (Lev B. Kaměnev, Grigorij J. Zinoněv a další), ve třetím příslušníci Rudé armády (například ruský sovětský velitel Michail Tuchačevskij) a čtvrtý proces byl namířen proti tzv. pravici (Nikolaj Bucharin, Alexej Rykov a další). Stalin se tímto způsobem zbavil nejen příslušníků vnitrostranické opozice, ale i bývalých blízkých spolupracovníků Lenina, kteří kritizovali Stalinovy politické metody. Mezi odsouzenými bylo šest členů politického byra komunistické strany, tři maršálové a polovina generálů Rudé armády.¹⁴⁷ Stalin navíc osobně dohlížel na přípravy, nařizoval, jak se má zacházet s obžalovanými a jak se mají vést soudní líčení.¹⁴⁸ Obžalovaní byli obviňováni z protisovětské činnosti, snahy o rozbití Sovětského svazu, plánování vraždy Stalina nebo jiných politických představitelů, špionáže, sabotáže a dalších vykonstruovaných obvinění. Rozsudkem pro obžalované byl vedle dlouholetých trestů vězení v drtivé většině trest smrti zastřelením, úřady rovněž uvěznilly a zastřelily většinu jejich blízkých příbuzných.¹⁴⁹

Jedním z obviněných, který se vyhnul rozsudku smrti, aby byl nakonec stejně v roce 1939 v gulagu zavražděn, byl i Karl Radek. Stejný muž, který ještě v červnu 1935 referoval o návštěvě Edvarda Beneše v sovětském tisku. Mezi dvacet jedna odsouzených z března 1938 patřil také Nikolaj Krestinskij, sovětský politik, který zase po boku Litvinova vítal Edvarda Beneše na moskevském nádraží. Dalším popraveným byl Vladimír Antonov-Ovjesenko, bývalý sovětský vyslanec v Praze, jehož vzpomínkový příspěvek byl otištěn v revolučním čísle *Nového Ruska*. Nemluvě pak o dalších významných sovětských osobnostech, členům *Společnosti* dobře známých, jako byl třeba

¹⁴⁶ Trockismus je směr marxismu vycházející z názorů Lva Davidoviče Trockého. Trockij byl ostrým kritikem stalinismu a koncepce budování socialismu v jedné zemi. Stalin svého úhlavního nepřítele nejprve v roce 1926 zbavil funkcí ve vedení strany, donutil ho k emigraci, a nakonec ho nechal v roce 1940 v jeho mexickém exilu zavraždit. - viz ŽALOUDEK, Karel. Encyklopedie politiky. Praha: Libri, 2004, s. 474.

¹⁴⁷ ŽALOUDEK, Karel. Encyklopedie politiky. Praha: Libri, 2004, s. 275.

¹⁴⁸ BABEROWSKI, Jörg. Rudý teror: dějiny stalinismu. Praha: Brána, 2004, s. 111.

¹⁴⁹ CAWTHORNE, Nigel. Stalinovy zločiny: vražedná kariéra rudého cara. Praha: Brána, 2011, s. 135.

politik a žurnalista Nikolaj Bucharin, jehož články se také několikrát v časopisech *Společnosti* objevily.¹⁵⁰

Česká levice se Sovětským svazem sympatizovala, a procesy proto vnesly do jejího vztahu k SSSR hluboké dilema.¹⁵¹ Někteří jedinci je schvalovali, někteří naopak kritizovali, což vedlo ke konfliktu mezi dosud ideologicky jednotnou levicí. Součástí tohoto konfliktu byl právě také Karel Teige, odpovědný redaktor revue *Praha-Moskva*. Ten napsal hned 29. srpna 1936, zhruba týden po prvním procesu, v němž byli k trestu smrti odsouzeni Grigorij Zinoněv, Lev Kameněv a čtrnáct dalších stranických funkcionářů, pro svou revui rozsáhlý článek, který zařadil do zářijového čísla. Článek ovšem nevyšel, místo něj byla otištěna reakce Vladimíra Procházky, který od roku 1928 působil jako zahraniční korespondent Tiskové agentury Sovětského svazu a jehož příspěvek byl v souladu se sovětskými soudními spisy.¹⁵² Své stanovisko, a tím potažmo postoj celé revue *Praha-Moskva*, formuloval následovně: „*Stanovisko přátel Sovětského svazu je jasné: spiklenci, kteří zvedli ruku proti sovětské vládě a spojili se proti ní s nejhroššími nepřáteli SSSR, musili být nemilosrdně potřeni. Přátelé Sovětského svazu na celém světě četli s rozhořčením zprávy o zločinné činnosti teroristických spiklenců, která byla odhalena a zjištěna při soudním přeličení, a která byla namířena proti vůdcům SSSR a zejména proti geniálnímu budovateli socialismu J. V. Stalinu. Přátelé Sovětského svazu, vědomi si toho, co znamená SSSR pro mír, svobodu a pokrok všeho lidstva, přijali se zadostiučiněním moskevský rozsudek, přísný, avšak spravedlivý. I my připojujeme svůj hlas k hlasu milionových mas přátel SSSR.*“¹⁵³ Jakékoliv tvrzení proti nevěrohodnosti celého procesu nebo snad vynucených doznání považuje za nepřátelskou kampaň proti SSSR. Pro potvrzení svých slov přidává k článku i vyjádření zahraničních účastníků, kteří se veřejného procesu osobně zúčastnili a o jeho pravosti taktéž nepochybovali.

Naopak článek Karla Teigeho tak radikální už není, což je samozřejmě i důvod proč se na stránky revue nedostal. K celé situaci přistupuje o poznání střizlivěji, netvrdí sice, že by nevěřil ve vinu obžalovaných, ale vyjadřuje lítost a upřímné zděšení nad celou událostí, jež označuje za historickou tragédii, o níž bude moci vyslovit definitivní úsudek teprve budoucnost¹⁵⁴: „*Což není otrásající tragédií skutečnost, prohlašují-li někdejší*

¹⁵⁰ např. BUCHARIN, Nikolaj. Proč vítězíme?, in: Země sovětů: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, 1935, r. 3, č. 9-10, s. 130-132.

¹⁵¹ PFAFF, Ivan. Česká levice proti Moskvě 1936-1938. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 5.

¹⁵² KŘEŠŤAN, Jiří. Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění. Praha: Paseka, 2012, s. 251.

¹⁵³ PROCHÁZKA, Vladimír. K moskevskému procesu, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, září 1936, r. 1, č. 6, s. 203.

¹⁵⁴ MICHALOVÁ, Rea. Karel Teige: kapitán avantgardy. Praha: KANT, 2016, s. 375.

vynikající představitelé ruské revoluce před soudem, že připravovali atentát proti předním státníkům dnešního Sovětského svazu, státu, vybojovaného touto revolucí?“¹⁵⁵ Je nepochybně zaskočen krutostí trestu, zvláště v případě, že na lavici obžalovaných skončily osobnosti, jež ve vývoji Sovětského svazu sehrály tak významné role: „*Je to jistě děsivý fakt, jestliže lidé takového významu jako Trockij, Zinoněv a Kameněv, kteří od počátku své politické dráhy jdou z jedné dramatické situace do druhé, několikrát zaujímají vedoucí místa a několikrát jsou ze strany vyloučeni a pak znovu přijímáni, lidé, kteří poznali carské žaláře a vyhnanství a kteří se ocitají v žalářích sovětských, posléze jdou buď do vyhnanství v cizině, nebo na popraviště.*“¹⁵⁶ Zároveň však kritiky procesu varuje, aby případným zpochybňováním a nesouhlasem s příkrostití rozsudku neoslabovali Sovětský svaz, což by v důsledku vedlo k oslabení pozic míru a pokroku v boji proti fašismu, který stavěl na první místo.

Teige zpětně vzpomíná, že svůj článek psal ještě bez nedůvěry k sovětské justici a snažil se v něm pochopit proces jako tragickou kapitolu ruské revoluce, přičemž však nemohl zamlčet svůj nesouhlas s tím, aby v takovém dramatu měly poslední slovo popravčí čety. Jak již bylo zmíněno, článek nakonec nevyšel, což Karel Teige popisuje následovně: „*Tento článek nevyšel; celý náklad byl bez vědomí redakční rady spálen a do opraveného vydání byla vsunuta stať, reprodukcující oficiální stanoviska, a to proti usnesení redakční rady. Po tomto incidentu oznámil jsem zástupci „politických míst“ v redakční radě časopisu, že se vzdávám členství v redakční radě.*“¹⁵⁷ Jak sám říká, časopis pro kulturní a hospodářské sblížení s SSSR *Země sovětů* a později i *Praha-Moskva* redigoval vždy ve shodě se svým smýšlením a za podmínky nejúplnější svobody slova, ve chvíli, kdy byla volnost projevu omezena a nemohl již nadále souhlasit s redakční praxí, na své členství v redakci rezignoval. Vzhledem k tomu, že byl ale funkcí výkonného redaktora pověřen na dobu celého ročníku a redakční rada za něho neměla vhodnou náhradu, nemohl ji svévolně opustit před jeho ukončením. Setrval tak ve funkci až do února 1937, přestože s listem okamžitě přerušil svou literární spolupráci a od šestého čísla pro něj nenapsal ani řádku.¹⁵⁸ Ve skutečnosti je možné nalézt i v následujících číslech revue *Praha-Moskva* Teigovu stať zabývající se sovětskou kulturní tvorbou a otázkou kulturního dědictví, to ovšem vysvětluje jednoduše tím, že

¹⁵⁵ TEIGE, Karel. Zápas o smysl moderní tvorby: studie z třicátých let. Praha: Společnost Karla Teiga, 2012, s. 338.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 343.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 528.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 528.

byla napsána dříve, než k celé události došlo.¹⁵⁹ Se závěrečným číslem prvního ročníku pak krátkou notickou děkuje všem svým spolupracovníkům a tím jeho působení v časopise *Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* definitivně končí.¹⁶⁰

Celou aféru ve své publikaci věnované Zdeňku Nejedlému důkladněji objasňuje historik Jiří Křesťan. Dokazuje zde, že zásah Vladimíra Procházky byl inspirován samotným sovětským vyslancem Sergejem Alexandrovským, který se na svou vlastní žádost s obsahem Teigeova článku seznámil ještě dva dny před plánovaným vydáním. Článek chápal jako obhajobu Trockého a Zinověva snažící se zdiskreditovat Stalina i sovětský soud. Pod jeho nátlakem byl tak Procházka přesvědčen ke zničení již vytištěného čísla a napsání nového článku, pod přímým vedením Alexandrovského.¹⁶¹

Záležitost s hodnocením moskevského procesu tímto incidentem ovšem neskončila. Hned v dalším čísle, datovaném z listopadu 1936, se opět objevuje článek podporující oficiální sovětské stanovisko. Jeho autorem je Zdeněk Nejedlý, proces vysvětluje jako pouhé *odstranění překážky, která se náhle postavila v cestu*.¹⁶² V celé události vlastně nespatřuje nic jiného než oprávněnou obranu Sovětského svazu proti trockistům, kteří se snažili o jeho rozvrácení. A zatímco v SSSR jsou obyvatelé naprosto klidní a celou záležitost chápou a přijímají, problém je v cizině, kde nedokážou sovětský vývoj správně interpretovat a moskevské události využívají jako pouhou záminku k útokům a kritice Sovětského svazu. Zvlášť útočný postoj zaujímá Nejedlý k intelektuálům, mezi které pochopitelně řadí i Trockého, kteří *„jsou zvláště mstiví, jsou-li dotčeni ve své pyšce a vědomí své mimořádné ceny*“.¹⁶³ Na jiném místě také Nejedlý cituje Stalinův postoj k trestu smrti, přejatý z oslavného životopisu *Stalin* francouzského levicového prozaika Henri Barbusse. Stalinova odpověď na otázku týkající se trestu smrti má jen podpořit Nejedlého stanovisko: *„To se rozumí, že jsme pro zrušení trestu smrti. Jsme ostatně přesvědčeni, že vůbec není třeba zachovat trest smrti ve vnitřní správě Sovětského svazu. Byli bychom jej zrušili již dávno, kdyby nebylo imperialistických velmocí, které nás donutily ponechat tento trest v platnosti pro záchranu vlastní existence*“.¹⁶⁴ V tomto

¹⁵⁹ TEIGE, Karel. *Zápasy o smysl moderní tvorby: studie z třicátých let*. Praha: Společnost Karla Teiga, 2012, s. 528.

¹⁶⁰ TEIGE, Karel. *Post scriptum*, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, únor 1937, r. 1, č. 10, s. 356.

¹⁶¹ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012, s. 251.

¹⁶² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Trockismus a SSSR*, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, listopad 1936, r. 1, č. 7, s. 220.

¹⁶³ *Tamtéž*, s. 220.

¹⁶⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Barbussův „Stalin“*, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, leden 1937, r. 1, č. 9, s. 290.

světle je Stalin líčen jako ochránce kolektivu, nemající v této úloze jinou možnost: „*Kdo jej ohrožuje nemá právo na milost. Ne z ukrutnosti, ale dobro kolektivu je příliš svaté, aby je individuum mohlo ničit svou zlobou.*“¹⁶⁵

Přesvědčení Zdeňka Nejedlého se ostatně nijak nemění ani při druhém moskevském procesu, k němuž se vyjadřuje o čtyři měsíce později, tentokrát už v rámci druhého ročníku revue *Praha-Moskva*. I nyní je se svým stanoviskem zcela konformní stalinské justici. Opírá se o protokol soudního jednání, který mu dle jeho slov odhaluje *celé to pletivo falešných činů a pletich, které dohromady tvoří trockistické spiknutí*. Několikrát cituje Andreje Vyšinského, prokurátora moskevských procesů, který popisuje postup vyšetřování jednotlivých obžalovaných. Skupinu sedmnácti souzených pak nelichotivě vykresluje jako *bandu zločinců, bandu tajných agentů, špiónů, banditů, teroristů a diversantů*.¹⁶⁶ Nejedlý této interpretaci bezmezně důvěřuje a rezolutně odmítá jakékoliv pochyby o průběhu procesu. V jeho přesvědčení ho utvrzuje i fakt s jakým klidem rozsudek přijalo sovětské občanstvo, v této souvislosti pak celou záležitost vztahuje i k československému prostředí: „*Dělnictvo i vůbec masy pracujících, hledící s neotřesitelnou důvěrou i naději na budovatelské dílo SSSR, málo bylo procesem dotčeno. Ani zájmu valného nemělo a nemá, leda o to, byla-li a je-li činnost těchto rozvratníků nadále znemožněna. V tom se naše dělnictvo úplně shoduje s lidovými masami v SSSR.*“¹⁶⁷ Jakékoliv náznaky pochybností tedy přirozeně spojuje s nedůvěrou k budování sovětského společenství: „*A jen tam, kde není zájmu o to, aby SSSR rostl a kvetl, se objevily jiné hlasy: zkreslující proces i vůbec obsah a smysl toho, oč tu jde. Ale to je nejen ze sovětského, nýbrž i československého hlediska velká slepota, neboť komu dnes musí více v Evropě záležet na vnitřním klidu a volném rozvoji i zesilování SSSR než právě nám, Československu?*“¹⁶⁸ Opovrhuje nedůvěřivci, kteří zneužívají procesů k šíření zmatků proti Sovětskému svazu. Označuje je za nezodpovědné a vyzývá je, aby se učili vidět i soudit od prostého lidu. S jistým varovným podtónem nakonec směrem k nim ještě dodává: „*Aby vzpoměli, kolik SSSR již ve zdraví přečkal nepravdivých překrucování toho, co se tam dalo: že vždy na bojišti zůstali ne SSSR, ale tito překrucovatelé.*“¹⁶⁹

¹⁶⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. Barbussův „Stalin“, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, leden 1937, r. 1, č. 9, s. 290.

¹⁶⁶ NEJEDLÝ, Zdeněk. Druhý proces, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, březen 1937, r. 2, č. 1, s. 26.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 26.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 26.

Je však potřeba dodat, že Nejedlý nebyl ve svých názorech osamocen, i československá zahraniční politika zcela nekriticky akceptovala tvrzení obžaloby o tajném spojení obžalovaných s nacistickým Německem, v jehož prospěch údajně konspirovali. Zejména Beneš se domníval, že rozdrčením trockistů dojde k zabránění společného postupu mezi Sovětským svazem a Německem, čehož se nejvíce obával.¹⁷⁰

V červnu 1937 došlo v Sovětském svazu v pořadí k třetímu velkému procesu, který se odehrál s příslušníky Rudé armády, a i tentokrát se na stránkách *Praha-Moskva* samozřejmě dočkal reakce, opět z pera Zdeňka Nejedlého.

Stalin si po likvidaci svých odpůrců ve straně uvědomoval, že případné nebezpečí na cestě za absolutní mocí mu hrozí už jen od velení Rudé armády, proto se neštilil zasáhnout ani mezi nejvyšší důstojníky. 11. června bylo bez předchozího upozornění oznámeno, že devět čelných osobností vrchního velení Rudé armády bylo obžalováno ze spiknutí a zrady, uvězněno a následujícího dne odsouzeno a popraveno. Mezi nimi byl i maršál Michail Tuchačevskij, který stál ve třicátých letech za hlavními reorganizačními snahami Rudé armády. Mimo jiné byl hrdina první světové války, bojoval v ruské občanské válce a velel Rudé armádě během rusko-polské války v letech 1919–1920. Za své válečné úspěchy a nadání byl v roce 1920 dokonce jmenován velitelem všech sovětských ozbrojených sil. Bezpochyby se jednalo o výjimečnou osobnost v Rudé armádě, která ve Stalinovi vzbuzovala žárlivost i touhu po pomstě. Tuchačevskij si sám dobře uvědomoval, že naplánovaný útok proti armádnímu velení, je vlastně útokem proti němu. Stalin i v tomto případě využil osvědčený systém vynucených doznání získaných mučením a vydíráním. Soud byl tentokrát neveřejný a poprava obžalovaných se konala okamžitě. Tragickou dohru měl proces i pro příbuzné obžalovaných, jejich manželky, děti i příbuzní končili na popravištích, ve vězeních nebo v táborech nucených prací. Proces s Michailem Tuchačevským a dalšími sedmi vysokými představiteli Rudé armády byl jen prvním krokem v rozsáhlé armádní čistce, která následovala. Mezi lety 1937–1941 bylo zatčeno, zastřeleno nebo posláno do pracovních táborů na čtyřicet tři tisíc důstojníků a čistky drtivě zasáhly velitelský sbor Rudé armády, což mělo své dalekosáhlé důsledky.¹⁷¹ „Zavraždění vojevůdci patřili mezi nejlepší vysoké důstojníky Rudé armády. Kdyby byli zůstali naživu, kdyby vedle nich nebyli likvidováni i mnozí další důstojníci na středních a vyšších funkcích, pak není pochyb o tom, že vítězství ve Velké vlastenecké válce mohlo být dosaženo s daleko menšími oběťmi a vůbec celý průběh války mohl být

¹⁷⁰ PFAFF, Ivan. Česká levice proti Moskvě 1936-1938. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 6.

¹⁷¹ BULLOCK, Alan. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. Plzeň: Mustang, 1995, s. 480-483.

jiny.¹⁷² To píše v roce 1963 sovětský autor a Tuchačevského životopisec Lev Veniaminovič Nikulin, po tom, co již bylo možné očistit Tuchačevského i další neprávem odsouzené. Na dvacátém sjezdu Komunistické strany SSSR v roce 1956 odhalil a odsoudil Stalinovy zločiny jeho nástupce Nikita Sergejevič Chruščov.

Příspěvek Zdeňka Nejedlého popisující vykonstruovaný proces s důstojníky Rudé armády je děsivou ukázkou stalinské propagandy, kterou Nejedlý bez kritiky přejímá. Rozčiluje se nad západním tiskem agitujícím proti SSSR. Uznává sice, že v Sovětském svazu probíhá veliká čistka, o které se v Evropě nikomu ani nezdálo, ale na místo zděšení nad monstrózností likvidace bývalých armádních špiček, pociťuje obdiv. Čistka takových rozměrů je podle něho důkazem velkého zdraví a posílení Sovětského svazu: „*Je silnější ten, který stůně, ale neléčí se a dělá, jakoby nebyl nemocný, anebo ten, který rozpozná svou chorobu a léčí se?*“¹⁷³ Metaforou choroby jsou pak všichni zrádci a sabotážníci usilující o rozvratnou činnost. Takoví zrádci jsou všude a ve všech zemích, ale pouze Sovětský svaz má tolik odvahy a síly, aby je skutečně potrestal a nestrpěl ve svých řadách, ať už jsou to lidé na kterýchkoliv pozicích: „*Tak přece bylo ve SSSR vždy, a je to jedna z podmínek jeho rychlého vzrůstu a síly, že si nedal kazit své dílo, ani neschopností, ani leností, ani zlou vůlí těch, jimž byl svěřen kterýkoliv úkol. Teď liší se to od pravidelné té čistky jen tím, že došlo i na špičky. Ale právě proto ten pokřik a úděs mezi špičkami jinde, neboť vojáka trestat, tomu západní demokracie rozumí, ale generála? Dělníka ano, ale ministra?*“ Stalin tím navíc v jeho očích ještě více vzrostl: „*muž na pravém místě, vidoucí i umějící chránit ty, kdož chtějí pracovat*“.¹⁷⁴

4.2 Významná jubilea

Slavnostní zahájení druhého ročníku revue *Praha-Moskva* otevírá již tradičně shrnující článek Zdeňka Nejedlého. Píše se rok 1937 a členové *Společnosti* mohou kromě nového ročníku oslavovat také jubilejní výročí – dvacet let od ruské Říjnové revoluce. Tyto kulatiny samozřejmě nenechává Nejedlý bez povšimnutí a při této příležitosti nešetří oslavnými přívlastky na adresu Sovětského svazu, kvetoucího státu a příkladu zcela nového života a nového světa: „*Jubileum Sovětského svazu je proto více než jubileum. Je*

¹⁷² NIKULIN, Lev Veniaminovič. Tuchačevskij. Praha: Naše vojsko, 1965, s. 131.

¹⁷³ NEJEDLÝ, Zdeněk. Co se děje ve SSSR?, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, červen 1937, r. 2, č. 4, s. 110.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 110.

to přehlídka největšího díla, jaké bylo vykonáno v dějinách soudobé Evropy.“¹⁷⁵ Nezapomíná připomenout také dvouleté výročí od uzavření vzájemné smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem, která byla pro celou *Společnost* vyvrcholením jejich dlouholetých snah. Při této příležitosti rovněž zdůrazňuje důležitost tohoto paktu, který je podle něj hlavní zárukou československé mezinárodní bezpečnosti: „*Není větší moci, jež by stála za ČSR nad SSSR.*“¹⁷⁶

S blížícím se výročím se pak na stránkách *Praha-Moskva* zvyšovala intenzita různých vzpomínkových článků a celá *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* se důkladně připravovala na oslavy dvacátého výročí Říjnové revoluce, jež vyvrcholily 7. listopadu 1937. Vrcholem oslav bylo slavnostní shromáždění ve Smetanově síni Obecního domu hlavního města Prahy. Mezi účastníky byli například ministr zahraničí Kamil Krofta, předseda senátu František Soukup nebo primátor hlavního města Petr Zenkl. Předsedou slavnostního shromáždění i prvním, kdo se ujal slova, byl Zdeněk Nejedlý. S dalšími projevy vystoupili vyslanec Bohdan Pavlů a jeho sovětský protějšek Sergej Alexandrovskij. Proslovy všech řečníků se hemžily superlativy na adresu Sovětského svazu a *Praha-Moskva* je svým čtenářům v plné míře zprostředkovala. Mimo to připravila *Společnost* k vydání i sborník projevů, do něhož přispělo sto význačných představitelů politického, hospodářského a kulturního života.

Oslavy výročí probíhaly na celém území Československa. V Praze se například v rámci oslav konal koncert sovětské hudby a večer sovětského filmu, v dalších městech se pořádaly divadelní představení sovětských her, přednášky o sovětské vědě či literatuře a řada dalších doprovodných akcí. Za průběh oslav nesly zodpovědnost speciálně ustanovené výbory pro oslavu dvacátého výročí SSSR, které vznikaly v různých městech republiky.¹⁷⁷ *Praha-Moskva* tak přináší zprávy z oslav v Brně, Bratislavě, Plzni, Olomouci, Liberci a dalších městech, ve kterých se konaly slavnostní shromáždění oslavující vzestup a rozkvět Sovětského svazu.¹⁷⁸ Se znalostí budoucího vývoje, kdy již víme, že za necelé dva roky se rozpoutá nejničivější konflikt v dějinách, je mrazivé číst

¹⁷⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. 1937, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, březen 1937, r. 2, č. 1, s. 1.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 1.

¹⁷⁷ Zprávy Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, září 1937, r. 2, č. 6, s. 216.

¹⁷⁸ Oslava 20. výročí SSSR, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, listopad 1937, r. 2, č. 8, s. 253-276.

oslavné projevy plné víry v „šťastný svět míru“, jehož největším ochráncem má být právě Sovětský svaz.¹⁷⁹

Nejedlý se sám v průběhu druhého ročníku dočkává významného životního jubilea. 10. února 1938 oslavil šedesáté narozeniny a k této příležitosti mu na stránkách *Praha-Moskva* přeje sovětský vyslanec v Československu Sergej Alexandrovskij. Pochopitelně vyzdvihuje jeho zásluhy na sblížení Československé republiky a Sovětského svazu. Nejedlého fotografie se při této příležitosti objevuje na titulní straně desátého čísla *Praha-Moskva*, ve kterém je mu věnováno několik článků shrnujících zejména jeho činnost ve *Společnosti* a neustálé úsilí, jež už dvacet let vynakládal na zprostředkování informací ze Sovětského svazu svým československým čtenářům. Je zde připomínána jubilentova přednášková činnost, vydávání časopisů *Nové Rusko* i *Země sovětů*, jeho poznávací cesty do Sovětského svazu a obecně je oceňován jako člověk, který se nejvíce zasloužil o poznání Říjnové revoluce a poměrů v SSSR, stejně jako o rozvoj vzájemných vztahů mezi československou a sovětskou veřejností.¹⁸⁰

V den Nejedlého narozenin pak *Společnost pro kulturní a hospodářské styky s SSSR* uspořádala setkání v Národní kavárně v Praze, kterého se zúčastnili členové *Společnosti* spolu se zmiňovaným sovětským vyslancem Alexandrovským. O týden později byla Nejedlému uspořádána oslava i bratislavskou odbočkou *Společnosti*, jejíž předsedkyní byla spisovatelka Hana Gregorová. I té se zúčastnily různé osobnosti veřejného života, například rektor Komenského univerzity v Bratislavě Václav Chaloupecký, básník Laco Novomeský, spisovatel Elo Šándor nebo opět vyslanec Alexandrovský. Gratulace přicházely oslavenci i z Ruska. *Praha-Moskva* otiskla blahopřání od souboru leningradského divadla nebo od národního umělce SSSR, hudebního skladatele a dirigenta Alexandra Alexandrova, který vedl slavný Rudoarmějský sbor písně a tance, dodnes známý pod názvem Alexandrovci. Kromě toho bylo Nejedlého jubileum reflektováno i v sovětském tisku, kde byl rovněž oceňován zejména za svou neúnavnou snahu o politické, kulturní i hospodářské sblížení Československa s národy Sovětského svazu.¹⁸¹

¹⁷⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. Před velkým jubileem, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, říjen 1937, r. 2, č. 7, s. 218.

¹⁸⁰ *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, leden 1938, r. 2, č. 10, s. 326-339.

¹⁸¹ Oslavy šedesátin Zdeňka Nejedlého, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, únor 1938, r. 3, č. 1, s. 12-16.

V průběhu třech sledovaných ročníků oslavovala *Praha-Moskva* jubileí hned několik. Byly to například v roce 1936 šedesáté narozeniny ministra zahraničí Kamila Krofty, kterému mimochodem poslal blahopřejný telegram Nikolaj Krestinskij, kterého už za necelé dva roky čekalo odsouzení v rámci čtvrtého moskevského procesu.¹⁸² Ve stejném roce oslavil shodné výročí i Kroftův sovětský protějšek Maxim Litvinov. Veliké oslavy si také vyžádalo jubileum ruského básníka a prozaika Alexandra Sergejeviče Puškina, od jehož smrti uběhlo v únoru 1937 přesně sto let. K této příležitosti vyšlo speciální číslo s básníkovou podobiznou na titulní straně.¹⁸³ V rámci oslav se konaly přednáškové cykly, výstavy, divadelní i rozhlasová představení, vycházely nové překlady Puškinových děl a o všech těchto počinech *Praha-Moskva* své čtenáře důsledně informovala.¹⁸⁴

Mimo tyto slavnostní události musela *Praha-Moskva* v září 1937 informovat i o jedné velmi neveselé zprávě, 14. září zemřel první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Zářijové číslo je tak na titulní straně opatřeno jeho portrétní fotografií a nekrologem z pera Zdeňka Nejedlého. Jak je pro revue typické i o úmrtí bývalého prezidenta referují v souvislosti se Sovětským svazem. Nejedlý sice uznává, že Masaryk vyznával odlišnou ideologii, než na které je postaven SSSR, ale to nic neubírá na respektu, který k němu v této zemi chovali. Navíc také nalézá průsečík mezi jejich zájmy, a to společné úsilí o mír. Masaryka popisuje jako velkého hlasatele humanity, člověka osvětleného nepřeborným věděním, prohrátého nedobrou láskou k člověku, jehož smrt je obrovskou ztrátou pro celý svět.¹⁸⁵ Předsednictvo *Společnosti* navíc zaslalo i kondolenční projev Kanceláři prezidenta Československé republiky a československé vládě, ve kterém také vyjádřilo soustrast nad úmrtím tvůrce státní samostatnosti. Mimo to otiskla redakce revue *Praha-Moskva* také smuteční telegramy přímo ze Sovětského svazu, v jednom z nich například vyjadřuje soustrast prezidentu Benešovi jeden z nejbližších Stalinových spolupracovníků Michail Kalinin.¹⁸⁶

¹⁸² Šedesát let Kamila Krofty, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, srpen 1936, r. 1, č. 5, s. 148.

¹⁸³ Puškin – genius všeho pokrokového lidstva, *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, únor 1937, r. 1, č. 10, s. 325.

¹⁸⁴ LINHART, Lubomír. Oslavy A. S. Puškina v Československu, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, březen 1937, r. 2, č. 1, s. 22-24.

¹⁸⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. T. G. Masaryk, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, září 1937, r. 2, č. 6, s. 182.

¹⁸⁶ Smuteční projevy z SSSR, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, září 1937, r. 2, č. 6, s. 183-184.

V květnu 1938 zase redakci otřásla zpráva o tragickém úmrtí vyslance Bohdana Pavlu, jehož proslov k oslavám dvacátého výročí Říjnové revoluce otiskla jen půl roku předtím. Pavlu zahynul tragicky při automobilové nehodě v Jugoslávii ve svých pětapadesáti letech.¹⁸⁷ Vzpomínkový článek mu věnoval jeho kolega z ruských legií Jaroslav Kratochvíl.¹⁸⁸

4.3 Reflexe Gidovy knihy *Návrat ze Sovětského svazu*

Dalším poměrně zajímavým tématem, které bylo také několikrát na stránkách revue *Praha-Moskva* rozebíráno a které zažehlo další konflikt mezi československou levicí, byla cesta do Sovětského svazu francouzského spisovatele André Gida. Gide patřil mezi nadšené obdivovatele SSSR, o čemž zjevně svědčí text, který počátkem třicátých let napsal: „*A kdyby bylo třeba mého života, aby byl zabezpečen úspěch SSSR, obětoval bych jej ihned, jak již učinili a učiní mnozí: byl bych jedním z nich.*“¹⁸⁹ Myšlenka komunistické společnosti Francouze okouzila, o to větším rozčarováním pak pro něj byla realita, se kterou byl při své tříměsíční cestě po Sovětském svazu konfrontován. Na základě svých zkušeností pak ihned po návratu napsal reportáž *Návrat ze Sovětského svazu*, ve které se nebál otevřené kritiky na účet SSSR, a vyvolal tak ostrou odezvu ze strany tehdejších levicových intelektuálů.

Gidův spis však nelze považovat za čistě protisovětský, ostatně sám píše: „*Jsou tam věci dobré i špatné, či spíše věci znamenité i nejhorší. [...] A bylo by špatným projevem lásky omezovat se na chválu a myslím, že prokáží větší službu Sovětskému svazu a tomu, čím nám je, promluví-li bez fint a bez ohledů. Právě pro můj obdiv k Sovětskému svazu a k divům, které už vykonal, vystává má kritika; pro to, co od něho očekáváme; zvláště pak pro to, več nám dovolil doufat.*“¹⁹⁰ Sovětský svaz vnímal jako zemi, kde utopie přecházela ve skutečnost, byl pro něj příkladem, vůdcem, upínal se k němu, ale poté, co zjistil, že jeho představy neodpovídají realitě, nechtěl se dopustit neupřímnosti jako jiní nekritičtí obdivovatelé: „*Často se stává, že přátelé Sovětského svazu odmítají to špatné*

¹⁸⁷ Bohdan Pavlu. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. [cit. 2021-7-7].

Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_a_rchiv_mzv/kdo_byl_kdo/pavlu_bohdan.html

¹⁸⁸ Bohdan Pavlu a ruská revoluce, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, květen 1938, r. 3, č. 4, s. 109-112.

¹⁸⁹ André Gide v Moskvě, in: *Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR*, červenec 1936, r. 1, č. 4, s. 142.

¹⁹⁰ GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. V Praze: Družstevní práce, 1937, s. 9.

vidět, nebo aspoň je uznat; takže velmi často je pravda o Sovětském svazu říkána s nenávisí a lež s láskou.“¹⁹¹ Rozhodl se tedy pro upřímnost ve všech směrech, přiznat si, že se mýlil, nežít dál v omylu, a to především z odpovědnosti vůči ostatním: „*Jsou věci v očích mých důležitější než já sám, důležitější než Sovětský svaz: je to lidstvo, je to jeho osud, je to jeho kultura.*“¹⁹²

Gide tedy otevřeně píše o poměrech, které v sovětském Rusku panují, kritizuje zejména konformismus („*Šťěstí všech lze dosáhnouti jen odindividualizováním každého. Šťěstí všech lze dosáhnout jen na útraty každého. Abyste byli šťastni, buďte konformní. V Sovětském svazu je předem a jednou pro vždy uznáno za správné, že o všem a o čemkoli může existovat názor jen jeden. [...] Každého rána je Pravda informuje o tom, co se sluší vědět, myslit, věřit. A nevyplácí se vybočit z tohoto rámce.*“),¹⁹³ povýšenost, s kterou se dožadují uznání, aniž by se sami zajímali o poměry za hranicemi SSSR,¹⁹⁴ nedostatek zboží a nízkou kvalitu potravin,¹⁹⁵ nesvobodu umělce svázaného předepsanými směrnici („*V Sovětském svazu je haněno dílo sebe krásnější, neodpovídá-li generální linii. Krása je pokládána za hodnotu buržoasní. I když je umělec sebe geniálnější, nepracuje-li v linii, pozornost se od něho odvrací, nebo je odvracována: od umělce, od spisovatele se žádá, aby byl konformní; všechno ostatní mu bude přidáno.*“)¹⁹⁶, dokonce i kult Stalinovy osobnosti („*Všichni, kdo prohlásí, že nejsou spokojeni, budou pokládáni za trockisty. Říkat, že Stalin má vždycky pravdu, znamená říkat, že Stalin má pro všechno i důvod. Slibovali nám diktaturu proletariátu. Máme k ní daleko. Diktatura? Ano, zcela zřejmě, ale diktatura jednoho člověka, nikoli sjednocených proletářů, sovětů.*“).¹⁹⁷

Ale ani pod tíhou veškeré kritiky Gide na Sovětský svaz nezanevřel: „*Sovětský svaz nás stále ještě učí a udivuje.*“¹⁹⁸ Obává se, aby jeho reportáž nebyla nesprávně pochopena či snad zneužita nepřátelskými stranami, stále totiž deklaruje své pevné přesvědčení, že: „*Sovětský svaz nakonec zvítězí nad těžkými omyly, na které tu upozorňuji. [...] Pravda, i když je bolestná, zraňuje jen proto, aby hojila.*“¹⁹⁹

Poprvé se o spisovatelově cestě do Moskvy objevuje v *Praha-Moskva* krátká zpráva v červenci 1936. Do Moskvy přiletěl v polovině června a na letišti byl slavnostně vítán

¹⁹¹ GIDE, André. Návrat ze Sovětského svazu. V Praze: Družstevní práce, 1937, s. 8.

¹⁹² Tamtéž, s. 8.

¹⁹³ Tamtéž, s. 25-26.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 28.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 20-21.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 43-44.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 39.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 48.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 10.

zástupci sovětských spisovatelů i svým krajanem spisovatelem Louisem Aragonem, který toho času také pobýval v Moskvě. V této zprávě je Gide ještě vykreslován jako *největší mistr dnešní literatury* a je zde otištěn smuteční projev, který přednesl na Rudém náměstí v Moskvě dvacátého června 1936 u příležitosti pohřbu sovětského spisovatele Maxima Gorkého, který zemřel jen den po jeho příletu. V něm ještě prohlašuje: „*Osud kultury je v našich myslích spjat s osudem Sovětského svazu. Budeme ji hájit.*“ Jak ale později v předmluvě reportáže dokládá, již tehdy se úporně snažil potlačit prvotní pochyby.²⁰⁰ Příspěvek je ještě doplněn o fotografii z návštěvy Leningradské univerzity a nebýt zmíněné reportáže bylo by pravděpodobně téma spisovatelovy cesty vyčerpáno.

Retour de l'U.R.S.S vyšlo v listopadu 1936 a nedlouho poté se dočkalo i českého překladu od Bohumila Mathesia. Gide svým spisem vnesl mezi levicové intelektuály otázku přípustnosti kritiky Sovětského svazu, což bylo například pro Zdeňka Nejedlého naprosto nepřijatelné. Obviňuje Gida z nepochopení sovětské skutečnosti a snižuje význam celé knihy: „*O SSSR existuje dnes literatura, proti které je Gideova knížka věcně nic, náladové jen povídání turisty-cizince v cizí zemi, které nerozumí. To musí každý poznat, když přečte první dvě stránky. Nikdo také jen trochu rozumný v něm poučení hledat nebude.*“²⁰¹ Téma pro něj však bylo natolik palčivé, že se k němu i po několika měsících znovu vrací a s osobním útokem na Gida jde ještě dál. Naprosto popírá, že by reportáž skutečně měla zobrazovat realitu sovětského života: „*Špatně by jistě pochodil každý, kdo by si z této knížky chtěl učinit obraz, jak SSSR vypadá, nebo dokonce chtěl by se z ní poučit o určitých věcech. Jistě by ji nikdo jen trochu věci znalý nedoporučil turistovi, který jede do SSSR, aby se z ní na tuto cestu připravil. O tom, o skutečnostech SSSR, co se tam dělá, udělalo, jak vypadají ty nebo ony obory sovětské práce, jak se tam ve skutečnosti žije atd., atd., o tom tam je žalostně málo a ještě i to málo je špatně.*“²⁰² Kniha tak v jeho očích vůbec není o Sovětském svazu, ale spíše detailní ukázkou Gidových úvah, jeho názorů, myšlení a vidění, které jeho samého ukazují ve velmi nelichotivém světle: „*Gide, posuzuje SSSR, mimoděk odhalil takové slabiny svého intelektuálního, že někde až trneme, jak to mohl napsat spisovatel jeho třídy. [...] Je to přímo typický dokument intelektuální nemožnosti, ta jeho knížka. Gide, to je patrně z každého odstavce, si doma udělal obraz SSSR podle svého podobenství. To jest takový,*

²⁰⁰ GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. V Praze: Družstevní práce, 1937, s. 7.

²⁰¹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *André Gide: Retour de l' URSS*, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, leden 1937, r. 1, č. 9, s. 320.

²⁰² NEJEDLÝ, Zdeněk. *André Gide*, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, březen 1937, r. 2, č. 1, s. 13.

*jaký by měl být podle vkusu levých intelektuálů pařížských. A s tím jel Gide zjevně do SSSR. Zde však našel něco zcela jiného, i co se stalo? Poučil se Gide? Opravil si svůj obraz, naučil se, že SSSR je něco jiného než místo pro radost pařížských individualistů? Nikoli, nic se nenaučil, nic nového nepřijal ani nepochopil, nýbrž usoudil, že to jsou v SSSR – chyby. Chyby proto, že nesouhlasí s jeho přáním, s jeho vůlí.*²⁰³

Zvláště se Nejedlého dotkla Gidova kritika konformismu v sovětské společnosti, kterou naopak Nejedlý považuje za jednu z jejích hlavních předností, spatřuje krásu v soudržnosti, ve společné práci na společném cíli a vyčítá Francouzovi, že ve své měšťácké zaslepenosti vůbec nepochopil, na jakém principu společnost v Sovětském svazu funguje: *„Že to není hromada lidí bez jednoty, nýbrž opravdová společnost, organismus, v němž jeden pracuje v souhlase s druhým. Ale to Gide nevidí, necítí.*“²⁰⁴ Stejně tak okamžitě popírá i Gidovo nařčení z deindividuace: *„Nevidí, jaké je tu v SSSR přímo moře individualit, neboť ne každá jedná a myslí stejně. Cíl mají jeden, to ano, ale aby jej bylo dosaženo, napíná své síly každý po svém, jak on nejlépe umí k tomu přispět.*“²⁰⁵ V neposlední řadě obviňuje Gida také z mravního selhání, považuje za velmi nečestné, že se o svých četných výhradách na adresu Sovětského svazu nezmínil přímo tam, ale vynesl je na světlo, až když se ocitl za hranicemi, navíc v tak politicky napjaté době: *„Všechno oslabování SSSR v očích světa je proto dnes práce pro druhou, protivnou frontu. A v tu chvíli přichází Gide, aby také přiložil své polínko – proti SSSR. Chápe Gide, co to znamená? Jakou hroznou i politickou slepotu?*“²⁰⁶

Jiní členové *Společnosti* ale právo na kritiku poměrů v Sovětském svazu hájili. Karel Teige například Gidovu reportáž označuje za přátelskou kritiku, která je vedena se záměrem přispět k nápravě. Apeluje na to, aby byl boj veden s těmi, kteří Gidovy kritiky zneužívají, nikoliv, aby se bojovalo s André Gidem, který navíc chce a může svou kritikou přinést socialistické věci prospěch. A zatímco Nejedlý bere jakoukoliv kritiku Sovětského svazu jako jeho oslabování před nepřítelem, Teige k věci přistupuje následovně: *„Říká se, že v napjatých časech si nelze dovolit rozkoš kritiky a diskuze; strašpytlové mají za to, že je za takových podmínek třeba mlčet, a hrozí se důsledků, které může kritika, jakou vyslovil Gide, mít ve chvíli, kdy nepřátelé socialismu rozvíjejí zase zuřivé kampaně proti SSSR. Názor, že je co nejvíce nutno omezit nebo ztlumit kritiku*

²⁰³ NEJEDLÝ, Zdeněk. André Gide, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, březen 1937, r. 2, č. 1, s. 13-14.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 14.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 14.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 15.

vidců lidu, názor, že každá kritika země, která provedla revoluci, je rouhačstvím a kontrarevolučním skutkem, je ovšem v zásadním rozporu s povahou revolučního socialismu. [...] Domnívat se, že utlumení kritiky a utajení názorových rozporů může zjednat žádoucí konformismus smýšlení uvnitř socialistického tábora, prohlašovat, že kritika a diskuse oslabuje sílu a autoritu hnutí, bylo by stanoviskem opravdu nechutně policejním. Autorita, která nepřipouští námitek, je zvrhlá.“²⁰⁷

I Gidův překladatel Bohumil Mathesius v doslovu uvádí, že je příliš naivní a sumární označovat knihu za pamflet, klep nebo pomluvu, jak to s podobnými knihami dělává sovětská kritika. Představuje ji jako *výslednici nedorozumění a srážky Gidových představ se sovětskou skutečností, kterou by si měl přečíst přítel i nepřítel Sovětského svazu*. Trefně vyzdvihuje stěžejní problémy, které Gide Sovětskému svazu vytýká, tedy: nesvobodu, konformismus, neprodyšné uzavírání hranic proti cizině, kult Stalina a komplex povýšenosti. Mathesius Gidovy závěry považuje ve většině za správné a bystré, ale nezapomíná zdůraznit, že celá záležitost není černobílá a Gide se na velmi složité problémy dívá jen z jedné strany: „*Vidí jen stíny a jen světla, zapomínají na druhou stránku obrázku.*“²⁰⁸

Gidově tolik propírané knize je pak v revue *Praha-Moskva* věnována pozornost ještě jednou. Tentokrát je to článek s hospodářskou tematikou, který má uvést na pravou míru některé faktografické chyby, kterých se Gide dopustil, konkrétně tedy v otázkách technických a hospodářských. Například jsou to záležitosti týkající se nesprávně uvedeného kurzu ruble nebo denního platu pracovníků kolchozu. Motivaci k objasnění takových omylů vysvětluje autor tím, že se na nich dá nejlépe prokázat, jak se Gide ve svých výrociích všeobecně mýlí.²⁰⁹

4.4 Mnichovská dohoda

Praha-Moskva musela také v rámci svého třetího ročníku reflektovat události ze září 1938, kdy došlo k uzavření mnichovské dohody a Československo tak ztratilo své pohraniční území ve prospěch Německa.

²⁰⁷ TEIGE, Karel. Výbor z díla; sv.2., s. 626-631.

²⁰⁸ MATHESIUS, Bohumil. André Gide a Sovětský svaz, in: GIDE, André. Návrat ze Sovětského svazu. V Praze: Družstevní práce, 1937, s. 67-73.

²⁰⁹ PECH, Alexej. A. Gide o hospodářských věcech, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, duben 1937, r. 2, č. 2, s. 54-56.

Mnichovská konference jednala od 29. září do ranních hodin 30. září za přítomnosti zástupců čtyř velmocí – za Velkou Británii Neville Chamberlain, za Francii Édouard Daladier, za Itálii Benito Mussolini a za Německo Adolf Hitler. Československo bylo o konání konference jen stroze informováno a k jednání nebylo ani pozváno, stejně jako SSSR. Usnesení konference nebylo na stanovisko československé vlády vázáno. Po podpisu mnichovské dohody byli pouze zástupci Československa, Vojtěch Mastný a Hubert Masařík, obeznámeni s výsledky konference. Na základě dohody měla československá vláda hned následující den začít s vyklizováním pohraničních oblastí, které měly být okamžitě obsazovány německým vojskem. Dodatkem k dohodě se navíc měla upravit otázka polských a maďarských menšin v Československu, čímž republika ztratila i další území na úkor Polska a Maďarska.²¹⁰

Praha-Moskva k celé události překvapivě žádné rozsáhlejší vyjádření nepřinesla. I nadále si udržovala svou čistě sovětskou tematiku, čtenáře zásobovala dalšími zprávami o každodenním sovětském životě a v otázce mnichovské dohody se omezila pouze na roli Sovětského svazu v celé záležitosti. Snažila se totiž vehementně dokázat, že Sovětský svaz nijak neporušil vzájemnou dohodu. Z tohoto důvodu je také jedinou reakcí, kterou lze po uzavření mnichovské dohody na stránkách revue nalézt, zveřejnění kompletní smlouvy o vzájemné pomoci mezi ČSR a SSSR. Na základě československo-sovětské smlouvy o vzájemné pomoci z května 1935 byla totiž vojenská pomoc v případě nevyprovokovaného útoku na Československo podmíněna také zásahem Francie.²¹¹ Celá naléhavost situace je podpořena i grafickou úpravou. Aby nikdo nemohl pochybovat, zda Sovětský svaz splnil či nesplnil své závazky vůči ČSR, jsou stěžejní části smlouvy tučně zvýrazněny a mezi jednotlivými písmeny jsou záměrně udělány mezery, aby konkrétní věty na první pohled přilákaly čtenářovu pozornost.

Se stejnou úpravou je zveřejněn i projev Maxima Litvinova z valného shromáždění Společnosti národů v Ženevě, který pronesl 23. září, a kde také mimo jiné zaznělo: „*Sovětská vláda nemá žádného závazku k Československu v případě, že by Francie zůstala lhostejná k útoku na Československo.*“²¹² Sovětský svaz je tedy vylíčen jako jediný spojenec, který Československo nezdil, neporušil ujednanou smlouvu a nemá nic

²¹⁰ OLIVOVÁ, Věra. Zápas o Československo 1938. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1996, s. 65-69.

²¹¹ Dokumenty k otázce spojenectví s SSSR, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, listopad 1938, r. 3, č. 8, s. 259.

²¹² Druhé prohlášení lidového komisaře SSSR M. Litvinova, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, listopad 1938, r. 3, č. 8, s. 264.

společného s mnichovským diktátem: „*V této truchlivé době, kdy všechny hodnoty se chvílemi zdály podvráceny, bylo přece několik okolností, které mohly budit potěšení. První z nich byla konstruktivní a obětavá mezinárodní politika sovětského Ruska. Nikdy tomuto státu nezapomeneme jeho stanovisko ve chvíli pro nás nejtěžší. Je útěchou i pro budoucnost, viděti tento ohromný stát na straně, kde se pracuje pro konstruktivní mír.*“²¹³

Povzbuzením v náročných chvílích mohla být pro československé občany i podpora, kterou jim vyjádřili sovětsí spisovatelé a kterou také Praha-Moskva otiskla. Pod výzvou je podepsáno sedmdesát čtyři sovětských spisovatelů, mezi nimi i jména jako Michail Šolochov nebo Boris Pasternak. Svou podporu s československým lidem formulují následovně: „*Ve dnech, kdy byla dovršena strašlivá zrada a vojska fašistických států za pomoci vlády anglické a francouzské trhají živé tělo Vaší mírumilovné demokratické země, tlumočíme Vám my, sovětsí spisovatelé, z hloubi srdce svou bratrskou solidaritu a lásku. V těchto strašných chvílích vězte, že jsme s Vámi a Vaší hrdinnou zemí, která přináší tak těžké oběti. [...] Ať jsou si fašističtí barbaři vědomi, že žádné rány a oběti nezlomí svobodného ducha československého lidu. Nezůstanete sami, my Vás neopustíme, budeme Vám pomáhat!*“²¹⁴

V souvislosti s těmito událostmi nemohla také redakce dostatečně oslavit výročí Říjnové revoluce, jak bylo v předešlých letech jejím zvykem. Nejedlý v bezútěšné atmosféře alespoň píše: „*Neslavili jsme den 7. listopadu dnes s tou okázalostí jako před rokem. Nedovoluje to celý ten náš dnešní stav. Ale vzpomínáme ho tím silněji vnitřně, v hloubi duše své i srdci svých. My i miliony těch, kdož stejně cítí.*“²¹⁵

²¹³ Místo doslovu, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, listopad 1938, r. 3, č. 8, s. 268.

²¹⁴ Sovětsí spisovatelé československým, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, listopad 1938, r. 3, č. 8, s. 277.

²¹⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk. Sedmý listopad, in: Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, listopad 1938, r. 3, č. 8, s. 254.

Závěr

V roce 1924 vzniká z iniciativy Zdeňka Nejedlého *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*, jež si za svůj cíl mimo jiné stanovuje založení časopisu, který bude pro své čtenáře přinášet zprávy o událostech v Rusku. Počátkem následujícího roku tak skutečně vychází první číslo periodika *Nové Rusko*, které svým názvem odkazuje k novému ruskému režimu nastolenému bolševickým převratem. V redakci měsíčníku jsou osobnosti patřící mezi obdivovatele Říjnové revoluce, která do čela Ruska vynesla Vladimira Iljiče Lenina a nadšeně kvitují všechny nastalé společenské změny. V tomto duchu se v úvodním čísle zavazují k přinášení aktuálních poznatků ze světa ruského hospodářství, obchodu, průmyslu, ale i kultury, umění a vědy. Časopis se nakonec dočká čtyř obsahově bohatých ročníků, v nichž bedlivě popisuje život v sovětském Rusku. Práce se konkrétněji zaměřuje na detailnější popis čtyř speciálních čísel věnovaných vždy jednotné tematice. V divadelním čísle je nastíněn obdiv k sovětské divadelní scéně, z čísla revolučního je patrné, jak významnou událostí je pro redaktory Říjnová revoluce, na jejíž průběh vzpomíná bývalý československý legionář Jaroslav Kratochvíl a řada našich osobností se přímo v Moskvě účastní jejích oslav. Z čísel věnovaných národnostní politice Sovětského svazu, konkrétně ukrajinského a běloruského, a čísla studentského, které se zase zabývá otázkou sovětského vzdělávacího úsilí, je více než zřejmé, jak hluboký a nekritický obdiv chová *Nové Rusko* ke všem sovětským krokům.

Na *Nové Rusko* pak plynule navazuje časopis *Země sovětů*, v jehož čele stojí vůdčí osobnost meziválečné umělecké avantgardy Karel Teige a svým programem opět kopíruje svého předchůdce. Pod tíhou celkové mezinárodní situace počátku třicátých let se hlavním zájmem nového periodika stává snaha o uznání Sovětského svazu de iure československou vládou. Postupné navazování oficiálních vztahů mezi Československem a Sovětským svazem bylo na stránkách *Země sovětů* pravidelně reflektováno a celé úsilí v této věci vyvrcholilo oficiální návštěvou Moskvy československým ministrem zahraničí Edvardem Benešem.

Úprava poměrů mezi oběma zeměmi pak dala příležitost k reorganizaci časopisecké činnosti *Společnosti* a vzniku nové revue *Praha-Moskva*. Tu opět vede Karel Teige, ovšem jen do roku 1936, kdy je cenzurován jeho postoj k moskevským procesům a on se následně funkce dobrovolně vzdává. Téma vykonstruovaných politických procesů se Stalinovými oponenty ostatně vedlo ke konfliktu mezi dosud ideologicky jednotnou levicí a je zajímavé sledovat, jaký postoj ke kontroverznímu tématu zaujímá Zdeněk Nejedlý

a s ním i celá revue *Praha-Moskva*. Obdobně ožehavou látkou je i vydání reportáže francouzského spisovatele André Gida *Návrat ze Sovětského svazu*. Kniha vnesla mezi levicové intelektuály otázku přípustnosti kritiky Sovětského svazu a postoje sovětských obdivovatelů se i tentokrát výrazně liší. Silně prosovětské periodikum, jakým *Praha-Moskva* bezpochyby byla, nenechalo bez povšimnutí ani význačné sovětské jubileum, v roce 1937 si tak s pompou připomíná dvacet let od ruské Říjnové revoluce. V duchu své prosovětské orientace reflektuje i události ze září 1938, kdy došlo k podpisu Mnichovské dohody a ztráty československého pohraničního území.

Hlavním zájmem diplomové práce bylo vedle shromáždění všech ročníků zkoumaných časopisů, podání celistvých informací o jejich činnosti a zaměření, především důkladná obsahová analýza s důrazem na vliv ideologie ve výběru i výkladu jednotlivých témat. *Společnost*, jež si v roce 1924 vytyčila své cíle o naplňování československo-sovětského sblížení se v tomto zájmu snažila působit po celých čtrnáct let, kdy je v rámci této diplomové práce zkoumána její časopisecká činnost. Sovětský svaz byl pro redakce jednotlivých periodik nedotknutelným, jeho kritika byla nepřipustná, naopak bylo jejich primárním zájmem ukazovat na nejrůznějších tématech z každodenního sovětského života jeho velikost a neomylnost, a to i v případě mnohých kontroverzních situacích.

Seznam použité literatury

Časopisy

Akademie: orgán socialistické mládeže, 15.2. 1926, r. 29, č. 10.

Nová svoboda: pokrokový týdeník, 26.2.1925, r. 2, č. 8.

Nové Rusko: časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, r. 1–4, 1925–1929.

Praha-Moskva: Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR, r. 1–3, 1936–1938.

Var: pokrokový list pro veřejné otázky, 15.2. 1926, r. 4, č. 7.

Země sovětů: časopis Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s SSSR, r. 1–4, 1931–1936.

Knihy a studie

AMORT, Čestmír. *Přehled dějin československo-sovětských vztahů v období 1917-1939*. Praha: Academia, 1975.

BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004.

BAHENSKÝ, František. *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

Biografický slovník českých zemí 6, Praha 2007.

BROCKETT, Oscar G. *Dějiny divadla*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999.

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. Plzeň: Mustang, 1995.

CAWTHORNE, Nigel. *Stalinovy zločiny: vražedná kariéra rudého cara*. Praha: Brána, 2011.

DAVID, Jaroslav; DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, Jana. *Cestopisy a reportáže ze Sovětského svazu mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*. Kuděj: časopis pro kulturní dějiny. 2016, 17(1-2).

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002.

DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata*. Praha: Karolinum, 2006.

- DVOŘÁK, Jan a kol. *Moderní dějiny pro střední školy. Světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*, Brno 2014.
- FIGES, Orlando. *Lidská tragédie. Ruská revoluce 1891-1924*. Praha: Beta-Dobrovský, 2000.
- GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. V Praze: Družstevní práce, 1937
- GLANC, Tomáš. *Lexikon ruských avantgard 20. století*. Praha: Libri, 2005.
- GONĚC, Vladimír. *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno: JOTA, 1997.
- HLAVAČKA, Milan. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2001.
- JOHNSTONE, Sarah. *Ukrajina*. Praha: Svojtka & Co., 2009.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000.
- KLIMEK, Antonín; KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. 13., 1918–1929. Praha: Paseka, 2000.
- KOPTA, Josef. *Cesta do Moskvy*. Praha: Čin, 1928.
- KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha: Mladá fronta, 2010.
- KŘEŠŤAN, Jiří. KSC, *Společnost pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz Sovětského svazu v prostředí české levicové inteligence (1925–1939)*. In KÁRNÍK, Zdeněk; KOPEČEK, Michal. (eds.) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. II., Praha, 2004.
- KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012.
- LOMÍČEK, Jan. *Poznávací zájezdy československých občanů do sovětského Ruska v meziválečném období z pohledu archivních pramenů Ruské federace*. Časopis Národního muzea: řada historická. 2014, 183(3-4).
- LOMÍČEK, Jan. *Se Sovětským svazem na věčné časy? Proměny vnímání SSSR v Československu v průběhu „krátkého“ dvacátého století*. In: Sborník Národního muzea v Praze, č. 1-2, 2015.
- LOMÍČEK, Jan. *Vnější a vnitřní faktory utváření obrazu Sovětského svazu v meziválečném Československu*. 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Štaif, Jiří.

- MALIA, Martin E. *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991*. Praha: Argo, 2004.
- MASARYK, Tomáš Garrigue; BENEŠ, Edvard; OLIVOVÁ, Věra. *Otevřít Rusko Evropě: ruská otázka v roce 1922*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997.
- MENCLOVÁ, Věra. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2005.
- MICHALOVÁ, Rea. *Karel Teige: kapitán avantgardy*. Praha: KANT, 2016.
- MORAVCOVÁ, Dagmar; BĚLINA, Pavel; PEČENKA, Marek. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. *Boje o nové Rusko. III*. aut. vyd. V Praze: Státní nakladatelství politické literatury, 1953.
- NIKULIN, Lev Veniaminovič. *Tuchačevskij*. Praha: Naše vojsko, 1965.
- OLIVOVÁ, Věra. *Zápas o Československo 1938*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1996.
- PFAFF, Ivan. *Česká levice proti Moskvě 1936-1938*. Praha: Naše vojsko, 1993.
- PICHLÍK, Karel. *Českoslovenští legionáři: (1914-1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996.
- SEDLÁČEK, Jiří. *Pro zemi milovanou: z bojů o československo-sovětské přátelství*. Praha: Svět sovětů, 1960.
- SNYDER, Timothy. *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha: Paseka, 2013.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *K propagační činnosti Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem ve dvacátých letech: (Časopis Nové Rusko a přednášková činnost)*. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV Sv. 11, (1989).
- TEIGE, Karel. *Výbor z díla; sv.2*.
- TEIGE, Karel. *Zápasy o smysl moderní tvorby: studie z třicátých let*. Praha: Společnost Karla Teiga, 2012.
- TREPTOW, Kurt W. *Dějiny Rumunska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.
- VERBÍK, Antonín; FRANĚK, Otakar; ŠEVČÍK, Antonín. *Dokumenty přátelství: z minulosti československo-sovětského přátelství na jižní Moravě*. Brno: Blok, 1978.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1999; 2004.

Internetové zdroje

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/hanus_karel.html

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/kucera_vladimir.html

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/pavlu_bohdan.html

Databáze Národní knihovny ČR [online]. Dostupné z:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000086396&local_base=SKC

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka titulní strany prvního čísla prvního ročníku časopisu *Nové Rusko* z února 1925.

Příloha č. 2: Ukázka obálky speciálního dvojčísla časopisu *Nové Rusko* z listopadu 1927.

Příloha č. 3: Ukázka obálky prvního čísla prvního ročníku časopisu *Země sovětů* z května 1931.

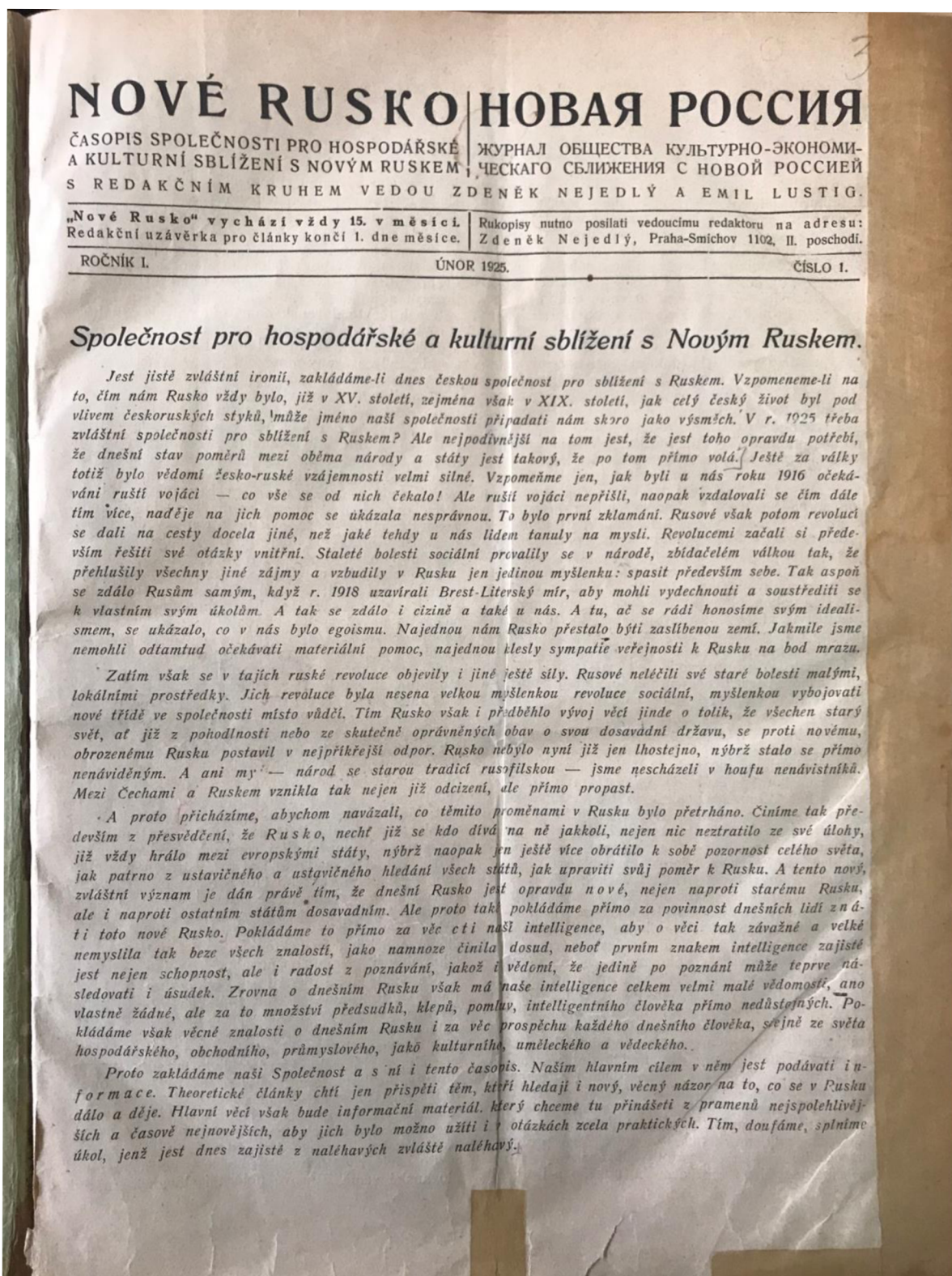
Příloha č. 4: Ukázka obálky speciálního dvojčísla časopisu *Země sovětů* z ledna 1934.

Příloha č. 5: Ukázka speciální obálky časopisu *Praha-Moskva* z ledna 1938 s portrétem Zdeňka Nejedlého u příležitosti oslav jeho šedesátých narozenin.

Příloha č. 6: Ukázka titulní dvoustrany časopisu *Praha-Moskva* z dubna 1938.

Příloha č. 7: Ukázka obálky časopisu *Praha-Moskva* z května 1938.

Příloha č. 1: Ukázka titulní strany prvního čísla prvního ročníku časopisu *Nové Rusko* z února 1925.

NOVÉ RUSKO | НОВАЯ РОССИЯ

ČASOPIS SPOLEČNOSTI PRO HOSPODÁŘSKÉ A KULTURNÍ SBLÍŽENÍ S NOVÝM RUSKEM | ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВА КУЛЬТУРНО-ЭКОНОМИЧЕСКАГО СБЛИЖЕНИЯ С НОВОЙ РОССИЕЙ
S REDAKČNÍM KRUHEM VEDOU ZDENĚK NEJEDLÝ A EMIL LUSTIG.

„Nové Rusko“ vychází vždy 15. v měsíci. | Rukopisy nutno posílati vedoucímu redaktoru na adresu: Redakční uzávěrka pro články končí 1. dne měsíce. | Zdeněk Nejedlý, Praha-Smíchov 1102, II. poschodí.

ROČNÍK I.

ÚNOR 1925.

ČÍSLO I.

Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem.

Jest jistě zvláštní ironií, zakládáme-li dnes českou společnost pro sblížení s Ruskem. Vzpomeneme-li na to, čím nám Rusko vždy bylo, již v XV. století, zejména však v XIX. století, jak celý český život byl pod vlivem českoruských styků, může jméno naší společnosti připadati nám skoro jako výsměch. V r. 1925 třeba zvláštní společnosti pro sblížení s Ruskem? Ale nejpodivnější na tom jest, že jest toho opravdu potřeba, že dnešní stav poměrů mezi oběma národy a státy jest takový, že po tom přímo volá. Ještě za války totiž bylo vědomí česko-ruské vzájemnosti velmi silné. Vzpomeňme jen, jak byli u nás roku 1916 očekávání ruští vojáci — co vše se od nich čekalo! Ale ruští vojáci nepřišli, naopak vzdalovali se čím dále tím více, naděje na jich pomoc se ukázala nesprávnou. To bylo první zklamání. Rusové však potom revolucí se dali na cesty docela jiné, než jaké tehdy u nás lidem tanuly na mysli. Revolucemi začali si především řešiti své otázky vnitřní. Staleté bolesti sociální provalily se v národě, zbídačelém válkou tak, že přehlušily všechny jiné zájmy a vzbudily v Rusku jen jedinou myšlenku: spasit především sebe. Tak aspoň se zdálo Rusům samým, když r. 1918 uzavírali Brest-Literský mír, aby mohli vydechnouti a soustřediti se k vlastním svým úkolům. A tak se zdálo i cizincům a také u nás. A tu, ač se rádi honostíme svým idealismem, se ukázalo, co v nás bylo egoismu. Najednou nám Rusko přestalo býti zaslíbenou zemí. Jakmile jsme nemohli odtamtud očekávati materiální pomoc, najednou klesly sympatie veřejnosti k Rusku na bod mrazu.

Zatím však se v tajích ruské revoluce objevily i jiné ještě síly. Rusové neléčili své staré bolesti malými, lokálními prostředky. Jich revoluce byla nesena velkou myšlenkou revoluce sociální, myšlenkou vybojovati nové třídy ve společnosti místo vůdčí. Tím Rusko však i předběhlo vývoj věcí jinde o tolik, že všechen starý svět, ať již z pohodlnosti nebo ze skutečně oprávněných obav o svou dosavadní državu, se proti novému, obrozenému Rusku postavil v nejpříkřejší odpor. Rusko nebylo nyní již jen lhostejno, nýbrž stalo se přímo nenáviděným. A ani my — národ se starou tradicí rusofilskou — jsme nescházeli v houfu nenáviděnků. Mezi Čechami a Ruskem vznikla tak nejen již odcizení, ale přímo propast.

A proto přicházíme, abychom navázali, co těmito proměnami v Rusku bylo přetřháno. Činíme tak především z přesvědčení, že Rusko, nechť již se kdo dívá na ně jakkoli, nejen nic neztratilo ze své úlohy, již vždy hrálo mezi evropskými státy, nýbrž naopak jen ještě více obrátilo k sobě pozornost celého světa, jak patrně z ustavičného a ustavičného hledání všech států, jak upravití svůj poměr k Rusku. A tento nový, zvláštní význam je dán právě tím, že dnešní Rusko jest opravdu nové, nejen naproti starému Rusku, ale i naproti ostatním státům dosavadním. Ale proto také pokládáme přímo za povinnost dnešních lidí znáti toto nové Rusko. Pokládáme to přímo za věc cti naší intelligence, aby o věci tak závažné a velké nemyslila tak beze všech znalostí, jako namnoze činila dosud, neboť prvním znakem intelligence zajisté jest nejen schopnost, ale i radost z poznávání, jakož i vědomí, že jedině po poznání může teprve následovati i úsudek. Zrovna o dnešním Rusku však má naše intelligence celkem velmi malé vědomosti, ano vlastně žádné, ale za to množství předsudků, klepů, pomluv, inteligentního člověka přímo nedůstojných. Pokládáme však věcné znalosti o dnešním Rusku i za věc prospěchu každého dnešního člověka, sejně ze světa hospodářského, obchodního, průmyslového, jako kulturního, uměleckého a vědeckého.

Proto zakládáme naši Společnost a s ní i tento časopis. Naším hlavním cílem v něm jest podávati i informace. Theoretické články chť jen přispěti těm, kteří hledají i nový, věcný názor na to, co se v Rusku dalo a děje. Hlavní věcí však bude informační materiál, který chceme tu přinášeti z pramenů nejspolehlivějších a časově nejnovějších, aby jich bylo možno užíti i v otázkách zcela praktických. Tím, doufáme, splníme úkol, jenž jest dnes zajisté z naléhavých zvláště naléhavý.

Příloha č. 2: Ukázka obálky speciálního dvojčísla časopisu *Nové Rusko* z listopadu 1927.

Lépe než bezbarvá informace
poučít ty, kdo zajímají se o nové Rusko.

NOVÁ RUSKÁ KNIHOVNA,

vydávaná za redakce profesora Boh. Mathesia nakladatelstvím Melentěvich, N. R. K. pínáší promyšlený výběr z moderní ruské prózy, budující tak obraz revolučního i porevolučního Ruska, jenž je tím věrnější a objektivnější, čím je bezdělnější, čím vzdálenější jsou autoři, do ní poješt, úmyslně informovat, a čím vylučněji upínají svůj zřetel k čistému umění vypravěšskému. Dosaď vylily tyto tři svazky:

Masim Gor'kij:	Masim Gor'kij:	Konstantin Fedin:
PODNIK ARTAMANOVYCH.	LIDÉ A OSUDY.	TRANSWAAL.

Generační román přírodně-rodinné rodiny od zrušení nevolnictví po první zahřmění říjnové revoluce. Stran 338. Brož. Kč 20,-, váz. Kč 28,-. V subskripci brož. Kč 15,-, váz. Kč 23,-.

Gor'kého vzpomínky. Pěsna směta události z míru, války a revoluce. Stran 274. Brož. Kč 18,-, váz. Kč 26,-. V subskripci brož. Kč 13.50, váz. Kč 21.50.

Mistryň vypravěč suchého humoru a brilantně objektivního slohu. Povídky, léčctmého člověka v bojičích velké revoluce. Stran 231. Brož. Kč 16,-, váz. Kč 24,-. V subskripci brož. Kč 10.65, váz. 18.65.

V první desíce N. R. K. vydáno tito autoři: Maršenbof, Bulgakov, Fadjjev, Trioletová. Kdo se přihlásí k odběru celé první desítky N. R. K. dostane jednotlivé svazky za subskripční cenu, o celou třetinu nižší než plná cena. Vydávejte si prospekt! Dostanete u všech knižkopců!

NOVÉ RUSKO

НОВАЯ РОССІЯ

10

ДОЙ ЛЕНИ
Я ГАЗЕ

Я ЗИ МСХИ В ЗИ КИ

ROČNÍK III.

1-2

číslo 1-2

Vydává Společnost pro h
spodář. a kulturní sbliže
s Novým Ruskem. Kč 5

Čtete moderní časopisy:

Red. Revue Svazu Moderní kultury »Devětsíla. Rediguje Karel Teige. Ročník Kč 60,—, číslo Kč 6,—. Redakce: Praha II., Cerná ul. 12a. Vydavatel: Jan Fromek »Odeon«, Praha III., Vítězná 11.

Tvorba. Týdeník, pro literaturu, politiku a umění. Číslo 60 hal. Vydavatel a redaktor Julius Fučík, Praha XII., 1590.

Dav. Jediná revue slovenské avantgardy. Vychází měsíčně. Předplatné na 10 čísel Kč 10,—. Red. V. Clementis, Bratislava, Hlboká cesta 415. Objednávky: »Dava«, Bratislava, poštová schránka.

Šaldův zápisník. List pro poesi, politiku a život. Vychází měsíčně. Předplatné Kč 30,—, číslo Kč 3,—. Nakl. O. Girgal na Smíchově č. 222.

Kmen. Časopis pro moderní literaturu. Red. J. Fučík, Praha II., Lützowova ul.

Avantgarda. Časopis studentů a dělníků. Na rok Kč 12,—. Adr. Praha XIX., Studentská kolonie na Letné.

Slavba. Redakce J. E. Koula, O. Starý, Karel Teige. Praha I., V kolovné 3. Ročník Kč 90,—, číslo Kč 9,—. Vychází měsíčně.

Index. Leták kulturní informace. Red. B. Václavek, Brno, Josefská 25-27. Číslo Kč 2,—, ročník (12 čísel) Kč 24,—.

Dělnická tělovýchova. Obrazkový čtrnáctideník pro tělocvik, sport, skauting a hry pracujících. Red. Vilém Mucha. Vydává Federace proletářské tělovýchovy, Praha-Karlín, Královská 13.

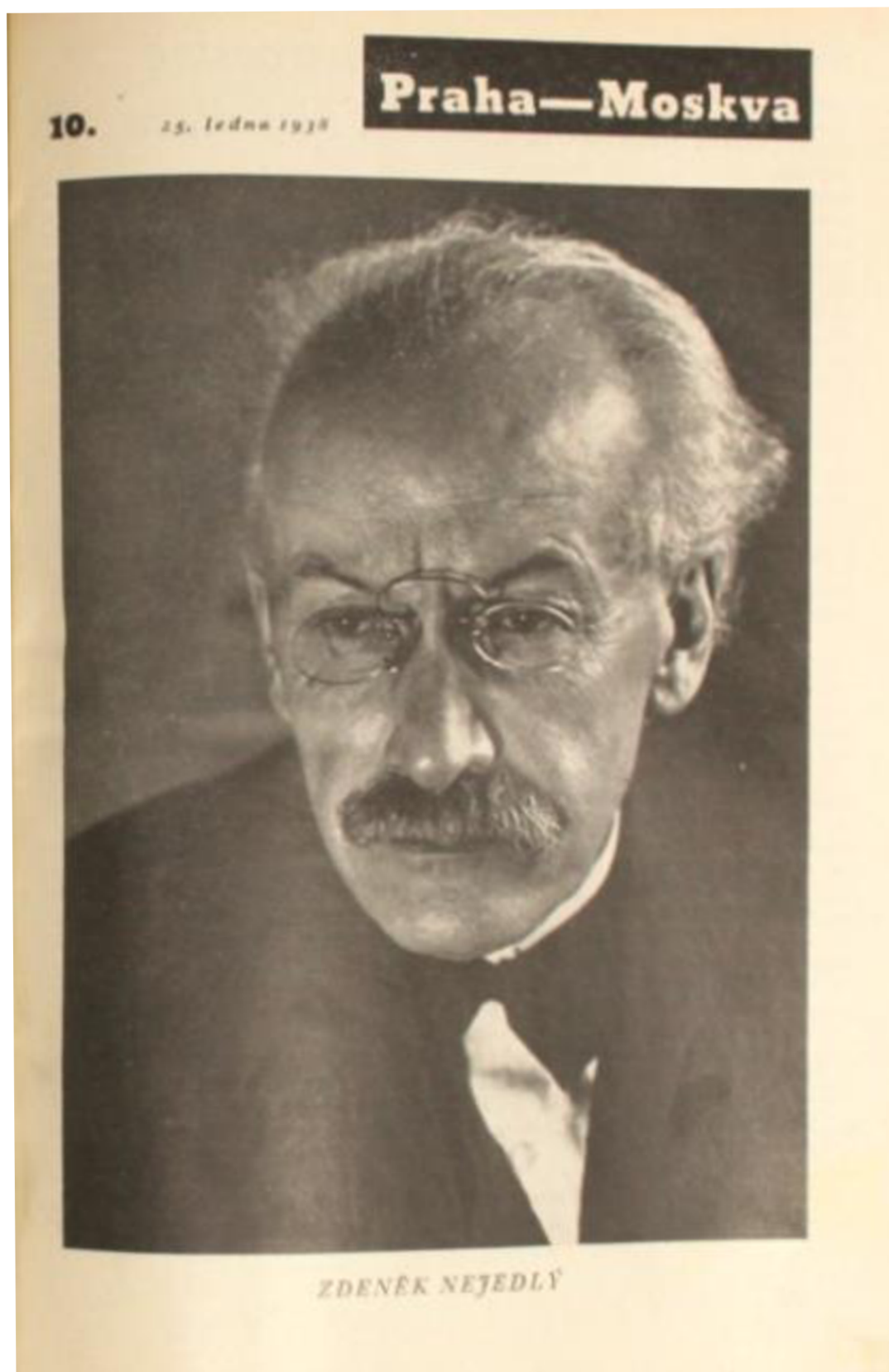
Příloha č. 3: Ukázka obálky prvního čísla prvního ročníku časopisu *Země sovětů* z května 1931.

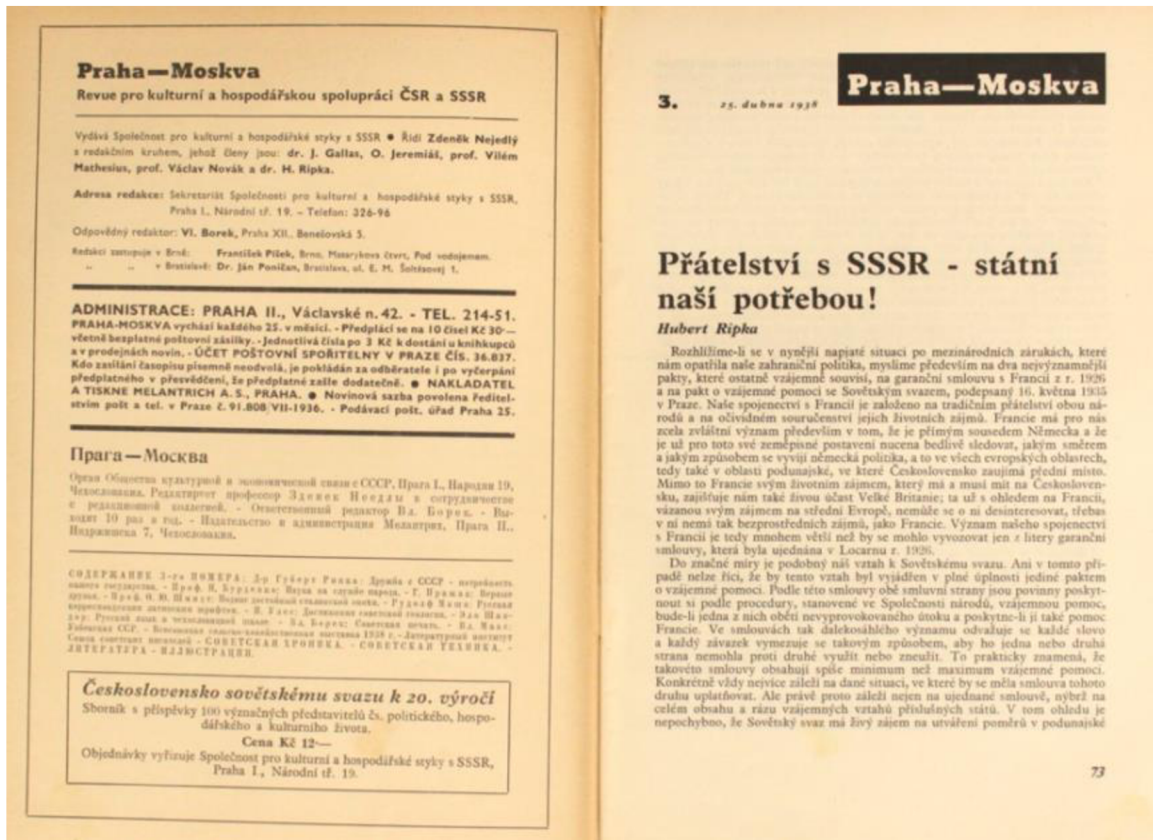
Příloha č. 4: Ukázka obálky speciálního dvojčísla časopisu *Země sovětů* z ledna 1934.

Příloha č. 5: Ukázka speciální obálky časopisu *Praha-Moskva* z ledna 1938 s portrétem Zdeňka Nejedlého u příležitosti oslav jeho šedesátých narozenin.

Příloha č. 6: Ukázka titulní dvoustrany časopisu *Praha-Moskva* z dubna 1938.

Příloha č. 7: Ukázka obálky časopisu *Praha-Moskva* z května 1938.

